

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ І ОБЛІКУ

КАФЕДРА МИТНОЇ СПРАВИ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

МАГІСТР

(освітній ступінь)

на тему: **«ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,

(рік навчання)

групи 8.02.072.100.20.1, спеціальності

(номер академічної групи)

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

ОП «Митний контроль»

(освітня програма)

Черкашина В.Г.

(прізвище, ініціали)

Керівник к. е. н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

В. М. Остапенко

(ініціали, прізвище)

Рецензент **О.В. Мельникова**

(ініціали, прізвище)

Харків – 2021 рік

АНОТАЦІЯ

Черкашина В. Г. Обґрунтування впливу митного контролю на конкурентоспроможність держави. – Рукопис.

Магістерська дипломна робота зі спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування". – Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця. – Харків, 2021. – 142 с.

Магістерська дипломна робота присвячена вивченню теоретичних засад і практичних положень щодо здійснення митного контролю. Уточнено зміст поняття «митний контроль», виділено його складові відповідно до завдань та правового статусу митних органів. Акцентовано увагу на особливостях організації та проведення контролю митними органами. Узагальнено нормативно-правове забезпечення здійснення митного контролю.

Проаналізовано стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. За допомогою методу екстраполяції здійснено прогноз експорту та імпорту. Оцінено митний контроль з точки зору дієвості, результативності та ефективності. Оцінено міжнародні рейтинги в рамках визначення ефективності митного контролю, а також порівняно позиції нашої країни у даних рейтингах з її територіальними сусідами.

Досліджено забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю. Виявлено показники, які більшою мірою впливають на митну безпеку. Запропоновано заходи для підвищення ефективності боротьби з порушенням митних правил та виділено основні напрями досягнення митної безпеки. Надано рекомендації щодо реформування системи управління ризиками у сфері митного контролю. Розроблено напрями вдосконалення в контексті підвищення конкурентоспроможності держави.

Результати розробок можуть бути застосовані у практичній діяльності контролювальних органів України.

Ключові слова: митний контроль, конкурентоспроможність, зовнішньоекономічна сфера, митна безпека, митні ризики, спрощення митних процедур, управління ризиками.

ABSTRACT

Cherkashyna V.G. Substantiation of the influence of customs control on the competitiveness of the state. – Manuscript.

Master's thesis on speciality 072 "Finance, Banking and Insurance". – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. – Kharkiv, 2021. – 142 p.

Master's thesis is devoted to the study of theoretical foundations and practical provisions for the implementation of customs control. The content of the concept of "customs control" is specified, its components are allocated according to tasks and the legal status of customs bodies. Emphasis is placed on the peculiarities of the organization and control of customs authorities. The normative-legal provision of customs control is generalized.

The state of development of foreign economic activity of Ukraine is analyzed. The export and import forecast was made using the extrapolation method. Customs control was assessed in terms of efficiency, effectiveness and efficiency. International ratings were assessed in the framework of determining the effectiveness of customs control, as well as comparing the position of our country in these ratings with its territorial neighbors.

The provision of customs security in the conditions of simplification of customs control is investigated. Indicators that have a greater impact on customs security have been identified. Measures to increase the effectiveness of combating violations of customs rules are proposed and the main directions of achieving customs security are identified. Recommendations for reforming the risk management system in the field of customs control are provided. Directions of improvement in the context of increasing the competitiveness of the state have been developed.

The results of the developments can be applied in the practical activities of the controlling bodies of Ukraine.

Keywords: customs control, competitiveness, foreign economic sphere, customs security, customs risks, simplification of customs procedures, risk management.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ	9
1.1. Сутність та історія митного контролю	9
1.2. Організація та здійснення митного контролю	17
1.3. Нормативно-правове забезпечення здійснення митного контролю	24
Висновки до 1 розділу	34
2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ	35
2.1. Оцінка сучасного стану розвитку зовнішньоекономічної діяльності України	35
2.2. Визначення ефективності митного контролю в Україні	42
2.3. Оцінка міжнародних рейтингів в рамках визначення ефективності митного контролю	49
Висновки до 2 розділу	59
3. МОДЕРНІЗАЦІЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ	60
3.1. Забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю	60
3.2. Реформування системи управління ризиками у сфері митного контролю	68
3.3. Напрями вдосконалення митного контролю в контексті підвищення конкурентоспроможності держави	76
Висновки до 3 розділу	83
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

В умовах посилення зовнішньоекономічного співробітництва, забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку, впровадження міжнародних стандартів та підвищення рейтингу держави у світовій спільноті надзвичайної актуальності набуває реформування митної системи України, а саме гармонізація та оптимізація митних процедур для забезпечення ефективності проведення митного контролю.

Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі, повнота і своєчасність сплати митних платежів, скорочення обсягів контрабанди безпосередньо залежать від ефективності митного контролю. Тож, в умовах розширення та розвитку міжнародного партнерства, що впливає на динаміку обсягів експорту, імпорту і митних платежів, які становлять значну частину доходів державного бюджету, удосконалення митного контролю є одним з головних завдань держави.

Створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення економічної безпеки країни мають перебувати під митним контролем. За умов участі в процесах міжнародної митної інтеграції державний контроль значно ускладнюється і виникає потреба у застосуванні новітніх методів та форм митного контролю, а також гідної професійної підготовки працівників митних органів.

Питання щодо проблематики здійснення митного контролю та шляхів його вдосконалення розглядали в своїх працях багато вітчизняних та іноземних науковців, а саме: М. Білуха [9], Т. Микитенко [9], О. Годованець [18], Н. Ведашенко [18], К. Крисовата [42], О. Десятнюк [24], І. Базилюк [5], С. Дегтярьова [19], В. Гаращук [17], З. Менліосманов [46], Ю. Оніщик [57], І. Коросташова [40], В. Товт [91], А. Новіков [55], І. Бережнюк [6], І. Дюмулен [29] та ін.

Не дивлячись на велику кількість праць, тема створення системи митного контролю, яка здатна ефективно виконувати функції державного нагляду й контролю, захищати економічні інтереси країни у сфері зовнішньоекономічної діяльності та підвищувати позиції країни у рейтингах, які оцінюють конкурентоспроможність, залишається недостатньо дослідженою і актуальною, оскільки мають місце постійні зміни методів і швидкості переміщення товарів через кордони та розвиток нових форм взаємодії між державами.

Також на сьогоднішній день в Україні простежується збільшення обсягу митних правопорушень та ввезення контрабандних товарів, а також методів та засобів вчинення таких правопорушень, що, звичайно, негативно впливає на економічну ситуацію, суспільне життя та конкурентоспроможність країни. З огляду на це актуалізується питання розробки ефективних заходів з протидії митним порушенням.

Тож, необхідним є визначення актуальних напрямів розвитку митного контролю в Україні, які можливо практично впровадити, беручи до уваги сучасні умови та можливості держави.

Метою дослідження є обґрунтування впливу митного контролю на конкурентоспроможність держави та визначення пріоритетних заходів щодо вдосконалення митного контролю з метою підвищення конкурентоспроможності держави.

Відповідно до мети поставлено наступні завдання:

визначити сутність та вивчити історію митного контролю;

дослідити особливості організації митного контролю та його здійснення в нашій країні;

узагальнити нормативно-правове забезпечення здійснення митного контролю;

оцінити сучасний стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності України;

визначити ефективність митного контролю в Україні;

оцінити міжнародні рейтинги в рамках визначення ефективності митного контролю;

дослідити забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю;

надати рекомендації щодо реформування системи управління ризиками у сфері митного контролю;

розробити напрями вдосконалення митного контролю в контексті підвищення конкурентоспроможності держави, у тому числі за рахунок імплементації міжнародного досвіду.

Об'єктом роботи є процес здійснення митного контролю.

Предметом роботи є механізм впливу митного контролю на конкурентоспроможність держави.

Теоретичними і методичними засадами дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері митного контролю. У процесі дослідження застосовувалися методи горизонтального та вертикального аналізу, синтезу, індукції і дедукції, статистичної обробки інформації, методи порівнянь, класифікації, узагальнення та конкретизації, а також контент аналіз, метод екстраполяції, регресійний та кореляційний аналіз.

За результатами дослідження опубліковано три статті та двоє тез, а саме: статті на теми «Світовий досвід здійснення митного контролю в межах підвищення конкурентоспроможності держави» [101], «Аналіз міжнародних рейтингів, які оцінюють конкурентоспроможність держави» [99] та «Забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю» [100] опубліковано у Молодіжному економічному віснику ХНЕУ ім. С. Кузнеця, тези на тему «Стан боротьби з порушенням митних правил» [102] – у збірнику матеріалів XX Міжнародної науково-практичної конференції «Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління», яка відбулася в КПІ ім. Ігоря Сікорського 8-9 квітня 2021 року, а також тези на тему «Аналіз ефективності митного контролю та його вплив на конкурентоспроможність держави» [98] – у збірнику матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці».

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

1.1. Сутність та історія митного контролю

З управлінської позиції, контроль – це система спостереження й перевірки відповідності процесу функціонування об'єктів прийнятим управлінським рішенням – законам, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам тощо [38].

Митний контроль є складовою державного контролю. У найбільш приближеному вигляді до сучасного, він почав діяти після Жовтневої революції 1917 р. Тоді було встановлено дозвіл на ввіз та вивіз товарів, визначено правила переміщення товарів через кордон та поняття контрабанди.

У 1920-1922 рр. проходила організація митної справи в Україні. В цей час у Харкові був створений відділ митного контролю, а на кордонах були митні заклади трьох видів: митниці, митні нагляди та митні пости.

Під час Великої Вітчизняної Війни органи митного контролю забезпечували пропуск вантажів, необхідних для армії. У післявоєнні роки була нестача кваліфікованих кадрів та технічної оснащення, а також відсутність оглядових приміщень в пунктах пропуску на кордоні [54].

Історію митного контролю незалежної України наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Історія митного контролю (1991-2019 рр.)

Етап	Роки	Характеристика
1	2	3
1	1991-1995	Верховною Радою України було прийнято Постанову «Про введення в дію Митного кодексу України», який є чинним до теперішнього часу. Розпочинається із реорганізації Управління державного митного контролю та утворення на його основі Державного комітету митного контролю України, завдання якого були наступні: забезпечення економічної безпеки країни, боротьба із контрабандою, удосконалення митних процедур та контролювання за дотриманням митного законодавства. Працівникам митних органів було надано право на здійснення оперативно-розшукової діяльності, що відіграло важливу роль у боротьбі із контрабандою.

Продовження табл. 1.1

1	2	3
2	1996-2012	<p>Функціонувала Державна митна служба.</p> <p>У 1999 р. було створено Оперативну митницю, яка почала реалізовувати функції управління митними ризиками та завдання інформаційно-аналітичного характеру. Працівники даної митниці зобов'язані були здійснювати контроль за митними правопорушеннями.</p> <p>У 2003 р. на основі Оперативної митниці створено Центральне бюро аналізу ризиків та аудиту. Завдання працівників були пов'язані із підвищенням рівня легальності міжнародної торгівлі та спрощенням митних процедур за допомогою застосування методів аналізу ризиків і аудиту під час здійснення митного контролю.</p> <p>Відбувалося удосконалення організаційної структури управління митних органів на засадах, запровадження елементів управління митними ризиками, покращення інформаційно-аналітичної роботи, посилення митного контролю та боротьби із контрабандою, а також наближенням митного законодавства до європейських стандартів.</p>
3	2012-2014	<p>Митні органи функціонували у структурі Міністерства доходів і зборів. Даний період став поштовхом до початку занепаду митної сфери за різними напрямками, а особливо через фактичне припинення міжнародного митного співробітництва.</p> <p>З квітня органам державної митної служби, які ведуть боротьбу із контрабандою, було надано право на здійснення оперативно-розшукової діяльності, що призвело до посилення боротьби з контрабандою.</p>
4	2014-2019	<p>Функціонування митних органів в структурі Державної фіскальної служби України.</p> <p>Відбулось зниження рівня ефективності митного контролю за переміщенням товарів через кордон та протидії шахрайським операціям.</p>

Джерело: складено автором на основі [45]

На сьогоднішній день немає однозначного визначення поняття «митний контроль». Існують різні точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків на його визначення. Для проведення контент-аналізу були знайдені декілька різних визначень поняття «митний контроль» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Інтерпретація поняття «митний контроль»

Автор	Визначення
1	2
Митний кодекс України [52]	Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку.
Київська конвенція [53]	Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства.

Продовження табл. 1.2

1	2
Митний кодекс Європейського союзу [85]	Митний контроль – конкретні дії, які виконують митні органи для того, щоб забезпечити дотримання митного законодавства та іншого законодавства, що регулює прибуття, вибуття, транзит, переміщення, зберігання та кінцеве використання товарів, переміщуваних між митною територією Союзу та країнами або територіями, які не є частиною такої території, та перебування і переміщення на митній території Союзу товарів із третіх країн і товарів, поміщених під процедуру кінцевого використання
З. Т. Менліосманов [46]	Митний контроль – здійснення митними органами України спеціальних дій, спрямованих на дотримання юридичними і фізичними особами митного законодавства України, міжнародних угод України та правил, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність у всіх її проявах.
Ю. В. Оніщик [57]	Митний контроль – важлива складова частина державного контролю, що здійснюється митними органами і є їх повсякденною діяльністю, яка потребує належної організації.
І. М. Коросташова [40]	Митний контроль – це різновид державного контролю, найбільш оперативний засіб забезпечення законності в діяльності митної служби та напрям діяльності, що забезпечує функціонування митної системи
С. В. Дегтярьова [19]	Митний контроль – це гарантія і засіб регулювання інтересів і прав людини в сфері регулювання митно-правових відносин.
М. Т. Білуха [9]	Митний контроль – функція управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність з метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з питань державної митної справи та міжнародних договорів України.
В. Гарашук [17]	Митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються органами митного регулювання, які спрямовані на забезпечення національних митних інтересів і безпеки України.
В. Товт [91]	Митний контроль – це механізм, який направлений на запобігання переміщення заборонених чинним законодавством товарів та забезпечення безпеки, в тому числі зовнішньоекономічної.
А. Б. Новіков [55]	Митний контроль являє собою сукупність перевірних операцій, що проводяться митними органами, з метою визначення і підтвердження статусу товарів, транспортних засобів та осіб у митній справі, припинення порушень митних правил і реалізації відповідальності у сфері митної справи.
І. Г. Бережнюк [6]	Митний контроль – це встановлені дії митних органів щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, а також осіб, причетних до такого переміщення, для гарантування реалізації митних правил.
І. І. Дюмулен [29]	Митний контроль – це комплекс заходів, які здійснюються національною митною службою з метою забезпечення ввезення та вивезення товарів і транспортних засобів та інших операцій з ними (наприклад, перевірка правильності нарахування митних платежів) відповідно до законів держави.

При виконанні контент-аналізу поняття отримується числовий вираз значення ключових слів в понятті.

Таким чином, для початку проведення контент-аналізу виділено значимі слова (словосполучення) у визначеннях поняття «митний контроль» (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Значимі слова (словосполучення) у понятті «митний контроль»

№ з/п	Визначення	Навантаження на кожне словосполучення
1	2	3
1	сукупність заходів	0,33
	здійснюються з метою забезпечення додержання норм законодавства України	0,33
	додержання міжнародних договорів	0,33
2	сукупність заходів	0,33
	здійснюються митною службою	0,33
	з метою забезпечення дотримання митного законодавства	0,33
3	конкретні дії	0,33
	виконують митні органи	0,33
	забезпечення дотримання митного законодавства	0,33
4	спеціальні дії	0,25
	здійснюються митними органами	0,25
	спрямовані на дотримання митного законодавства України	0,25
	міжнародних угод України	0,25
5	важлива складова частина державного контролю	0,33
	здійснюється митними органами	0,33
	потребує належної організації	0,33
6	різновид державного контролю	0,2
	найбільш оперативний засіб забезпечення законності	0,2
	діяльність митної служби	0,2
	напрямок діяльності	0,2
	забезпечує функціонування митної системи	0,2
7	Гарантія	0,33
	засіб регулювання	0,33
	інтересів і прав людини	0,33
8	функція управління	0,25
	митними операціями	0,25
	з метою забезпечення дотримання законодавства України	0,25
	дотримання міжнародних договорів	0,25
9	сукупність заходів	0,25
	здійснюються органами митного регулювання	0,25
	спрямовані на забезпечення митних інтересів	0,25
	забезпечення безпеки України	0,25
10	сукупність перевірних операцій	0,2
	проводяться митними органами	0,2
	з метою підтвердження статусу товарів, транспортних засобів та осіб	0,2

Продовження табл. 1.3

1	2	3
	припинення порушень митних правил	0,2
	реалізація відповідальності у сфері митної справи	0,2
11	встановлені дії	0,25
	митних органів	0,25
	щодо товарів, транспортних засобів та осіб, які переміщуються через митний кордон	0,25
	гарантування реалізації митних правил	0,25
12	Механізм	0,33
	направлений на запобігання переміщення заборонених товарів	0,33
	забезпечення безпеки	0,33
13	комплекс заходів	0,25
	здійснюються національною митною службою	0,25
	з метою забезпечення ввезення та вивезення товарів і транспортних засобів	0,25
	відповідно до законів держави	0,25

Для розрахунку загального навантаження на значимі слова та словосполучення підсумовано оцінки подібних ключових слів у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Загальне навантаження на значимі слова (словосполучення)

№ з/п	Значимі слова (словосполучення)	Загальне навантаження
1	здійснюється митними органами	$0,33+0,33+0,25+0,33+0,2+0,25+0,2+0,25+0,25=2,39$
2	здійснюються з метою забезпечення додержання норм законодавства України	$0,33+0,33+0,33+0,25+0,2+0,25+0,2+0,25=2,14$
3	сукупність заходів	$0,33+0,33+0,25+0,2+0,25=1,36$
4	щодо товарів, транспортних засобів та осіб, які переміщуються через митний кордон	$0,25+0,2+0,25+0,33+0,25=1,28$
5	спеціальні дії	$0,33+0,33+0,25+0,2=1,03$
6	дотримання міжнародних договорів	$0,33+0,33+0,25=0,83$
7	Гарантія	$0,33+0,25=0,58$
8	засіб управління	$0,33+0,25=0,58$
9	забезпечення митних інтересів	$0,33+0,25=0,58$
10	забезпечення безпеки	$0,33+0,25=0,58$
11	складова частина державного контролю	$0,33+0,2=0,53$
12	потребує належної організації	0,33
13	Механізм	0,33
14	забезпечує функціонування митної системи	0,2
15	реалізація відповідальності	0,2

Для цього синонімічні (подібні) слова та словосполучення були об'єднані в одне для узагальнення. У результаті такого об'єднання отримано п'ятнадцять різних слів (словосполучень).

Для наочності за результатами проведеного контент-аналізу побудовано гістограму (рис. 1.1).

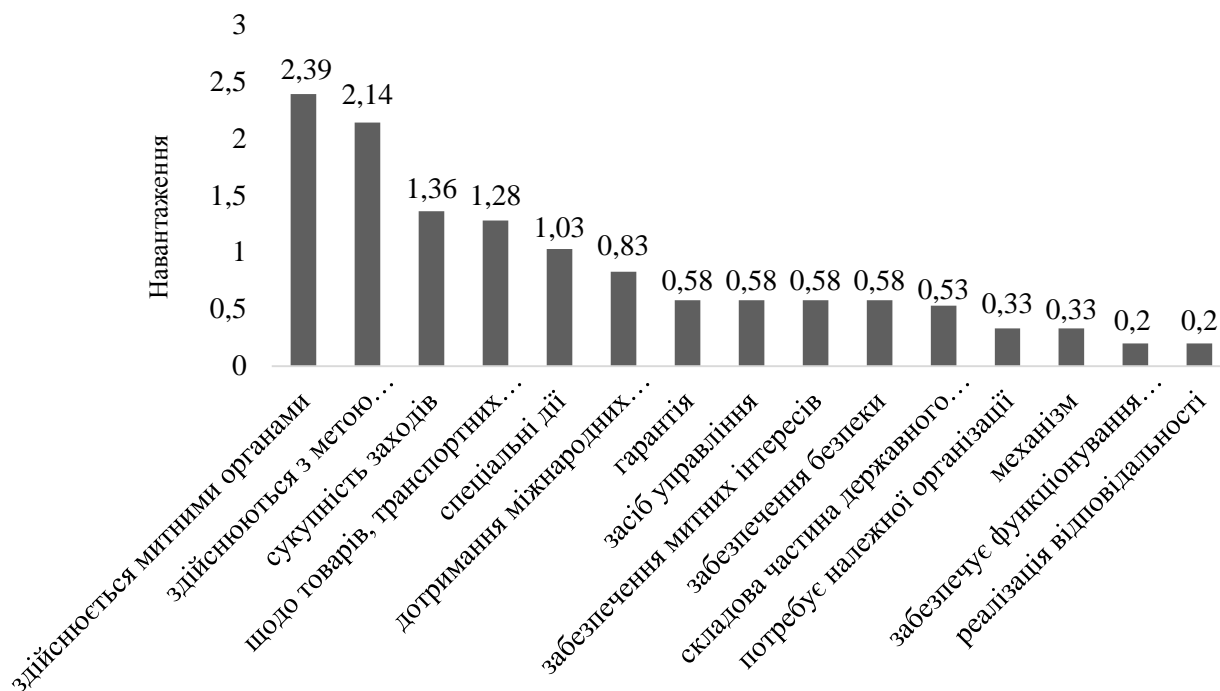

Рис. 1.1. Отримані дані в процесі здійснення контент-аналізу

Проведений контент-аналіз розглянутих визначень поняття «митний контроль» дав змогу конкретизувати ключові слова (словосполучення) та виявити і згрупувати ключові характеристики, що всебічно розкривають зміст поняття.

Згідно з виділеними ключовими характеристиками, можна узагальнити та уточнити зміст поняття «митний контроль».

Отже, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами щодо товарів, транспортних засобів та осіб, які переміщуються через митний кордон, з метою дотримання митного законодавства та міжнародних договорів України, а також для забезпечення національних митних інтересів і безпеки країни.

Митний контроль класифікується за різними ознаками (табл. 1.5).

Види митного контролю [50]

	Класифікаційна ознака	Види
1.	У залежності від сутнісних характеристик предмету, що переміщується через митний кордон	загальний та спеціальний митний контроль
2.	Загальний митний контроль у залежності від конкретного предмета	митний контроль товарів; митний контроль транспортних засобів комерційного призначення
3.	Спеціальний митний контроль у залежності від специфіки предмета	митний контроль зброї та боєприпасів; митний контроль товарів які містять в собі наркотичні засоби; митний контроль сильнодіючих хімічних речовин
4.	У залежності від напрямів переміщення товарів	контроль імпорتنих, експортних та транзитних товарів
5.	У залежності від виду й характеру співробітництва митних органів країн сусідів	односторонній, двосторонній, спільний

Функції митного контролю представлені на рис. 1.2.

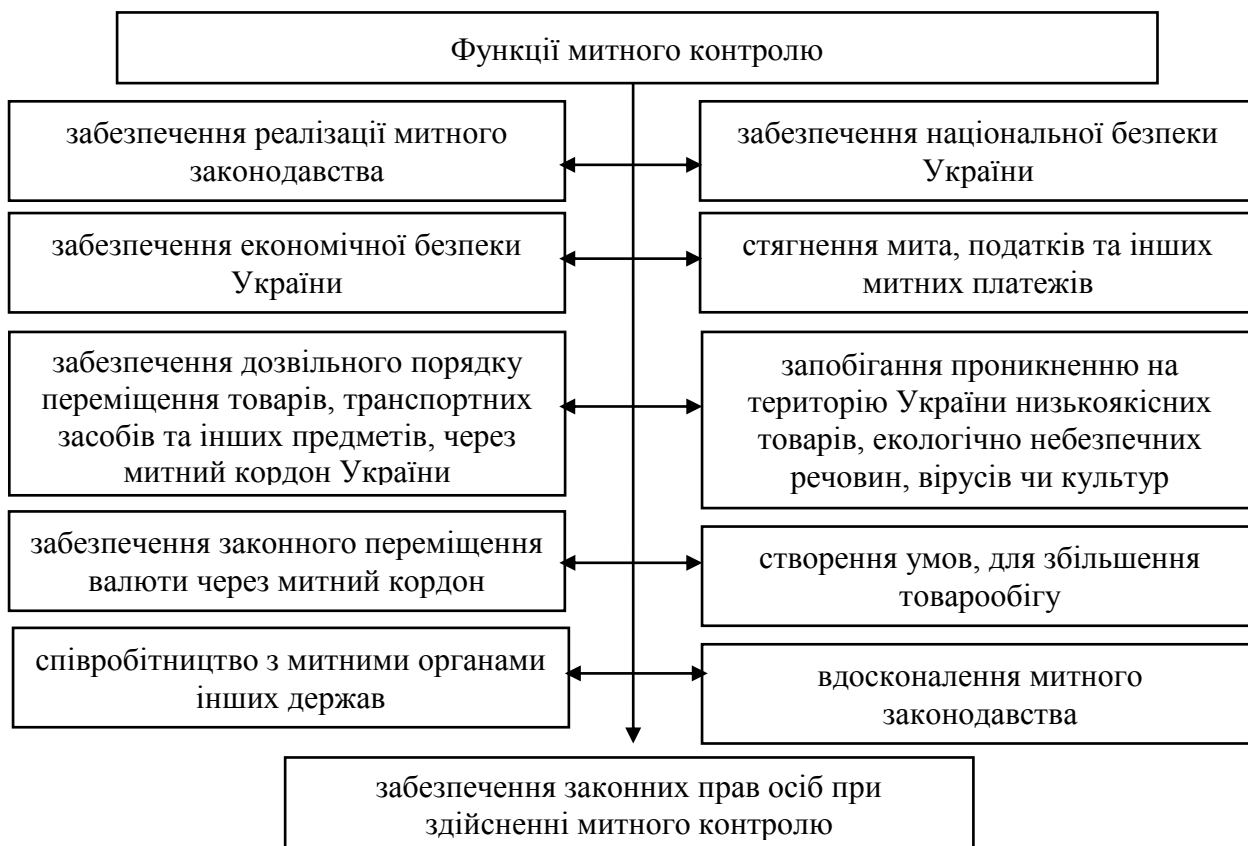

Рис. 1.2. Функції митного контролю [50]

Об'єктами митного контролю є митні платежі та режими, походження товарів, місце товару в тарифній класифікації, митна вартість, контрабанда та ухилення від митного оподаткування.

Суб'єктами митного контролю виступають як митні органи, так і окремі їх посадові особи.

Митний контроль товарів та транспортних автомобільних засобів у пунктах пропуску здійснюється шляхом застосування певних форм митного контролю (рис. 1.3).

Також до форм митного контролю належать:

проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи;

перевірки обліку товарів, що переміщуються та/або перебувають під митним контролем;

пост-митний контроль;

огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі, транспортних засоби комерційного призначення тощо [52].

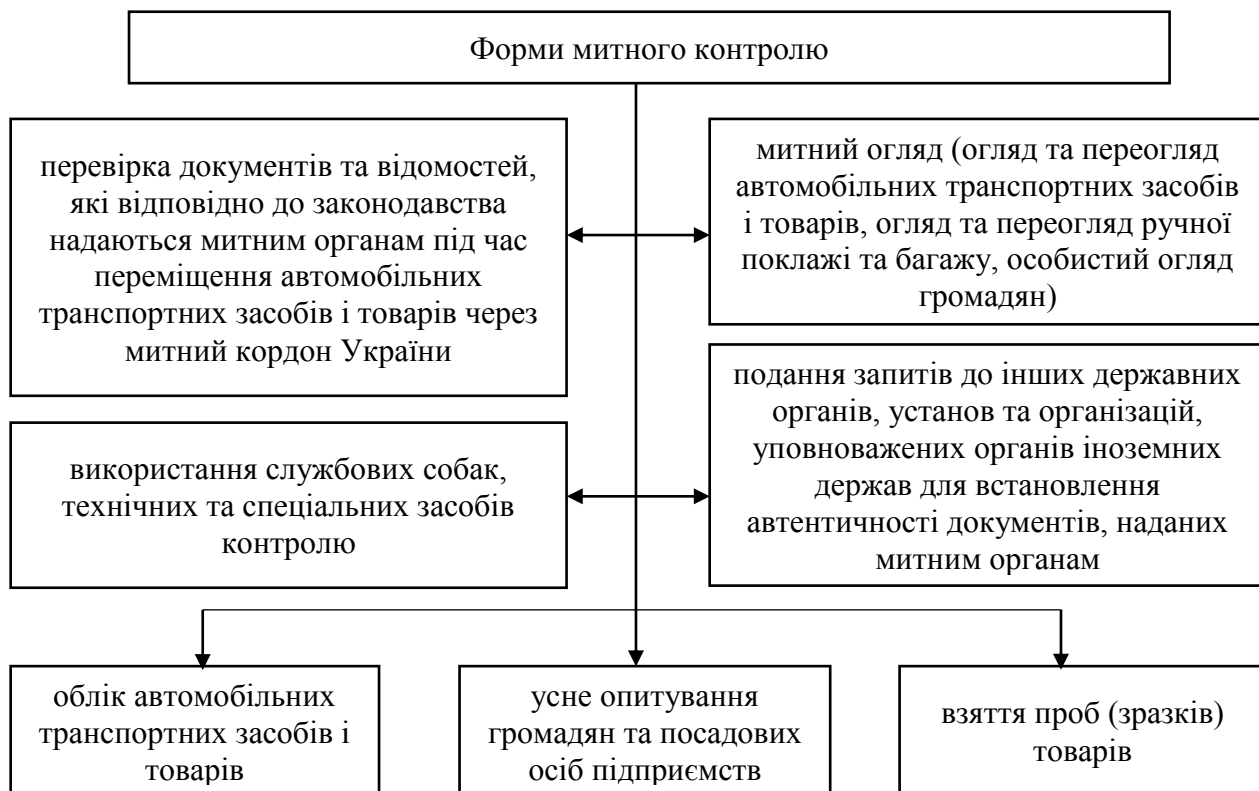

Рис. 1.3. Форми митного контролю [61]

Однією з ефективних форм митного контролю є митний аудит, який дозволяє використовувати різні аналітичні процедури та з'єднувати різні форми митного контролю. Види митного аудиту наведені на рис. 1.4.

Пост-аудит, як засіб митного контролю, започаткований Кіотською конвенцією [53] та Рамковими стандартами [83] і забезпечує баланс між спрощенням торгівлі та регуляторним контролем.

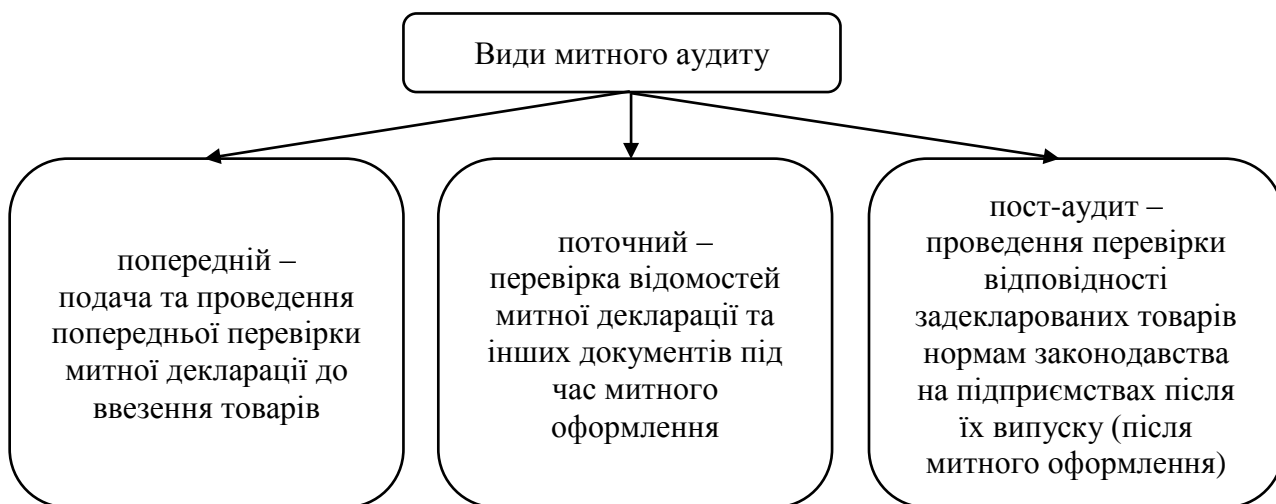

Рис. 1.4. Класифікація митного аудиту

Таким чином, митний контроль є одним з найстародавніших складових державного контролю. Вивчення шляхів його становлення та розвитку дозволяє уникнути колишніх помилок при удосконаленні. Митний контроль не лише забезпечує дотримання митного законодавства та міжнародних договорів, а й відіграє важливу роль у наповненні бюджету. Також відіграє важливу роль у забезпеченні національних митних інтересів і безпеки країни

1.2. Організація та здійснення митного контролю

Контроль є обов'язковим елементом будь-якої галузі державного управління. Тому важливо не лише запровадити справедливі закони, а й створити дієву систему контролю за їх виконанням та дієву систему відповідальності за порушення.

Митний контроль товарів і транспортних засобів, що переміщуються

через митний кордон України, передбачає безпосереднє здійснення контрольних заходів, спрямованих на перевірку відповідності реальної кількості товарів зазначеній у товаросупровідних документах, задекларованої митної вартості – реальній митній вартості, та інші контрольні дії щодо пропуску через митний кордон.

Під час здійснення контролю у пунктах пропуску митні органи проводять певні процедури відносно автомобільних транспортних засобів та товарів (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Заходи митних органів у пунктах пропуску

Безпосереднє здійснення митного контролю та оформлення товарів, які переміщуються через митний кордон України, покладено на митний пост, що знаходиться в зоні діяльності митниці, якій підпорядкований [52]. Він розташовується з урахуванням наступних факторів: наявність автомобільних і залізничних магістралей, авіаційних, морських та річкових портів, а також залежно від потреб практики зовнішньоекономічної діяльності.

До системи митних органів належать спеціалізовані митні управління та організації Держмитслужби, які забезпечують ефективну діяльність. Контролюючим органом є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями. Органами стягнення є саме контролюючі органи, які уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу, та державні виконавці у межах своїх повноважень.

Митний контроль включає в себе певні складові (рис. 1.6), які в свою чергу побудовані відповідно до завдань та правового статусу митних органів.

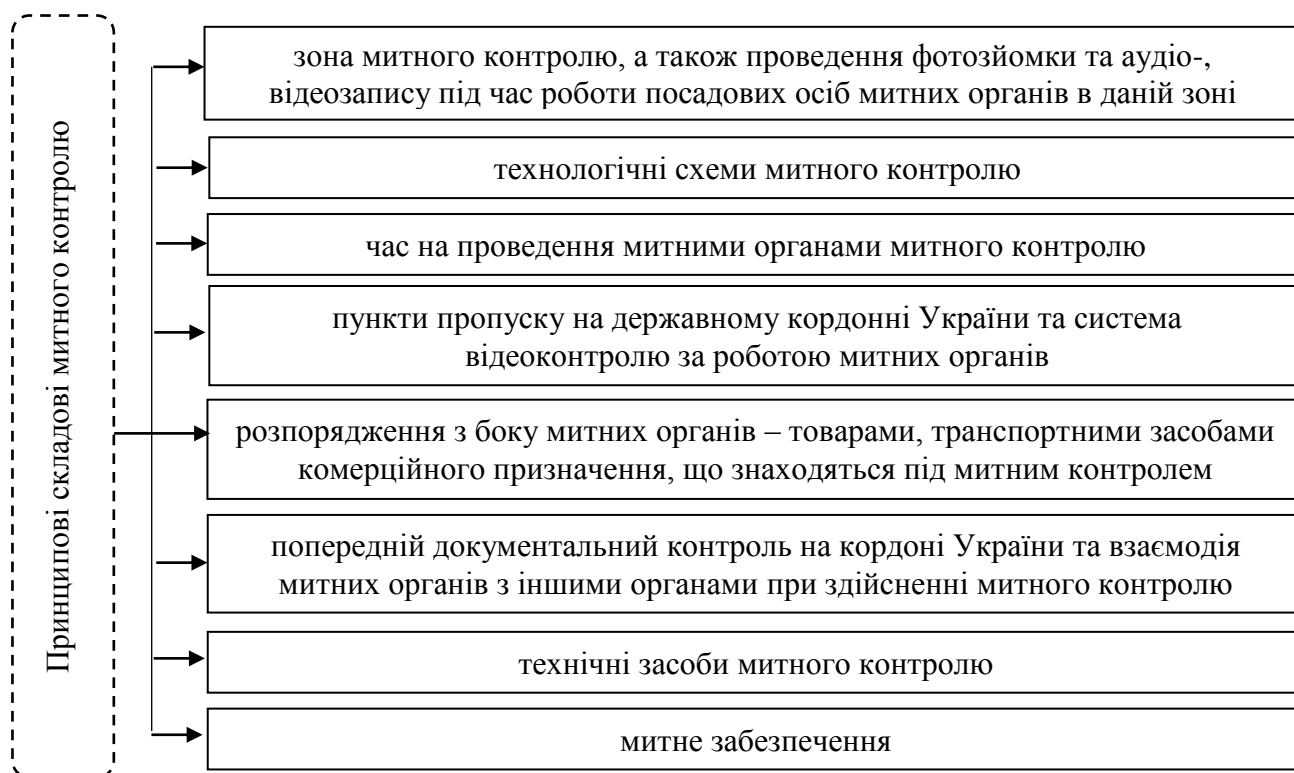

Рис. 1.6. Складові митного контролю відповідно до завдань та правового статусу митних органів

Типові технологічні схеми митного контролю затверджуються Кабінетом

Міністрів України. Технологічна схема – це встановлена обов'язкова для виконання послідовність операцій митного контролю та митного оформлення, а також дій посадових осіб підрозділів митного органу під час здійснення цих операцій [52]. Так, за її допомогою врегульовуються питання взаємодії під час здійснення митного контролю та митного оформлення.

До переліку ключових послуг, які надають митні органи державі, відносяться:

- забезпечення економічної безпеки держави,
- забезпечення конкурентоспроможності національної економіки,
- фінансове забезпечення функціонування держави [47].

Під час здійснення митного контролю у пунктах пропуску митні органи проставляють на митних та товаросупровідних документах відмітки, печатки та штампи, а після вносять інформацію до журналів або інших документів.

Час на здійснення митних процедур та митних формальностей стосовно осіб або вантажів є однією з найважливіших складовою митного контролю. Митним законодавством України [52] встановлені часові терміни на здійснення митних формальностей, у тому числі пов'язаних з митним контролем товарів та транспортних засобів (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Часові нормативи на здійснення митних формальностей

Стаття МКУ	Тип часового нормативу
Стаття 322	Строки пред'явлення митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України
Стаття 199	Граничний строк перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення у пунктах пропуску через державний кордон України
Стаття 200	Доставка товарів та документів у місце, визначене митним органом
Стаття 95	Строки транзитних перевезень
Стаття 204	Строк тимчасового зберігання товарів
Стаття 240	Строки зберігання товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами
Стаття 263	Строки декларування
Стаття 255	Завершення митного оформлення

Для того, щоб митний контроль був ефективним, митним органам необхідно здійснювати мінімум процедур, які потрібні для того, щоб

реалізовувалося митне законодавство. Відповідність процедур та їх порядок визначаються Митним кодексом України [52] та іншими законодавчими актами у цій сфері. Ефективний митний контроль здійснюється завдяки реалізації основних завдань і функцій управління організації митного контролю:

здійснення контролю за дотриманням громадянами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митного законодавства;

впровадження спрощених митних процедур та сприяння створенню умов для збільшення товарообігу;

контроль та координація за застосуванням заходів нетарифного і тарифного регулювання під час переміщення товарів через митний кордон;

забезпечення застосування митних режимів;

здійснення аналізу та управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю;

контроль за наданням адміністративних послуг;

надання дозволів на відкриття митних складів та складів тимчасового зберігання, вільних митних зон, видачу сертифікатів уповноваженого економічного оператора, висновків щодо відкриття магазинів безмитної торгівлі тощо.

Загальні принципи здійснення митного контролю наведені на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Принципи здійснення митного контролю [52]

Організація митного контролю – це організаційна діяльність, що спрямована на створення умов, необхідних для виконання митними органами

функцій митного контролю в межах митного законодавства України, а також міжнародних договорів, укладених Україною [50].

Методичними прийомами узагальнення і реалізації результатів митного контролю є:

митне оформлення;

митне декларування;

групування недоліків (хронологічне, систематизоване, хронологічно-систематизоване);

аналітичне групування результатів контролю;

систематизоване викладання недоліків у акті перевірки;

прийняття рішень за результатами контролю;

контроль за виконанням прийнятих рішень [9].

Для забезпечення здійснення митного контролю митними органами використовується єдина автоматизована інформаційна система (далі – ЄАІС) митних органів України.

Програмне забезпечення ЄАІС митних органів та автоматизована система митного оформлення (далі – АСМО) «Інспектор» в її складі створені для автоматизації та супроводження більшості основних задач, які стоять перед митницею України.

Завдання митниці у XXI ст. полягає в контролі за рухом товарів, забезпеченні безпеки національних інтересів держави та наповненні державного бюджету [60]. Такі завдання повинні досягатися за дотримання законодавства, що застосовуються під час перетину кордону та орієнтовані на захист митних інтересів держави, боротьбу з порушенням митних правил та контрабандою, захист державного кордону та сприяння законній торгівлі.

Процедура митного контролю умовно проходить у п'ять етапів (рис. 1.8).

Для скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності можуть застосовуватися технічні та спеціальні засоби, а також службові собаки [52].

При цьому застосування вищенаведених засобів повинно бути безпечним для життя і здоров'я людини, тваринного та рослинного світу і не завдавати шкоди товарам та транспортним засобам.

Також для підвищення ефективності митного контролю і, як результат, підвищення конкурентоспроможності держави митні органи взаємодіють з

учасниками зовнішньоекономічної діяльності, авторизованим економічним оператором (далі – АЕО) та іншими особами, діяльність яких пов'язана із здійсненням зовнішньої торгівлі [52].

Рис. 1.8. Етапи проведення митного контролю [50]

У разі потреби для участі у здійсненні митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти (рис. 1.9).

Митна експертиза виконує важливу функцію у сфері контролю за дотриманням норм і правил перетину товарами кордону та забезпечує захист державної митної політики.

Товари, що ввозяться на митну територію України, можуть підлягати заходам офіційного контролю, що проводяться шляхом попереднього документального контролю [52].

Перелік документів і відомостей, які перевіряються під час проведення попереднього документального контролю, затверджується Кабінетом Міністрів України. Такий перелік залежить від виду контролю: ветеринарно-санітарний, фітосанітарний та контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин [25].

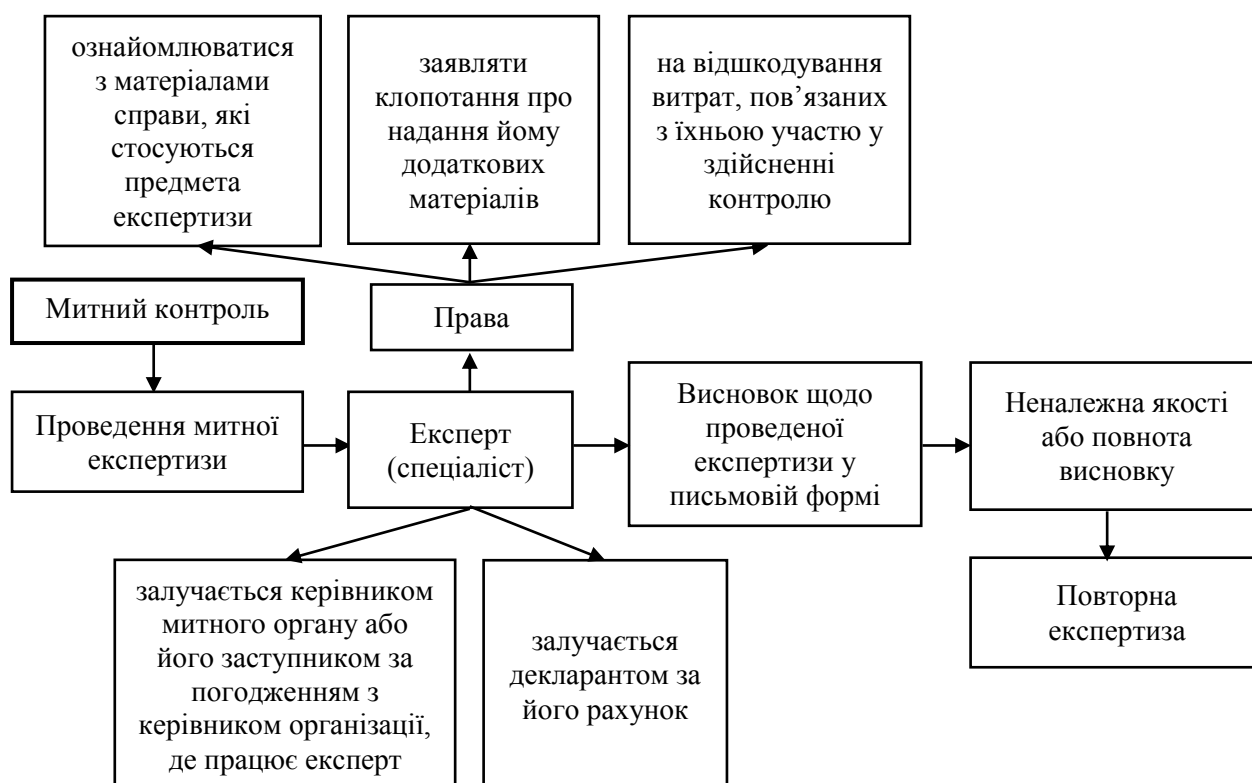

Рис. 1.9. Структурно-логічна схема залучення експерта (спеціаліста) для здійснення митного контролю

Джерело: розроблено автором на основі [52].

Отже, митний контроль є вагомим засобом, що сприяє формуванню та реалізації митної політики держави. Він займає провідне місце в системі інструментів здійснення митної справи, а від ефективності його застосування до предметів, що переміщують через митний кордон України, залежить повнота виконання завдань, покладених на митні органи: виявлення порушень митних правил та контрабанди, адміністрування до Державного бюджету митних платежів та виконання вимог державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

1.3. Нормативно-правове забезпечення здійснення митного контролю

Здійснення ефективного митного контролю з метою дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи неможливе без створення надійної нормативно-правової бази та систематизації митного

законодавства відповідно до діючих міжнародно-правових норм.

Суб'єкти конкурентоспроможної економіки можуть ефективно розвиватись лише при наявності чітких, зрозумілих та прозорих правил переміщення товарів через митний кордон. Ці правила повинні об'єктивно відображати рівень розвитку суспільних відносин у галузі митної справи.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення здійснення митного контролю, можна поділити його на два види: вітчизняні нормативно-правові акти та міжнародні.

Законодавство України у сфері митного контролю базується, в першу чергу, на Конституції України [37] та Митному кодексі України (далі – МКУ) [52], а також на міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актах у цій сфері, виданих на основі та на виконання Конституції України, МКУ та законів України.

Завдання, на виконання яких спрямоване митне законодавство, представлені на рис. 1.10.

Рис. 1.10. Завдання митного законодавства [48]

Засади митної справи, спеціальні митні зони і митні режими на території України, перелік товарів, експорт, імпорту та транзит яких через територію України забороняється, визначаються виключно законами України та МКУ [52].

Важливе місце у регулюванні питань митного контролю посідають також накази Держмитслужби України, положення, інструкції, правила, а у деяких випадках ще й методичні рекомендації, розпорядження та інформаційні листи, які видає Держмитслужба. Цими актами регулюються наступні питання:

правовий статус зони митного контролю;

порядок ведення обліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в митних органах;

порядок транзиту зовнішньоторговельних вантажів залізничним транспортом тощо.

Якщо потрібно встановити норми і правила, які стосуються не тільки митного контролю, а й інших галузей, то в цьому разі приймаються спільні акти митної служби з зацікавленими міністерствами та відомствами. При цьому такі акти обов'язкові до виконання як у митній системі, так і в інших структурах виконавчої влади.

Законодавство з питань державного митного контролю у частині оформлення митної декларації наведено в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Законодавство з питань державного митного контролю

Вид контролю	Законодавство
1	2
Формато-логічний контроль	1. Митний кодекс України, стаття 337, ч. 2. [52] 2. Описи алгоритмів системи форматно-логічного контролю правильності заповнення граф вантажної митної декларації, затверджені наказом Держмитслужби України від 25.11.2010 № 1424. [74]
Перевірка наявності рахунку, декларації митної вартості, правильності заповнення граф декларації	1. Митний кодекс України, статті 264, ч. 5, 6; 336 пп. 1, ч. 1. [52] 2. Наказ Мінфіну України від 31.05.2012 № 657 «Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму», зареєстрований в Мінюсті України 02.10.2012 за № 1669/21981. [67] 3. Порядок № 631, п. 4.2. [78]
Контроль співставлення	1. Митний кодекс України, стаття 337, ч. 3. [52] 2. Порядок № 631, пп. 4.5.3. [78]

Продовження табл. 1.7

1	2
Перевірка дотримання строків подання митної декларації та відміток про завершення переміщення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 246, 264, ч. 5, 6. [52] 2. Порядок № 631, пп. 4.5.1, 4.5.2. [78] 3. Порядок виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень, затверджений наказом Мінфіну України від 09.10.2012 № 1066, зареєстрований в Мін'юсті України 19.12.2012 за № 2120/22432, п. 3.9, 3.17. [76]
Контроль із застосування системи управління ризиками (АСАУР)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 320, 337, ч. 1, 4; 361-363. [52] 2. Порядок № 631, пп. 4.5.4. [78]
Перевірка правильності класифікації товарів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 67-69. [52] 2. Порядок № 631, пп. 4.5.5. [78]
Перевірка об'єктів права інтелектуальної власності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 4, п. 17, 46; 356; 397-403. [52] 2. Порядок № 631, пп. 4.5.8. [78]
Перевірка правильності застосування пільг зі сплати митних платежів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 270-288. [52] 2. Податковий кодекс України, статті 197-198, 201, 206. [62] 3. Порядок № 631, пп. 4.5.9. [78] 4. Наказ Мінфіну України від 20.09.2012 року № 1011 «Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій». [70]
Проведення митного огляду	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 336, 338. [52] 2. Порядок № 631, п. 4.8. [78] 3. Наказ Мінфіну України від 30.05.2012 № 636 «Про затвердження форми Акта про проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу», зареєстрований в Мін'юсті України від 19.06.2012 за № 1004/21316. [79]
Перевірка правильності нарахування митних та інших платежів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Митний кодекс України, статті 305-317. [52] 2. Порядок № 631, пп. 4.9.2. [78]

Джерело: складено автором на основі [49]

МКУ визначає засади організації та здійснення митної справи, регулює економічні, організаційні, правові аспекти діяльності митної служби.

Відповідно до МКУ [52] процедури митного контролю є складовою митної справи. Митний контроль здійснюють посадові особи митних органів шляхом перевірки документів, митного огляду, переогляду, обліку предметів, які переміщуються через митний кордон України тощо.

Поділ правових актів, що стосуються нормативно-правового регулювання митного контролю найбільш вдало проводити за критеріями діяльності суб'єктів митної справи (рис. 1.11).

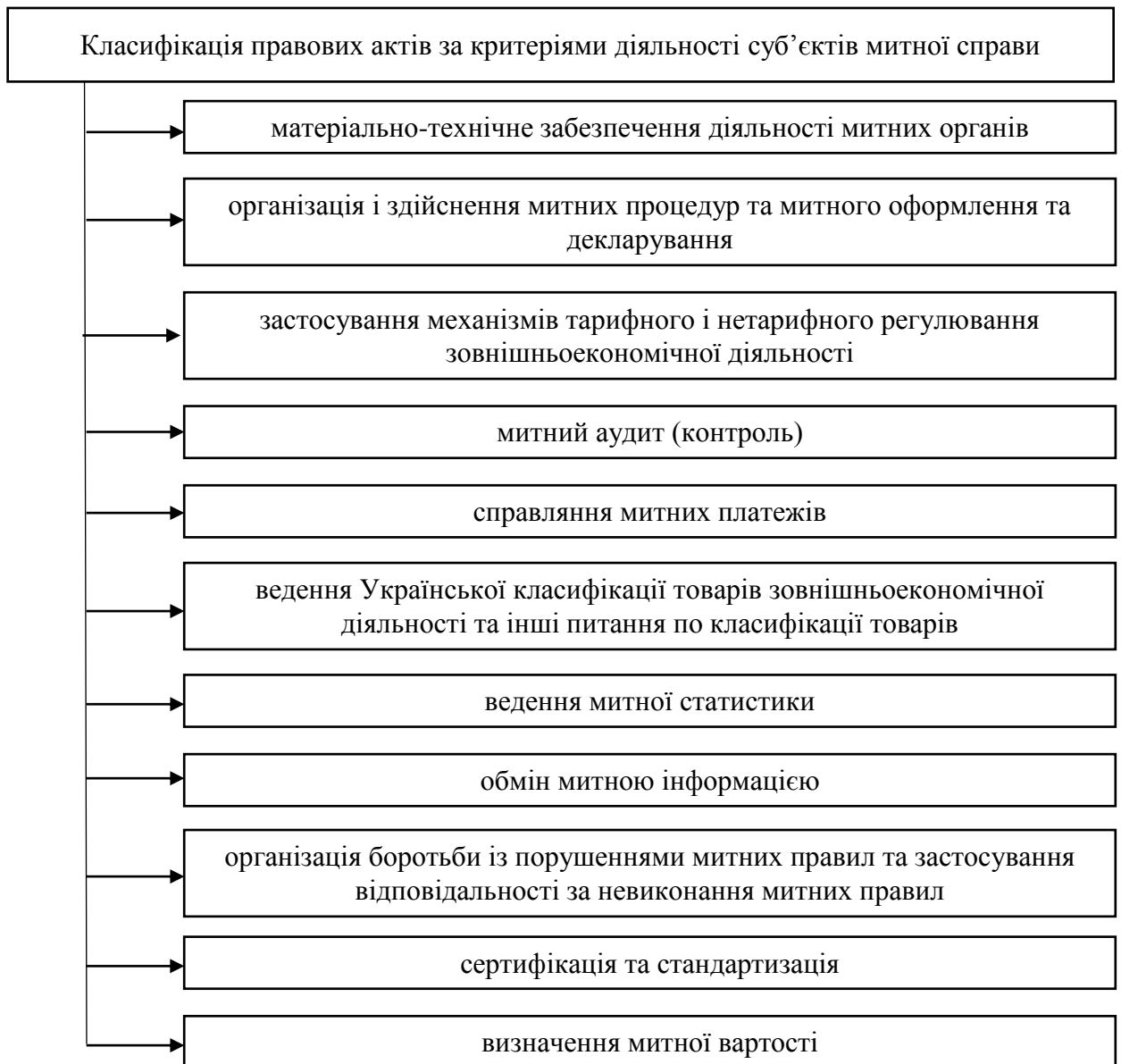

Рис. 1.11. Поділ актів щодо нормативно-правового регулювання митного контролю за критеріями діяльності суб'єктів митної справи [28]

У разі, якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені МКУ та іншими законами України, то застосовуються правила, які прописані в міжнародному договорі [45]. При цьому пільги щодо проходження митного контролю надаються особам виключно законами України.

Штрафи за порушення митних правил встановлено ст. 468-485 МКУ [45]. У додатку А представлені види порушень митних правил та відповідальність за них.

Митний кодекс також визначає особливості застосування законів України

та інших нормативно-правових актів з питань митної справи (рис. 1.12).

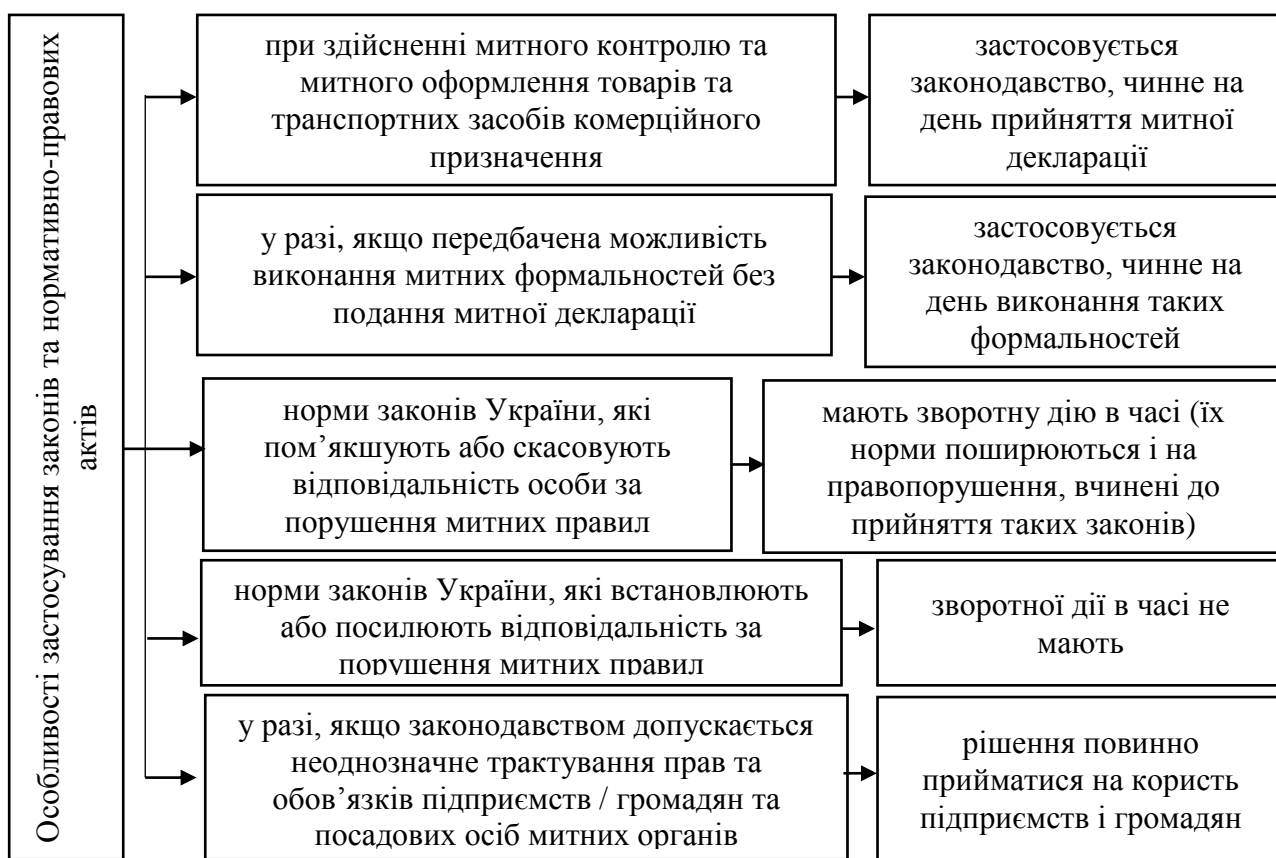

Рис. 1.12. Особливості застосування законів України та інших нормативно-правових актів стосовно митної справи [52]

Слід зазначити, що існує багато наказів інших центральних органів виконавчої влади щодо митного контролю. Прикладом є наказ міністра культури та мистецтв України «Про затвердження «Інструкції про порядок оформлення права на вивіз, тимчасовий вивіз культурних цінностей і контролю за їхнім переміщенням через державний кордон України»» № 258 [72].

Що стосується міжнародних правових актів, то серед них слід згадати наступні:

міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур, яка є базовим документом, що визначає стандартні правила здійснення процедур митного контролю, які імплементуються в національне митне законодавство [53];

Угода про сприяння торгівлі СОТ [95];

Рамкові стандарти безпеки та полегшення світової торгівлі ВМО [83].

Аналіз європейського законодавства з митного аудиту, а також визначення сфер його регулювання, поданих у праці Дорофєєвої Л. М. [27], показую, що положення, які закріплені в Митному кодексі України, в основному відповідають вимогам Кіотської конвенції [53] (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Реалізація стандартів Кіотської конвенції у Митному кодексі України

№ п/п	Кіотська конвенція	МКУ
1	здійснювати координацію дій усіх компетентних державних органів, які беруть участь у пропуску товарів через кордон	реалізовано принцип координації всіх видів контролю, яким піддаються товари, що переміщуються через митний кордон через впровадження попереднього документального контролю (п. 42 ст. 4 МКУ)
2	здійснювати координацію зусиль з митними органами сусідніх держав (сумісні митні процедури), через спільний кордон яких переміщується товар	на підставі міжнародних договорів України у пунктах пропуску через державний кордон може здійснюватися спільний митний контроль з митними органами суміжних держав (ст. 328 МКУ)
3	митний контроль обмежується мінімумом, необхідним для дотримання митного законодавства	правило повністю реалізовано в ст. 318 МКУ
4	мінімальна інформація щодо товару, що переміщується через митний кордон, повинна міститись у декларації на товар письмової форми, яка має відповідати типовій формі ООН	визначено процедуру декларування та вичерпний перелік відомостей, що повинні зазначатись у поданій декларації; заборонено митним органам вимагати внесення до митної декларації інших відомостей; при цьому формат митних декларацій базується на міжнародних стандартах (ст. 257 МКУ)
5	здійснювати митний контроль з використанням системи управління ризиками	передбачено застосування системи управління ризиками (глава 52 МКУ)
6	здійснюватися митний контроль має на основі методу аудиту	однією з форм митного контролю є проведення документальних перевірок дотримання вимог митного законодавства (п. 7 ст. 336 МКУ)
7	здійснювати митний контроль необхідно з максимальним використанням інформаційних технологій та засобів електронних комунікацій	для забезпечення здійснення митного контролю використовується єдина автоматизована інформаційна система (ст. 318 МКУ)

Джерело: складено автором на основі [52-53]

Як бачимо, всі стандартні правила Кіотської конвенції в цілому знайшли закріплення в МКУ, а це свідчить про достатню імплементацію міжнародних

норм в національне законодавство та практику.

Доповненням до стандартів митної діяльності є Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації [83]. Вони є відносно новими у порівнянні з Конвенцією та мають рекомендаційний характер, але відмова від їх виконання може позначитися на конкурентоспроможності держави. При реалізації даних стандартів Україна зможе максимально забезпечити свою економічну безпеку та інтереси підприємців.

Співпраця між Україною та ЄС здійснюється в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [93]. Важливим елементом цієї угоди є положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

Перелік актів ЄС, які Україна повинна імплементувати до національного законодавства, визначений Додатком XV «Наближення митного законодавства» до Глави 5 «Митні питання та сприяння торгівлі» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію [93].

Одним з пріоритетів в митній сфері для України є впровадження сучасних технологій митного контролю для спрощення руху товарів між Україною та ЄС, що має сприяти підвищенню конкурентоспроможності держави [51].

Положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі передбачає як взаємне відкриття ринків, так і стимуляцію конкурентоспроможності, а також інші кроки, що потрібні для досягнення відповідності стандартам ЄС [93]. Так, Угода про асоціацію не тільки закладає нову правову основу для взаємин між Україною та ЄС, але й є стратегічним орієнтиром для нашої країни щодо проведення соціально-економічних реформ, а також адаптації законодавства України до норм і правил ЄС.

При цьому з впровадженням європейського законодавства, виникають деякі проблеми: суперечності, що порушують системність митного законодавства, багато актів виявляються неефективними, відсутність належної стабільності законів, яка потребує реорганізації системи митних органів та вирішення проблем нормативно-правового регулювання митного контролю.

Також, слід зазначити, що Україна уклала угоди про вільну торгівлю більш ніж з сорока країнами: країни ЄС, Грузія, Канада, країни ЄАВТ, Македонія, СНД, Чорногорія, Македонія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії тощо.

Умови вільної торгівлі із зазначеними вище країнами наведені в табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Умови вільної торгівлі [66]

ЄС	ЄАВТ	Чорногорія	Македонія	Країни СНД, Грузія	Канада
Сертифікат EUR.1	Сертифікат EUR.1	Сертифікат EUR.1	Сертифікат EUR.1	Сертифікат СТ-1	Декларація про проходження
Декларація інвойс	Декларація Інвойс	Декларація Інвойс	X	X	X
Пряме транспортув ання	Пряме транспортув ання	Пряме транспортув ання	Пряме транспорту вання	Пряме транспортув ання	Пряме транспортування
X	X	X	X	Контракт між резидентами	X

"Пряме транспортування" є умовою вільної торгівлі зі всіма країнами. Воно представляю собою пряме переміщення товарів з країни експорту в країну імпорту. При цьому допускається переміщення товарів через територію однієї чи кількох країн внаслідок географічних, транспортних, технічних та економічних причин, та тимчасове їх ввезення або складування на території цих країн з умовою, що ці товари весь час знаходяться під митним контролем країн транзиту [93].

Документи, які необхідні для видачі сертифікатів за формою «EUR.1», наведені на рис. 1.13.

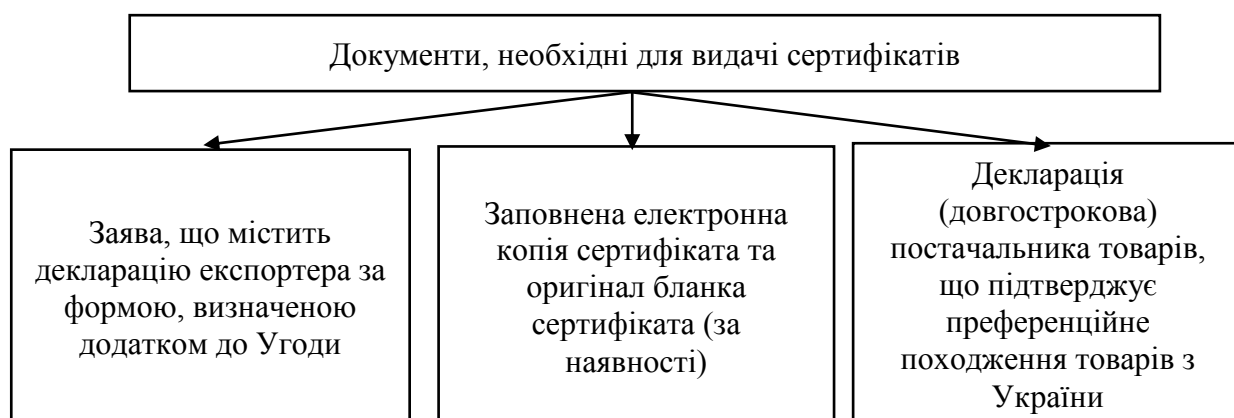

Рис. 1.13. Документи для видачі сертифікатів за формою «EUR.1» [87]

При цьому видача сертифіката з перевезення товарів з України за формою «EUR.1» не вимагається у випадках, якщо загальна вартість партії товарів походженням з України не перевищує 6 000 євро [87].

У 2018 році Україна стала учасником Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження [84].

Конвенція Пан-Євро-Мед – це інструмент, розроблений Європейським Союзом для співпраці зі своїми торговельними партнерами, а також останніх між собою. Участь України у Конвенції сприяє створенню умов для спрощення торгівлі та збільшенню обсягів українського експорту. Вона дає змогу розширювати присутність українських товарів на ринках третіх країн, з якими укладені угоди про вільну торгівлю, зокрема з ЄС, ЄАВТ, Чорногорією, Молдовою та Македонією.

Нещодавно Україна уклала угоду про вільну торгівлю ще з однією країною. З 1 січня 2020 року набрала чинності Угода про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль [94].

Тож, всі ці угоди мають збільшувати та посилювати економічне співробітництво, усувати бар'єри у торгівлі товарами та сприяти їх руху, поширювати умови добросовісної конкуренції та сприяти гармонійному розвитку та розширенню світової торгівлі.

Отже, досягнення високо рівня конкурентоспроможності держави неможливе без якісного нормативно-законодавчого блоку щодо митного контролю.

Нечітке регулювання відносин у сфері митної справи, особливо щодо регламентації митного контролю, створює досить складну ситуацію в суспільстві. Тому, сучасний етап потребує від митних органів аналізу, підготовки та прийняття нових ефективних нормативно-правових актів.

Висновки до 1 розділу

Митний контроль є однією зі складовою державного контролю. Він забезпечує дотримання норм митного законодавства, якими затверджено обов'язок та порядок сплати митних платежів, а фактично їх адміністрування відбувається під час проведення митного контролю.

Для узагальнення та уточнення змісту поняття «митний контроль» був проведений контент-аналіз. Таким чином, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами щодо товарів, транспортних засобів та осіб, які переміщуються через митний кордон, з метою дотримання митного законодавства та міжнародних договорів України, а також для забезпечення національних митних інтересів і безпеки країни.

Встановлено форми митного контролю, визначено його принципи та функції, а також акцентовано увагу на особливостях організації та проведення контролю митними органами. Тож, виділено складові митного контролю відповідно до завдань та правового статусу митних органів та заходи митних органів у пунктах пропуску.

Здійснення ефективного митного контролю неможливе без створення надійної нормативно-правової бази. Тож, проаналізовано митне законодавство, визначено його завдання, здійснено поділ актів щодо нормативно-правового регулювання митного контролю за критеріями діяльності суб'єктів митної справи, а також з'ясовано наскільки стандартні правила Кіотської конвенції реалізовані у митному законодавстві України.

Таким чином, Угода про асоціацію між Україною та ЄС є орієнтиром для нашої країни щодо проведення соціально-економічних реформ та адаптації законодавства України до норм і правил ЄС. При цьому під час впровадження європейського законодавства, виникають певні проблеми: суперечності, що порушують системність митного законодавства, багато актів виявляються неефективними, відсутність належної стабільності законів тощо.

2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

2.1. Оцінка сучасного стану розвитку зовнішньоекономічної діяльності України

На сьогоднішній день зовнішньоекономічна діяльність характеризується швидкими змінами та зростанням можливостей на міжнародних ринках.

Зовнішньоекономічна діяльність це частина господарської діяльності підприємств, фірм, компаній, а також, країн, що характеризується переміщенням товарів, робіт, послуг через державні кордони, з метою досягнення конкурентних позицій та отримання прибутку [31].

Зовнішньоекономічна діяльність є однією з найважливіших умов економічного зростання будь-якої країни, що було згадано у Експортній стратегії України на 2017-2021 рр. [30]. Згідно з цією стратегією перспективними ринками є ринки країн Європейського союзу, Азії (Індія, Китай, Японія та інші), Білорусі, Молдови, США, Канади, Швейцарії та ін.

Експорт та імпорт є складовими міжнародної торгівлі. Товари (послуги), які виробляють в одній країні, а реалізуються в інші, є експортними. При цьому їх ціни зазвичай нижчі, ніж ціни на світовому ринку. Товари (послуги), які виробляються поза межами країни, але ввозяться з інших, є імпортними.

Стан зовнішньоекономічного сектору країни можна охарактеризувати сукупністю економічних показників, таким чином, в роботі розглянуті абсолютні та структурні показники.

Насамперед, для аналізу зовнішньоекономічної діяльності порівняно її основні показники (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники зовнішньоекономічної діяльності [63]

Рік	2018	2019	2020	2021 (3 квартали)
Товарообіг, млрд USD	104,31	110,57	103,57	98,99
Експорт, млрд USD	47,43	50,18	49,32	48,49
Імпорт, млрд USD	56,88	60,40	54,24	50,50
Сальдо, млрд USD	-9,45	-10,22	-4,92	-2

Таким чином, у 2019 році всі показники були найбільшими, але, як бачимо, у 2021 році за перші три квартали товарообіг вже склав майже 100 млрд USD, що є позитивною тенденцією. При цьому сальдо весь час є від'ємним, а отже менше стимулюється вітчизняне виробництво. Але даний показник, як бачимо, з кожним роком зменшується.

Розроблено прогноз експорту та імпорту на 2021 та 2022 рр. із застосуванням методу екстраполяції (рис. 2.1).

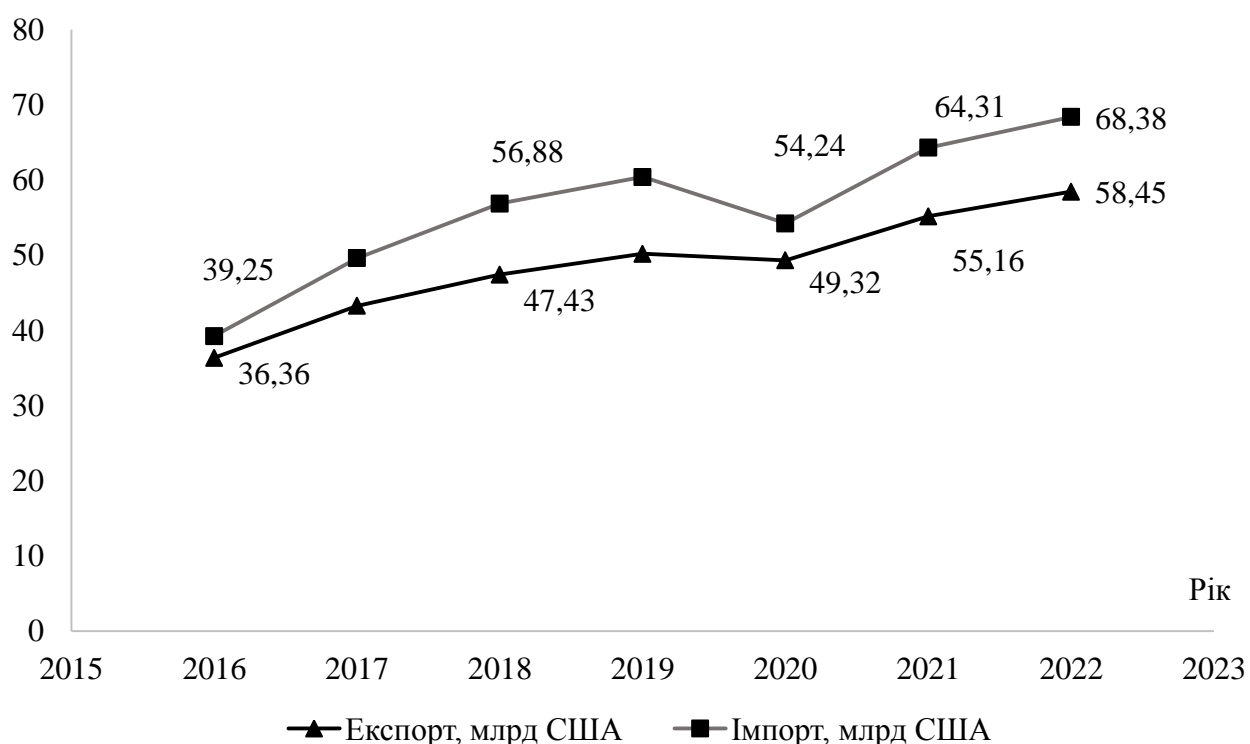

Рис. 2.1. Прогноз експорту та імпорту на 2021-2022 рр., млрд США

Таким чином, прогноз показує зростання експорту в 2021 р. з 49,32 млрд дол. США [22] до 55,16 тис дол. США. У 2022 р. – зростання до 58,45 млрд дол. США.

Щодо імпорту прогнозується зростання з 54,24 млрд дол. США до 64,31 млрд дол. США у 2021 році та до 68,38 млрд дол. США у 2022 році.

Також розглянуто обсяги оподаткованого імпорту за галузевою структурою (табл. 2.2).

Тож, бачимо, що оподатковуваний імпорт у 2020 році скоротився у порівнянні з 2019 роком більш ніж на 5 млрд грн (9%).

Таблиця 2.2

Оподаткований імпорт за галузевою структурою за 2019-2020 рр. [21]

Показник, тис. дол. США	Рік		Темпи росту	
	2019	2020		
			абс.	відн. (%)
Продовольчі товари та продукція сільського господарства	5 568 619	6 390 268	821 649	15
Мінеральні продукти	536 494	353 533	-182 961	-34
Паливно-енергетичні товари	11 993 289	7 897 443	-4 095 846	-34
Продукція хімічної промисловості, каучук	10 430 361	10 032 360	-398 001	-4
Шкірсировина, хутро та вироби з них	135 418	110 589	-24 829	-18
Деревина та целюлозно-паперові вироби	1 195 983	1 139 065	-56 918	-5
Текстиль, текстильні вироби, взуття	2 285 205	2 192 265	-92 940	-4
Вироби із каміння, скла, кераміка	776 880	734 620	-42 260	-5
Метали та вироби з них	3 359 306	2 935 372	-423 934	-13
Машини, устаткування та транспорт	17 196 136	16 463 596	-732 540	-4
Інші товари	1 081 584	1 169 442	87 858	8
Всього	54 559 274	49 418 553	-5 140 721	-9

Зменшення простежується у всіх галузях, крім продовольчих товарів та продукції сільського господарства, де відбулося збільшення оподаткованого імпорту на 15%. При цьому рівень митної вартості оподаткованого імпорту збільшився на 5% (з 0,78 дол/кг до 0,82 дол/кг), а податкове навантаження на одиницю ваги оподаткованого імпорту збільшилось майже на 7% (з 0,21 дол/кг до 0,224 дол/кг) [21].

У 2020 р. за даними Держмитслужби в основному наша країна експортує наступні товари: зернові культури (19,21%), чорні метали (16,14%), жири та олії тваринного або рослинного походження (11,28%) та руди, шлаки, зола (8,71%).

В той же час ввозить наступну продукцію: палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки (14,75%), реактори ядерні, котли, машини, обладнання (10,8%), засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу (10,2%) та електричні машини, обладнання та їх частини (9,76%) [63].

Також слід звернути увагу на динаміку податкових показників (рис. 2.2).

Отже, надходження від митних платежів у 2020 році у порівнянні з минулим роком зменшились за всіма платежами, що є негативною тенденцією.

Найбільше абсолютне відхилення за ПДВ (надходження зменшилися на 13,19 млрд дол). При цьому до 2020 року дані показник зростали, крім надходжень від сплати ПДВ.

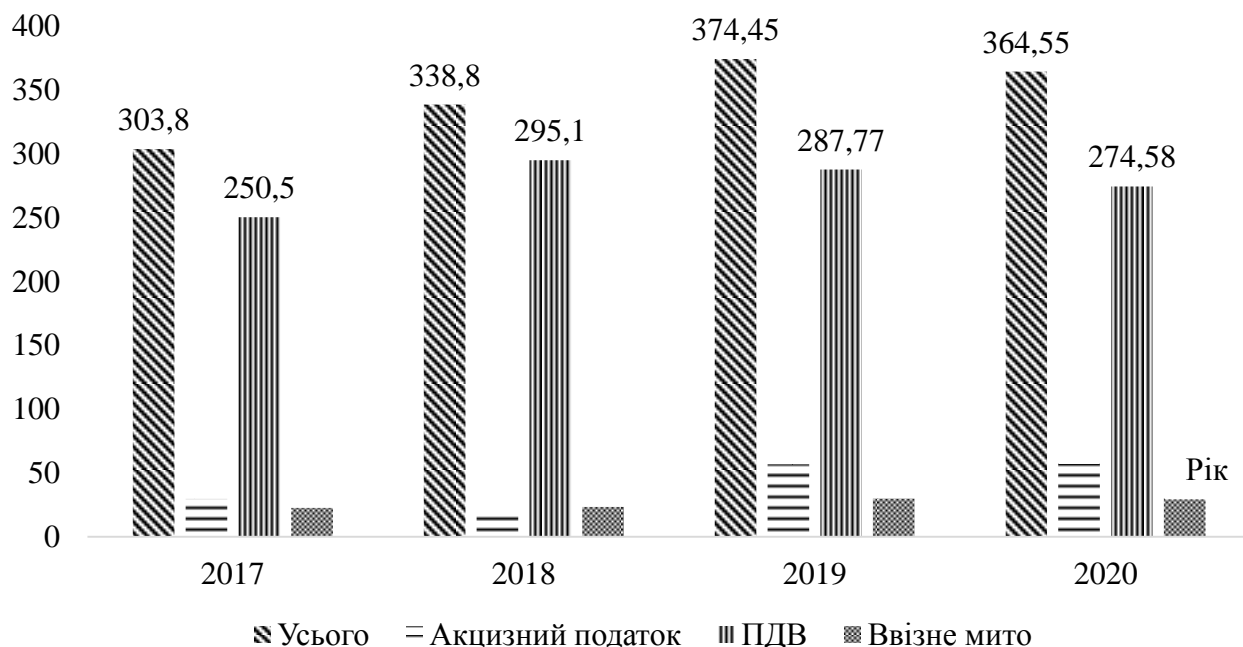

Рис. 2.2. Динаміка податкових показників, млрд грн [63]

У 2020 році головними партнерами України є наступні країни: Китай, Російська Федерація, Німеччина, Польща, Білорусь, Туреччина, Італія, США та Угорщина (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зовнішньоекономічні показники у розрізі країн-партнерів [63]

Країна-партнер	Товарообіг, млрд USD	Експорт, млрд USD	Імпорт, млрд USD	Сальдо, млрд USD
Китай	42,28	13,30	28,97	-15,67
Російська Федерація	39,12	13,16	25,95	-12,79
Німеччина	27,69	8,05	19,34	-11,29
Польща	26,45	11,96	14,49	-2,53
Білорусь	18,10	5,08	13,02	-7,94
Туреччина	16,53	9,36	7,16	2,20
Італія	16,34	9,05	7,29	1,76
США	14,81	3,70	11,11	-7,41
Угорщина	11,92	5,56	6,36	-0,80

Так, сальдо за більшістю країн-партнерів є від'ємним, тому треба навести також перелік країни, показники сальдо за якими є найбільшими (рис. 2.3).

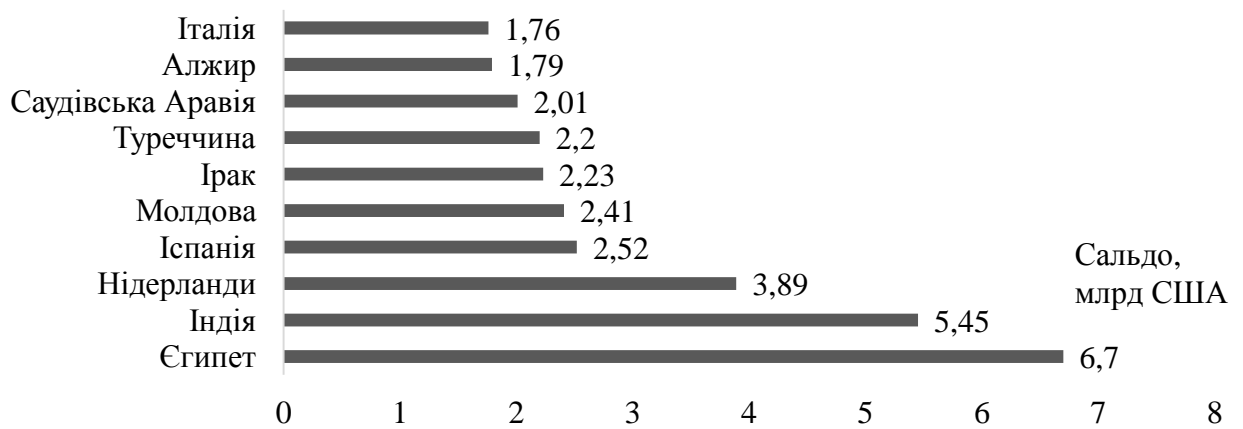

Рис. 2.3. Сальдо у розрізі країн-партнерів, млрд. США [63]

Як бачимо, у 2020 році наша країна має найбільше додатне сальдо з наступними країнами: Єгипет, Індія, Нідерланди, Іспанія, Молдова, Ірак, Туреччина, Саудівська Аравія, Алжир та Італія.

Варто зазначити, що в умовах євроінтеграції для українських підприємців, за умови їх переорієнтації на європейські ринки, існує цілий ряд ризиків. Одним з них є низького рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств, що зумовлено високим рівнем стандартів якості та іншими нетарифними бар'єрами.

Як бачимо, Україна експортує цілий ряд товарів (послуг) практично в усі країни світу, але наступні фактори стримують вітчизняний експорт:

низька конкурентоспроможність української промислової продукції;

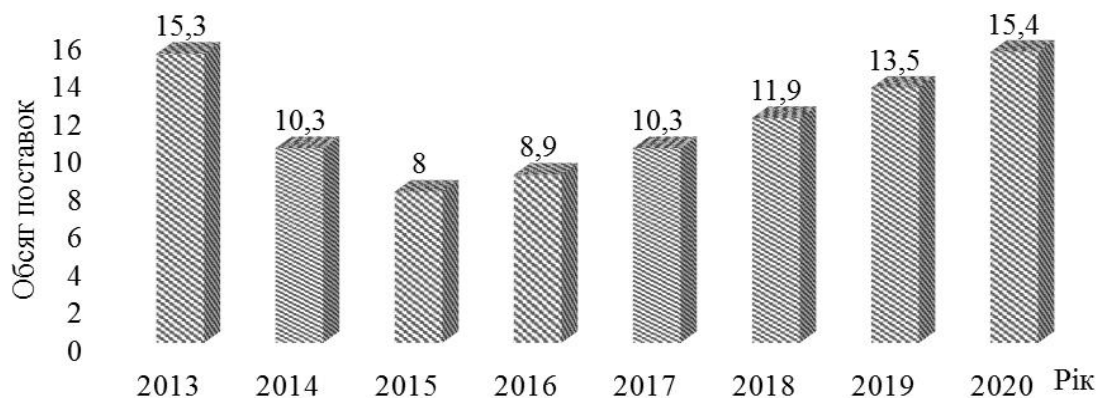
стратегічне протистояння країн-лідерів;

залежність основних видів експортної продукції від кон'юнктури певних сегментів міжнародного ринку;

низький рівень розвитку сертифікації та контролю за якістю експортованої продукції;

недостатній рівень інвестування експортно-орієнтованих проектів [11].

Також, вважаю за доцільне проаналізувати обсяги контрабанди (рис. 2.4), оскільки вони свідчать про рівень ефективності митного та прикордонного контролю.

Примітка. У 2018-2020 рр. наведені прогнозні показники, які були розраховані базуючись на побудованій регресії «обсяги імпорту України – ВВП» та «контрабандні поставки – ВВП»

Рис. 2.4. Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд доларів [1]

Отже, в останні роки обсяги контрабандних поставок постійно збільшуються. А це говорить про те, що контрабанда залишається одним з головних дестабілізуючих чинників внутрішнього ринку України.

В той же час найбільші порушення у торгівлі спостерігаються з «сусідами» України по сухопутному кордону та найбільшими торгово-економічними партнерами в зовнішніх відносинах (рис. 2.5).

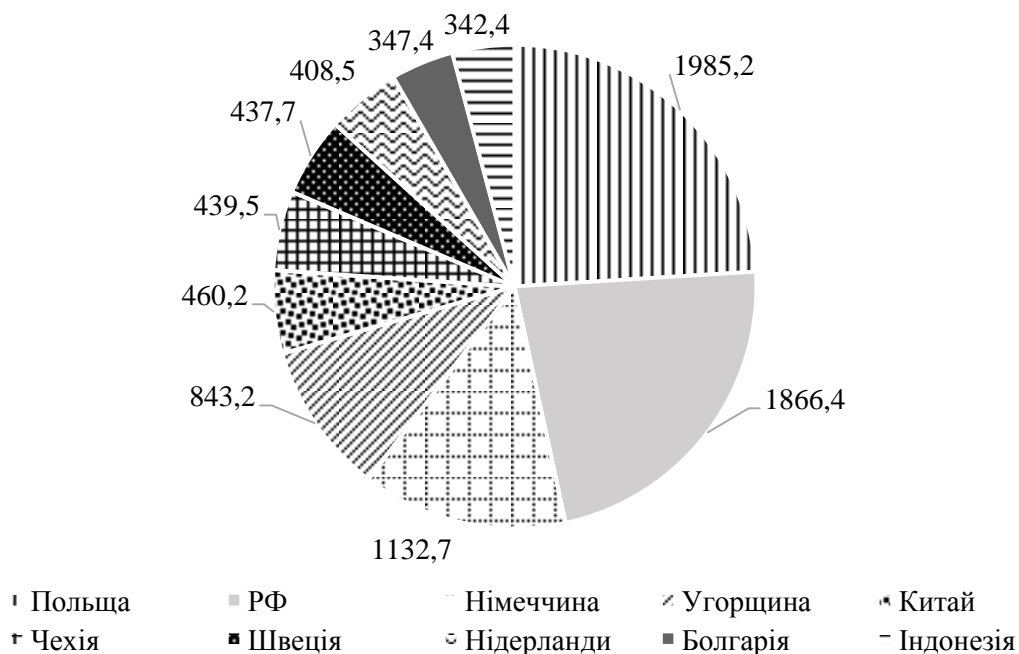

Рис. 2.5. Обсяг контрабанди в розрізі ТОП-10 країн-партнерів, млн дол [1]

Бачимо, що найбільші обсяги контрабанди простежуються за такими країнами, як: Польща (24%), Російська Федерація (23%), Німеччина (14%), Угорщина (10%) та Китай (6%).

Найбільш ризиковими товарними групами є: машини та електроніка, хімічна продукція, транспорт, текстиль, одяг та аграрний сектор (продукти тваринного походження, продукти рослинництва і продукти харчування).

Так, великі обсяги контрабанди призводять до значних втрат бюджету (рис. 2.6), в результаті чого виникає недовиконання Державного бюджету України.

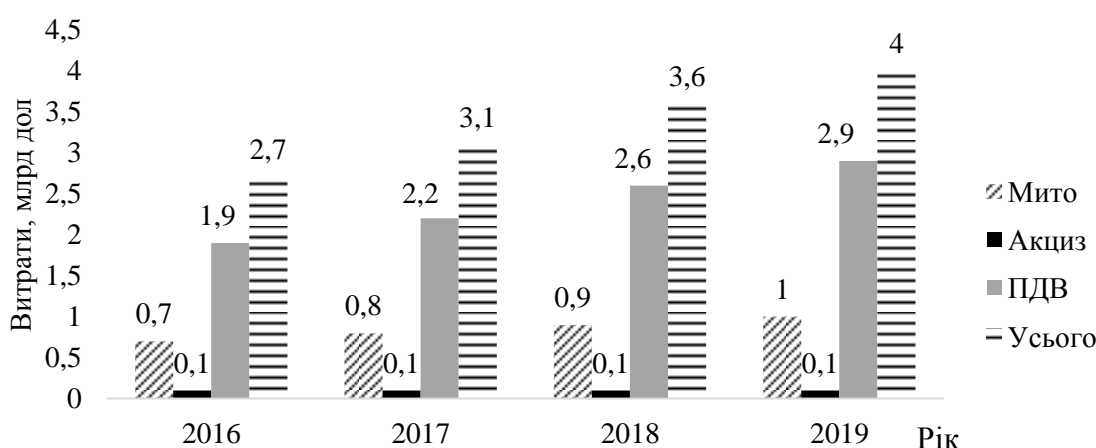

Рис. 2.6. Втрати бюджету через існування контрабандних схем [1]

Отже, з кожним роком втрати бюджету через існування контрабандних схем збільшуються, простежується негативна тенденція. Найбільші втрати припадають на ПДВ, а найменші – на акциз.

В 2020 р. спостерігалось зменшення зовнішньоекономічної активності, але загалом така тенденція є непостійною, вже у 2021 р. прогнозується збільшення. При цьому постійним є негативне сальдо.

Аналіз обсягів контрабанди показав, що митний контроль є неефективним, і тому обсяги постійно зростають, що призводить до зниження конкурентоспроможності. Нелегальне ввезення імпоротної продукції також гальмує економічний розвиток нашої країни, призводить до недобросовісної конкуренції та значних втрат державного бюджету.

Визначені проблеми у сфері зовнішньоекономічної діяльності дають змогу обрати доцільні напрями їх врегулювання для забезпечення ефективної

зовнішньоекономічної політики підприємствами України. Саме ці причини стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Це вимагає проведення в економіці України ефективних інноваційних заходів, які б дали змогу вийти на вищий рівень розвитку міжнародного співробітництва.

2.2. Визначення ефективності митного контролю в Україні

Митний контроль аналізують з точки зору дієвості, результативності та ефективності. Дієвість митного контролю можна інтерпретувати як його здатність запобігти порушенням митних правил.

Наразі в Україні процвітає порушення митних правил, а також ввезення контрабандних товарів. Методів та засобів вчинення таких правопорушень з кожним роком стає все більше. А це, звичайно, негативно впливає на економічну ситуацію в країні та її конкурентоспроможність.

Митний кодекс України [52] визначає поняття «порушення митних правил» як адміністративне правопорушення у вигляді протиправних, винних дій чи бездіяльності, що посягають на порядок переміщення через митний кордон та пред'явлення митним органам товарів та транспортних засобів комерційного призначення.

Одним із завдань митного законодавства є створення умов для ефективної боротьби з порушенням митних правил. Так, розділ 18 МКУ [52] регулює питання щодо порушення митних правил та відповідальності за них. До адміністративної відповідальності за порушення митних правил відносяться адміністративні стягнення у вигляді попередження, штрафу або конфіскації товарів та транспортних засобів комерційного призначення.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 [75] одним із завдань Держмитслужби є організація та здійснення провадження у справах про порушення митних правил, контроль дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил.

Від ефективності митного контролю залежить повнота виконання завдань, покладених на митні органи, у тому числі виявлення порушень митних правил, забезпечення надходження митних платежів до державного бюджету.

Митні порушення можуть бути пов'язані з доходами, коли дії платників позбавляють країну доходів від сплати митних платежів, або ж з товарами у вигляді спроб платників збувати заборонений товар або товар, торгівля яким піддається обмеженням.

Для протидії митним правопорушенням митниці постійно здійснюють моніторинг митних оформлень за допомогою АСМО «Інспектор», а також проводять постійний аналіз попередньої інформації стосовно вантажів, які надходять до зони діяльності митниці, з метою визначення ризикованих зовнішньоекономічних операцій та оперативного реагування на них.

У 2020 році було виявлено 14 147 митних порушень на суму 2,56 млрд грн. Вартісний показник на 15% перевищив показник 2019 року. При цьому фактично вилучено предметів порушення митних правил на 970 млн. грн, що на 48% більше ніж у 2019 році (рис. 2.7), що говорить про більшу дієвість митного контролю.

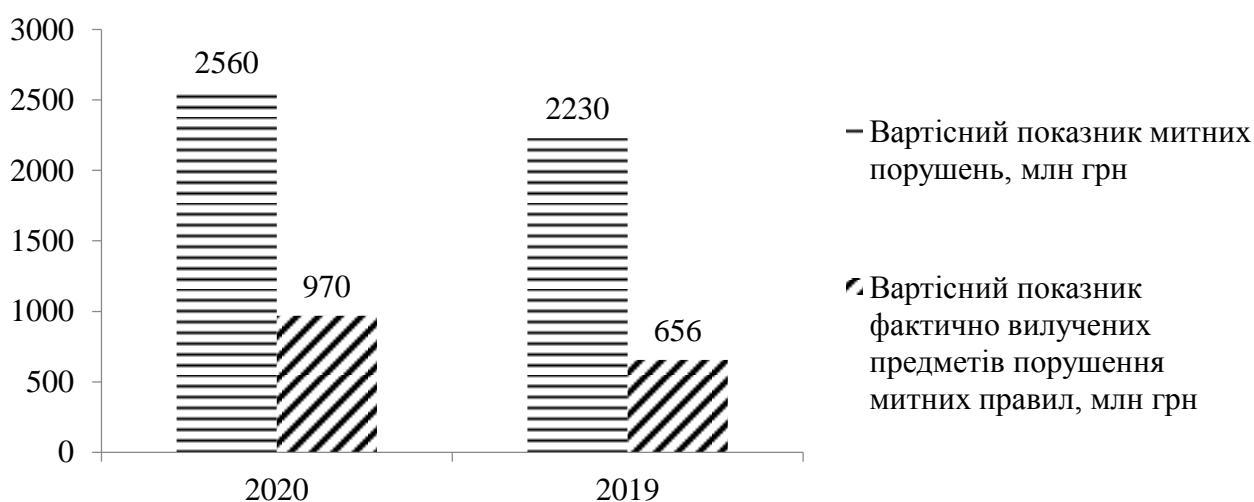

Рис. 2.7. Показники порушення митних правил (2019-2020 рр.) [21]

Майже 4 тисячі справ розглянуто безпосередньо митницями та накладено штрафів на суму 178,4 млн. грн. При цьому за справами про митні порушення, переданими на розгляд до суду, сума стягнень (конфіскація та штрафи) досягла майже 1,21 млрд. грн і цей показник на 34% більший за показник 2019 року. Кількість переданих справ порівняно з 2019 роком збільшилась майже на 30% [21].

Варто зазначити, що, на жаль, фактично сплачені до бюджету санкції

здебільшого не перевищують 10% від загальної суми застосованих штрафів [21]. Тож, санкції або скасовуються судом або не можуть бути стягнуті через недостатність майна.

Найбільша частка зловживань на митниці належить недостовірному декларуванню під час імпорту та експорту [2]. Наприклад, приховування фактичної вартості товарів, заниження ваги, декларування товарів в товарних підкатегоріях з меншою ставкою ввізного мита, неправильне зазначення країни походження тощо. Тож, держава має заключати договори з основними торговими партнерами та країнами із спільним кордоном про обмін інформацією.

На даний час про необхідність реформування системи відповідальності за порушення митних правил майже не говорять. При цьому проблеми існуючої системи відповідальності наступні: базується на правових нормах, які з точки зору юридичної техніки є неякісними, передбачає надмірні санкції та є неефективною [88].

Аналіз Митного кодексу говорить про те, що норми є нечіткими, у деяких випадках норми, які встановлюють різні види відповідальності за порушення митних правил, співпадають між собою, тобто дають можливість посадовим особам митниць обирати вид відповідальності самостійно, а це створює корупційні ризики. Також слід зазначити, що митним законодавством не передбачено обов'язкове пломбування транспортних засобів під час переміщення товарів митною територією України, що створює ризики підміни вантажу у митному режимі транзиту.

У 2020 році найчастішими випадками порушень митних правил і контрабанди стали спроби ввезення психотропних речовин, наркотиків, цигарок, мобільних телефонів та планшетів [21].

Слід зазначити, що ввезення автомобілів на іноземній реєстрації в митних режимах транзиту та тимчасового введення є одним із глобальних митних порушень. Такі автомобілі часто несвоєчасно вивозяться або не вивозяться зовсім. За даними Держмитслужби у 2020 році в митній базі знаходилось близько 420 тис. таких автомобілів [21].

Таким чином, є підстави для сумнівів, що дані автомобілі взагалі ще існують, а не розібрані на деталі. Тож, в цій сфері контроль знаходиться на дуже низькому рівні, що негативно позначається на митній безпеці.

Таким чином, причинами росту митних порушень є:
 існуючі прогалини в законодавстві;
 корупція на митниці;
 високі ставки ввізного мита;
 недостатній контроль з боку митних органів;
 широкі можливості для здійснення транзитних операцій;
 посилення державних обмежень підприємницької діяльності.

Вважаю, що результатами, які можуть свідчити про низький рівень порушень митного законодавства, а отже, про досконалість, прозорість та якість митного контролю є: обсяг сплачених митних платежів, динаміка та сумарний обсяг товарного експорту-імпорту, наявність та/або відсутність контрабандних та контрафактних товарів тощо.

Наразі одним з методів протидії порушення митних правил є обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав щодо попередження і виявлення незаконних експортно-імпортних операцій. Так, за результатами такого обміну у 2020 році було заведено 672 справи на суму понад 1 051,6 млн грн, а також встановлено несплату обов'язкових митних платежів у сумі 23,03 млн грн [21].

Результативність митного контролю представляє собою співвідношення фактичних та планових результатів від його здійснення. Так, у 2020 році фактичний показник надходжень до Державного бюджету України від сплати митних платежів був менше ніж індикативний показник (рис. 2.8).

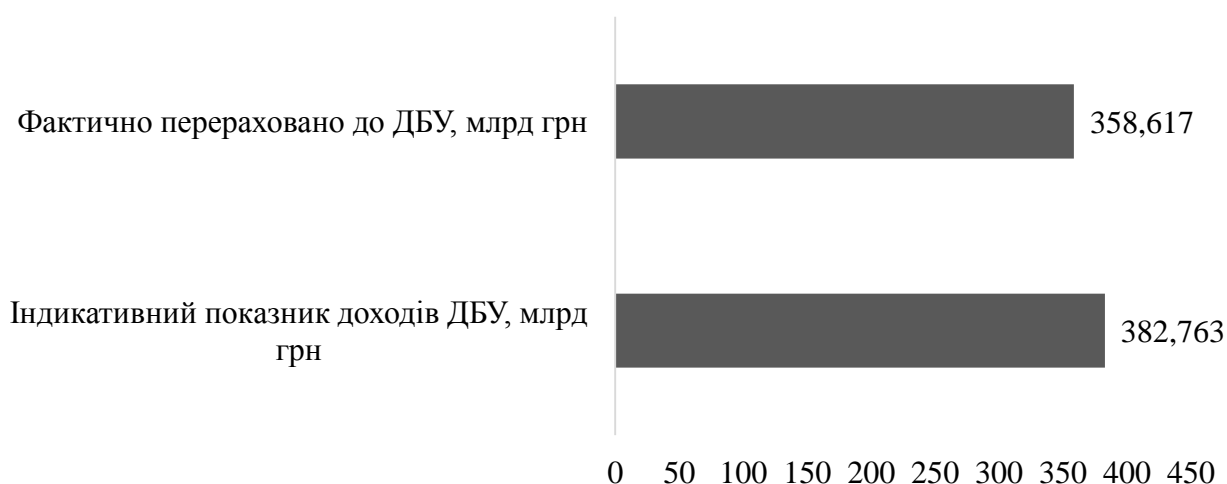

Рис. 2.8. Порівняння індикативного та фактичного показника доходів ДБУ від сплати митних платежів (2020 рік) [21]

Як бачимо, виконання індикативного показника становить 93,7%. Недонадходження до бюджету склали 24 146 млн. грн. При цьому у порівнянні з 2019 роком надходження зменшились майже на 4% (на 13 834 млрд. грн) [21].

За 7 місяців 2021 року ДМС забезпечила збільшення надходжень від сплати митних платежів у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року на 65 млрд грн, що складає 36%. Тож, було перевиконано плановий показник на 17 млрд грн [44].

Варто зазначити, що в той же час має місце ряд чинників, які призводять до зменшення обсягу митних платежів:

встановлення пільг на товари, які є необхідними необхідних для боротьби з COVID-19 ;

невідповідність фактичного обмінного курсу «прогнозованому»;

зниження ставок ввізного мита в рамках угод про вільну торгівлю;

вплив обмежувальних заходів у торгівлі тощо [44].

Співвідношення результатів здійснення митного контролю та витрачених на це ресурсів є ефективністю митного контролю.

Зіставляючи темпи зростання товарообігу з темпами зростання митних платежів, можна оцінити результативність митного контролю. Так, перевищення темпами зростання товарообігу темпів зростання митних платежів при відсутності суттєвих змін у товарній структурі та за умови стабільного митного законодавства може свідчити про низьку результативність митного контролю.

Як бачимо, протягом 2014–2020 рр. для отримання до ДБУ 1 грн митних платежів необхідно було забезпечити перетин товарами державного кордону на суму від 7,69 грн у 2020 р., до 14,04 грн у 2014 р. Це може свідчити про вдосконалення митного законодавства або про поступове підвищення ефективності митного контролю та про підвищення податкового навантаження на суб'єкти ЗЕД. При цьому на 1 грн видатків ДБУ на фіскальні (митні) органи протягом 2014–2020 рр. можна було забезпечити здійснення митного контролю товарів вартістю від 305,44 грн у 2014 р. до 256,32 грн у 2019 р. Це свідчить передусім про зниження пропускнуєї спроможності кордону. Щорічне зменшення даного показника є негативною тенденцією.

Динаміка зовнішньоторговельного обороту, обсягів митних платежів та видатків ДБУ наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка товарообороту, митних платежів та обсягів державних видатків у 2014–2020 рр.

Рік	Видатки ДБУ, млн грн	Обсяг митних платежів млн дол	Зовнішньоторговельний оборот, млн грн	Співвідношення товарообороту та видатків ДБУ	Співвідношення митних платежів та видатків ДБУ	Співвідношення товарообороту та митних платежів
2014	5467,7	11896	1670046	305,44	21,76	14,04
2015	5098	136472	2359414	462,81	26,77	17,29
2016	6256,2	203472	1909253	305,18	32,52	9,38
2017	8439,7	319998	2470874	292,77	37,92	7,72
2018	11797,04	372096	2837232	240,50	31,54	7,63
2019	11432,48	385575	2930370	256,32	33,73	7,60
2020	3679,02	363690	2796390	760,09	98,86	7,69

Джерело: складено автором на основі [14], [63]

Також показниками визначення ефективності митного контролю є час проходження митних процедур, кількість документів, вартість експорту та імпорту.

Порівнюючи країни Європи та Центральної Азії з Україною (рис. 2.9), можна стверджувати, що для митної політики нашої держави спрощення митних процедур повинно бути першочерговим завданням.

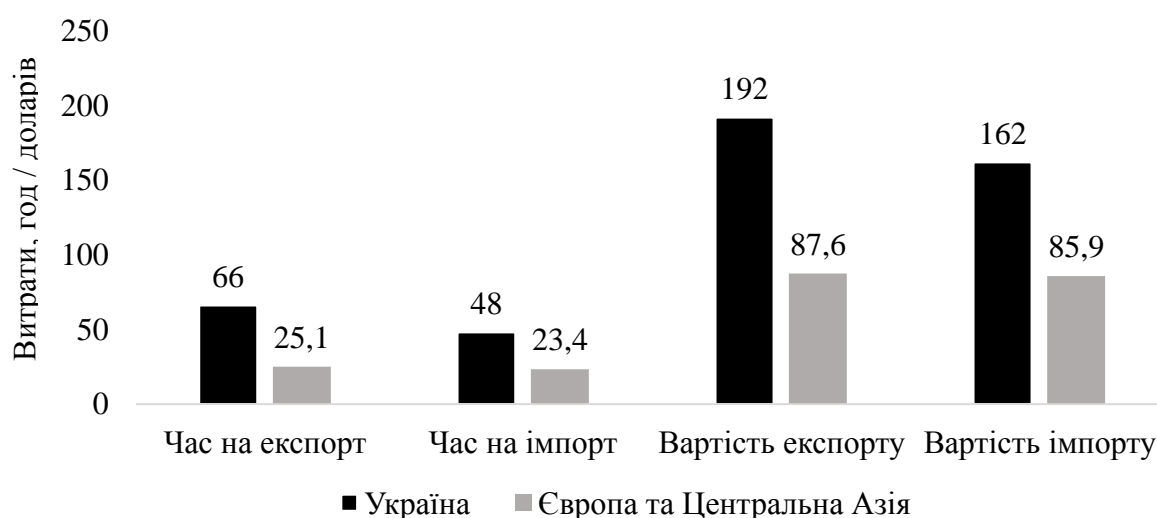

Рис. 2.9. Витрати на проведення митних процедур (оформлення документів) в Україні та Європі, Центральній Азії (2020 р.) [105]

Так, в Україні час на оформлення документів при експорті та імпорті становить 66 год. та 48 год., що у 2.6 та 2 рази відповідно перевищує тривалість таких процедур в Європі та Центральній Азії. Що стосується вартості оформлення документів при експортно-імпортних операціях, то ситуація залишається такою ж самою – перевищення приблизно у 2 рази.

При цьому якщо розглядати саме кількість витраченого часу на прикордонний і митний контроль та їх вартість, то тут ситуація набагато краще (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняння України з країнами Європи та Центральної Азії [105]

Індикатор	Україна				Європа та Центральна Азія
	2017	2018	2019	2020	2020
Час на експорт: прикордонний і митний контроль (в годинах)	26	26	6	6	16.1
Вартість експорту: прикордонний і митний контроль (дол. США)	75	75	75	75	150.0
Час на експорт: оформлення документів (годин)	96	96	66	66	25.1
Вартість експорту: оформлення документів (дол. США)	292	292	192	192	87.6
Час на імпорт: прикордонний і митний контроль (в годинах)	72	72	32	32	20.4
Вартість імпорту: прикордонний і митний контроль (дол. США)	100	100	100	100	158.8
Час на імпорт: оформлення документів (годин)	168	168	96	48	23.4
Вартість імпорту: оформлення документів (дол. США)	212	212	162	162	85.9

Час на експорт в Україні майже в 3 рази менше ніж в Європі та Центральній Азії, а вартість експорту – в 2 рази менше. Показники часу та вартості щодо імпорту гірші, але за вартістю в Україні показник теж менший ніж у країнах Європи та Центральної Азії.

Тож, у нашій країні є декілька невирішених проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності: недосконала законодавча база щодо діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; низька конкурентоспроможність українських експортних товарів на світовому ринку; різні бар'єри виходу на ринки тощо [90].

2.3. Оцінка міжнародних рейтингів в рамках визначення ефективності митного контролю

Від ефективності митного контролю залежить рівень конкурентоспроможності (далі – КСП), підвищення якого на даний час є одним з основних завдань практично кожної країни. Для цього в різних країнах світу створюють спеціальні комісії. В той же час концепція конкурентоспроможності нашої країни до сьогоднішнього дня є досить невизначеною.

Конкурентоспроможність держави – це здатність її державних інститутів забезпечити своїм громадянам і підприємствам більші переваги, ніж інші країни [43].

Бізнес є основою конкурентоспроможності країни (рис. 2.10), а отже при наданні йому спрощень стосовно проходження митного контролю конкурентоспроможність країни зростає.

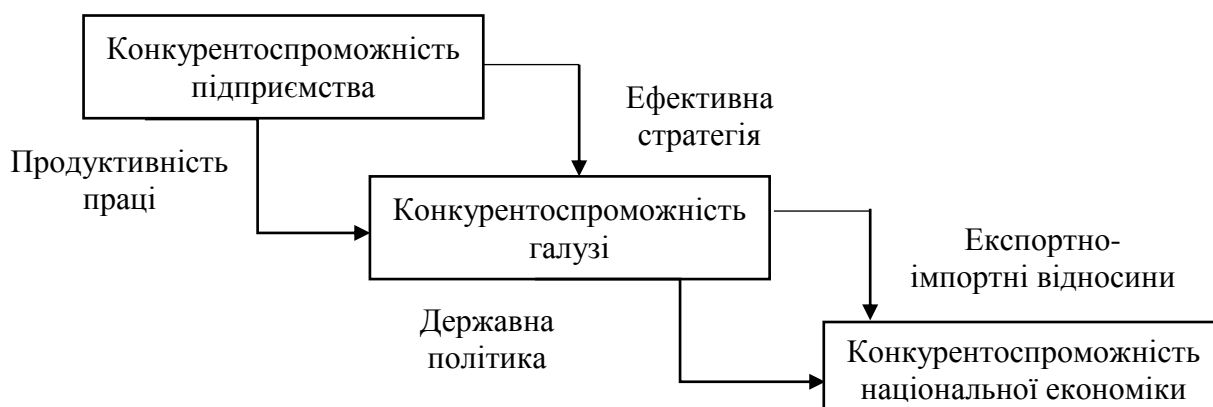

Рис. 2.10. Багаторівневість факторів формування КСП [86]

Так, країна посідає перші позиції на світовому ринку, якщо має місце синергетичний ефект від сукупної конкурентоспроможності окремих суб'єктів ринку.

Взаємодію факторів формування національної КСП можна представити у вигляді схеми (рис. 2.11). Як бачимо, одним з найвагоміших чинників забезпечення конкурентоспроможності є саме інституційне середовище, до складу якого входить митниця. Так, діяльність митних органів здатна як посилити позитивний результат впливу факторів створенням відповідного середовища, так і звести його до мінімуму неефективністю дій.

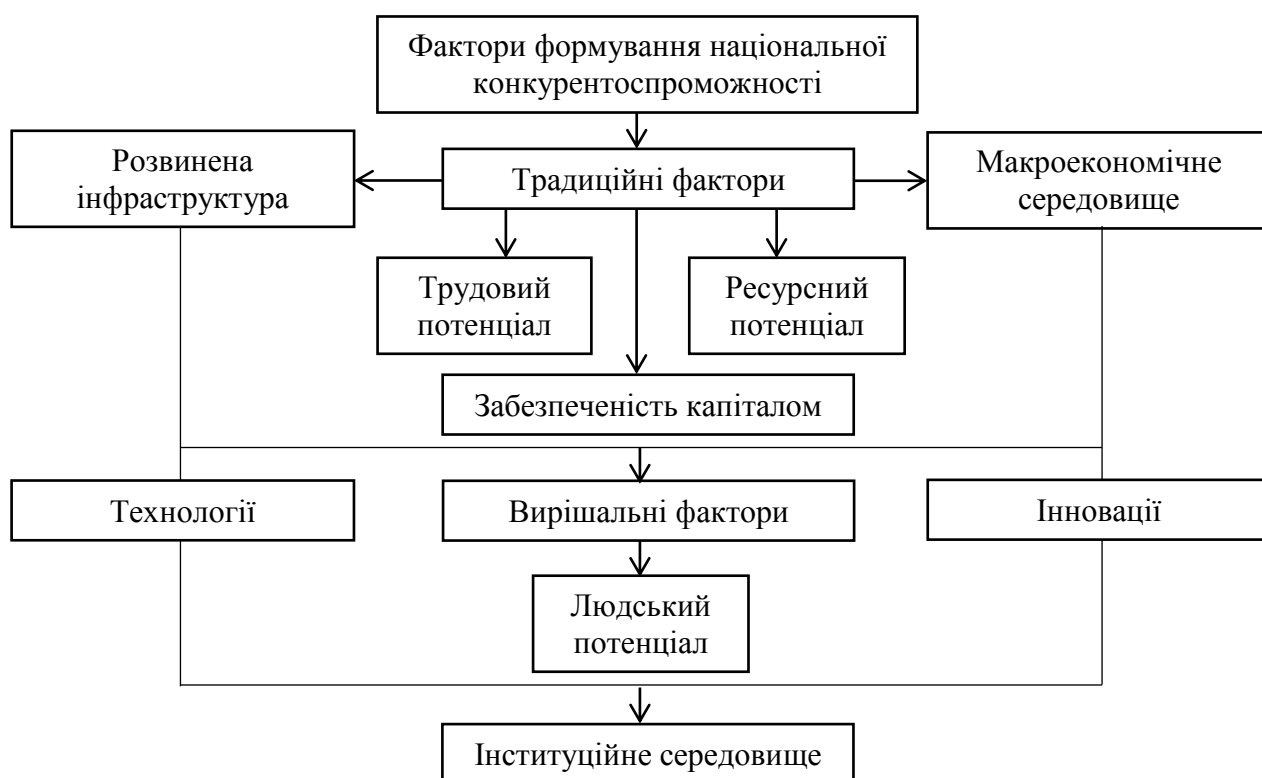

Рис. 2.11. Система факторів формування КСП країни [86]

На практиці надається перевага використанню індексного методу, на основі якого складаються відповідні рейтинги, оскільки даний спосіб дає змогу комплексно підійти до вирішення питання та охопити всі сфери, які впливають на КСП країни.

Існує багато центрів по вивченню КСП країн. Найбільш відомими є:

Інститут стратегії й конкурентоспроможності при Гарвардському університеті;

Міжнародний інститут розвитку менеджменту (IMD);

Світовий економічний форум (WEF).

Всесвітній економічний форум – це незалежна міжнародна організація, яка розробила і впровадила методикку вимірювання КСП країн [107]. Дана організація ще з 1971 року щорічно складає рейтинги конкурентоспроможності країн. При цьому методологія визначення змінювалася протягом років відповідно до змін та ускладнень макро- і мікроекономічної ситуації [97].

Результати досліджень публікуються в доповідях ВЕФ. Через такі доповіді досліджуються фактори, які дозволяють економікам країн досягти

стійкого зростання та довгострокового благополуччя.

Серед найбільш відомих вимірників конкурентоспроможності країн заслуговують на увагу наступні:

Global Competitiveness Index (GCI) – індекс глобальної конкурентоспроможності [107];

Ease of Doing Business Index (EDB) – індекс легкості ведення бізнесу [105].

Індекс глобальної КСП оцінює спроможність економіки досягти стабільного розвитку за певними параметрами та перспективи економічного зростання на 5-8 років [107].

Кількість показників індексу скоротилася з 114 до 97 показників, які об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність на ринку товарів і послуг, ефективність на ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній та інноваційний потенціал [107].

У тому числі індекс глобальної конкурентоспроможності складається з інших індексів, статистичних даних та опитувань вищого менеджменту компаній. Усього по світу опитують 14 тис осіб. З них близько 100 провідних менеджерів беруть участь в опитуваннях у нашій країні [103].

Для розрахунку індексу глобальної КСП кожену країну зараховують до однієї з наступних стадій економічного розвитку:

- переважного впливу базових економічних факторів;
- переважання інвестиційних пропозицій;
- переважання інновацій.

Для визначення стадії використовують ВВП певної країни, а також частка у загальному обсязі експорту експортованої сировини і необроблених матеріалів [107].

Розглянемо рейтинг країн за показником глобальної конкурентоспроможності 2018-2019 рр. за даними Світового економічного форуму (табл. 2.6).

Як бачимо, Україна в 2019 році втратила дві позиції в рейтингу країн за

показником глобальної конкурентоспроможності, опустившись на 85-те місце з 141 країни. Перші місця в 2019 р. посіли Сінгапур, США і Гонконг.

Таблиця 2.6

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності (2019 рік)

Місце	Країна	Кількість балів (0-100)	Місце відносно 2018 р.	Кількість балів відносно 2018 р.
1	Сінгапур	84,8	+1	+1,3
2	США	83,7	-1	-2
3	Гонконг	83,1	+4	+0,9
4	Нідерланди	82,4	+2	-
5	Швейцарія	82,3	-1	-0,3
85	Україна	57	-2	-

Джерело: складено автором на основі [107].

Також слід звернути увагу на те, як змінювалася позиція України в даному рейтингу за останні роки (рис. 2.12).

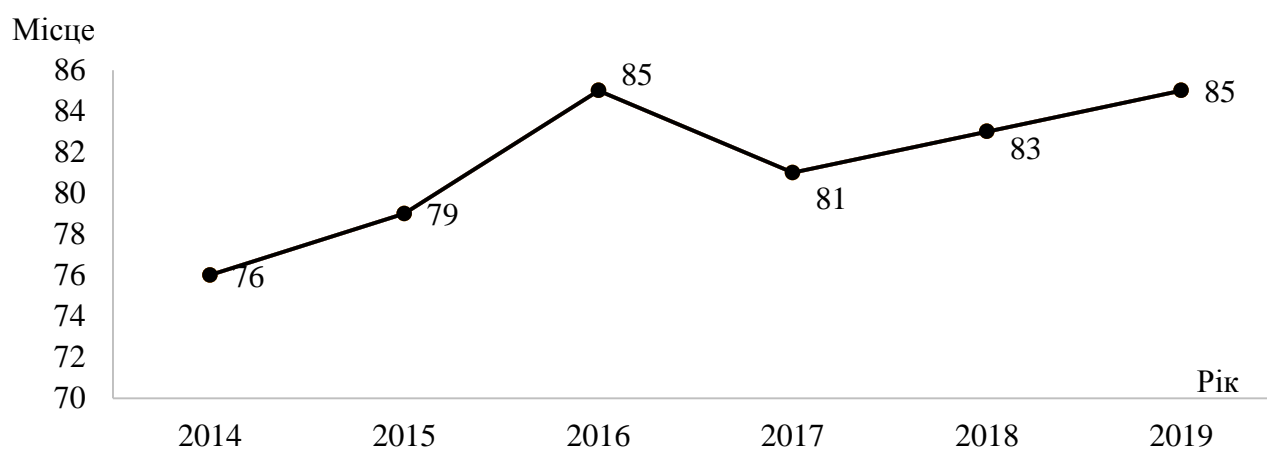

Рис. 2.12. Місце України у рейтингу глобальної КСП [107]

Якщо роздивлятися статистику за останні шість років, то бачимо, що з 2014 року по 2016 рік позиції України у рейтинги значно погіршилися. Далі спостерігалось зростання, а зараз наша країна знову знизилася до показника трирічної давнини. Тобто статистика показує негативну тенденцію.

Таким чином, статус України як вигідного партнера або конкурента є незадовільним. Ще одним доказом цього є порівняння зміни позицій України та країн-сусідів (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка індексу глобальної КСП України та країн-сусідів

Країна	2017-2018 рр.		2018-2019 рр.		2019-2020 рр.	
	місце	бал	Місце	Бал	місце	Бал
Україна	81	4,1	83	57	85	57
Польща	39	4,6	37	68,2	37	68,9
Румунія	68	4,3	52	63,5	51	64,4
Словаччина	59	4,3	41	66,9	42	66,8
Угорщина	60	4,3	48	64,3	47	65,1

Джерело: складено автором за даними [107]

Як бачимо, позиції України за останні три роки погіршилися, у той час як більшість країн Європи підвищили свої позиції у даному рейтингу.

На думку автора, до індикаторів, які оцінюються митний контроль, з 12-ти існуючих можна віднести наступні:

якість інститутів (тягар державного регулювання);

товарний ринок (відкритість торгівлі, переважання нетарифних бар'єрів);

розмір ринку (валовий внутрішній продукт, імпорт товарів і послуг).

Раніше також існував показник «торгові тарифи» до складу якого входила ефективність прикордонного контролю, але зараз таких показник не виділяють окремо.

За наведеними вище індикаторами у 2019 р. Україна посіла наступні позиції:

104 місце – за якістю інститутів (майже найгірший показник серед всіх індикаторів);

57 місце – за індикатором «товарний ринок» (найкращим показником за весь час; у порівнянні з 2018 р. Україна піднялась на 16 позицій);

47 місце – за розміром ринку (майже найкращий показник серед всіх індикаторів) [107].

За індикатором «товарний ринок» у порівнянні з 2018 р. Україна піднялась на 16 позицій та посіла найкраще місце за весь час, за розміром ринку спостерігаємо майже найкращу позицію серед 12 показників, в той же час за якістю інститутів Україна посідає одну з найгірших позицій серед дванадцяти, хоч і піднялась у порівнянні з 2018 р. на 6 позицій.

Слід зазначити, що з 2014 року Україна представлена в рейтингу

державних інституцій (складова рейтингу глобальної конкурентоспроможності) (рис. 2.13).

За шість років Україна піднялася зі 130 місця до 104 [96]. Таким чином, саме якість інституцій є одним із найголовніших чинників низької конкурентоспроможності України.

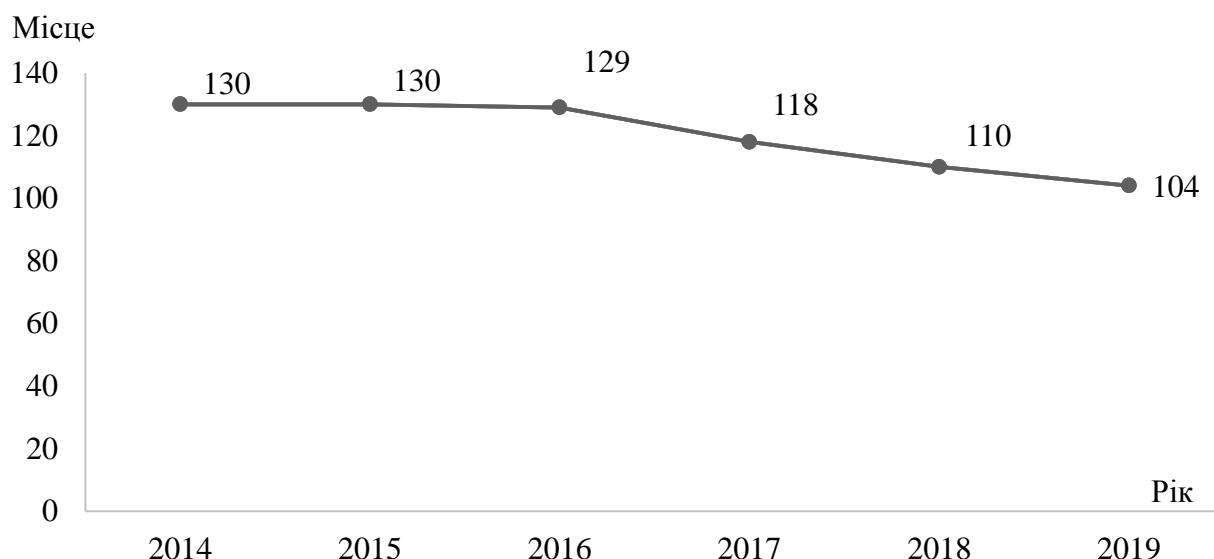

Рис. 2.13. Місце України у рейтингу державних інституцій

Світовий досвід свідчить про те, що майже всі країни-лідери мають наступні високорозвинені інституції:

відкриту ринкову економіку та низькі митні бар'єри;

висококонкурентне ринкове середовище;

ефективне податкове адміністрування;

ефективні державні організації з низьким рівнем корупції;

демократичну політичну систему з надійними механізмами контролю над державою;

сильну систему органів правопорядку і виконання судових рішень [97].

Другим важливим рейтингом є щорічний рейтинг інвестиційної привабливості [105], який враховує діяльність економік 190 країн.

Так, країни, які знаходяться на високих позиціях у даному рейтингу за цілим переліком показників, що аналізуються, є більш конкурентоспроможними.

Звіт Doing Business складається за підсумками комплексного дослідження стану реформ в кожній країні за 10 такими індикаторами: реєстрація підприємства, отримання дозволу на будівництво, підключення до електромереж, реєстрація власності, кредитування, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, відновлення платоспроможності [105].

Індекс легкості ведення бізнесу є важливим маркером для інвесторів при ухваленні рішення про інвестиції в ту чи іншу країну світу. У 2020 році Україна посіла 64 місце в рейтингу Світового банку Doing Business (табл. 2.8). Результат країни – плюс 7 позицій і поліпшення по шести ключовим показникам рейтингу з десяти.

Таблиця 2.8

Україна у рейтингу Doing Business (2018-2020) [105]

	2018	2019	2020
1	Нова Зеландія	Нова Зеландія	Нова Зеландія
2	Сінгапур	Сінгапур	Сінгапур
3	Данія	Данія	Гонконг
4	Південна Корея	Гонконг	Данія
5	Гонконг	Південна Корея	Південна Корея
6	США	Грузія	США
7	Сполучене Королівство	Норвегія	Грузія
8	Норвегія	США	Сполучене Королівство
9	Грузія	Сполучене Королівство	Норвегія
10	Швеція	Північна Македонія	Швеція
	74. Україна (+6)	71. Україна (+3)	64. Україна (+7)

Отже, найбільшим успіхом України за останні роки є підвищення своїх позицій саме в рейтингу легкості ведення бізнесу. Але так було не завжди. З 2006 по 2013 рік наша країна втрачала свої позиції, і тільки після 2013 року Україна щорічно покращує позиції у рейтингу (рис. 2.14). При цьому з пострадянських країн найкраще йдуть справи у Грузії. Останні три роки вона входить в Топ-10 країн за інвестиційною привабливістю.

Так, за останні п'ять років наша країна покращила свій показник на 32 позиції, що є дуже гарним результатом.

Якщо розглядати індикатори, за якими оцінюються митний контроль в країні, здійснення імпорту та експорту, то в першу чергу слід звернути увагу на

індикатор «Міжнародна торгівля».

За 2016-2018 рр. Україна за даним індикатором втратила 10 позицій, що свідчить про неефективність проведення заходів державою щодо стимулювання міжнародної торгівлі. Згідно зі звітом Doing Business-2020 [105] позиція за цим показником поліпшилася, і зараз за індикатором «Міжнародна торгівля» Україна посідає 74 місце.

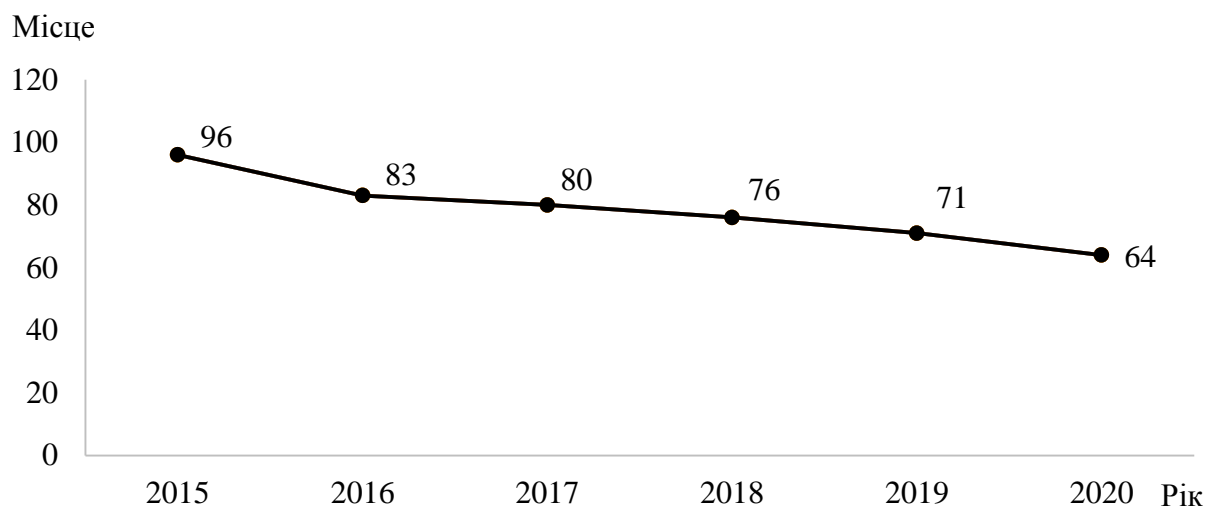

Рис. 2.14. Динаміка позицій України в рейтингу Doing Business [105]

Для розрахунку індикатора «Міжнародна торгівля» застосовують такі показники, як час, необхідний для експорту та імпорту, і вартість експорту та імпорту. Стосовно прикордонного та митного контролю час на експорт в Україні майже в 3 рази менше ніж в Європі та Центральній Азії, а вартість експорту в 2 рази менше. При цьому показники часу та вартості щодо імпорту гірші.

Також вважаю за доцільне розглянути індекс сприйняття корупції (табл. 2.9), оскільки аналіз Митного кодексу свідчить про те, що норми є нечіткими, у деяких випадках норми, які встановлюють різні види відповідальності за порушення митних правил, співпадають між собою, тобто дають можливість посадовим особам митниць обирати вид відповідальності самостійно, а це створює корупційні ризики.

Індекс сприйняття корупції організації «Transparency International» базується на декількох незалежних опитуваннях, у котрих беруть участь

міжнародні фінансові та правозахисні експерти.

Таблиця 2.9

Місце України у рейтингу сприйняття корупції (2012-2020 рр.) [35]

Рік	Оцінка	Зміна з минулого року
2012	26	
2013	25	-1
2014	26	+1
2015	27	+1
2016	29	+2
2017	30	+1
2018	32	+2
2019	30	-2
2020	33	+3

За останній рік показники України в Індексі сприйняття корупції виросли на 3 бали. Із 33 балами зі 100 можливих Україна посіла 117 місце зі 180 країн. Тож, ситуація у порівнянні з 2012 роком покращилась, але незначно.

Таким чином, для підвищення позицій у даному рейтингу треба забезпечити незалежність та спроможність антикорупційної інфраструктури, а також сформувати професійну та незалежну судову владу.

Отже, індексний метод, на основі якого формуються світові рейтинги, переважає серед методів визначення конкурентоспроможності країни.

Найбільш позитивна динаміка спостерігається за Індексом легкості ведення бізнесу. Це відбувається через те, що впродовж останніх років уряд активно удосконалює законодавство, пов'язане з підприємницькою діяльністю, ефективність якого і є ключовим критерієм цього індексу.

При цьому за індексом «Міжнародна торгівля» наша країна посідає значно нижчу позицію ніж загалом. Це говорить про складність митних процедур в Україні, що впливає на ефективність проведення митного контролю.

Так, на даний час має місце наявність наступних проблемних напрямів проведення митних процедур:

здійснення повного митного контролю товарів, без використання належного технічного оснащення та інформаційних технологій;

відбувається дублювання щодо проведення двостороннього митного контролю двох сусідніх країн;

суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності подають значну кількість документів про переміщення товару через митний кордон;

недостатня укомплектованість матеріально-технічної бази та зручність розташування місць для проведення митного оформлення товарів;

наявність різних ставок та методів нарахування митних платежів [21].

Тож, потрібно забезпечувати спрощення міжнародної торгівлі та підвищувати ефективність проведення митного контролю через оптимізацію часу на проведення митних процедур, що сприятиме міжнародному товарообміну. Митні процедури мають бути максимально простими і створювати менше незручностей для міжнародної торгівлі. Це обумовлює необхідність зближення правового регулювання митних процедур у правових системах держав з метою спрощення і прискорення процесу їх проходження.

За рейтингом глобальної конкурентоспроможності динаміка негативна. Впродовж останніх років Україна займає позиції поряд з африканськими країнами, особливістю яких є ресурсозалежність.

Стимулювати міжнародну співпрацю також можна завдяки реформуванню інституційного середовища. Воно закладає базу для майбутнього розвитку і є об'єктивною вимогою підвищення конкурентоспроможності України.

Показники, за якими розраховується індекс глобальної конкурентоспроможності, об'єднуються або деталізуються. Через це складно аналізувати прогрес країни у часі.

Зважаючи на те, що рейтинги, за якими був проведений аналіз, складаються зовнішніми по відношенню до нашої економіки зацікавленими сторонами, навіть беручи до уваги, що вони враховують внутрішні фактори розвитку, важливим є створення внутрішньої системи оцінки конкурентоспроможності країни.

Висновки до 2 розділу

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності показав позитивні зміни. У 2021 році зовнішньоекономічні показники мають перевищити показники минулого року, а також прогноз, здійснений за допомогою методу екстраполяції, показав зменшення сальдо, а це говорить про те, що буде більше стимулюватись вітчизняне виробництво.

Оцінено митний контроль з точки зору дієвості, результативності та ефективності.

Визначено, що результатами, які можуть свідчити про досконалість, прозорість та якість митного контролю є: обсяг сплачених митних платежів, динаміка та сумарний обсяг товарного експорту-імпорту, наявність та/або відсутність контрабандних та контрафактних товарів тощо.

Аналіз обсягів контрабанди говорить про неефективність митного контролю, оскільки її обсяги зростають, а це призводить до зниження конкурентоспроможності країни та втрат державного бюджету.

Для визначення результативності митного контролю порівняно темпи зростання товарообігу з темпами зростання митних платежів. Так, дані темпи останні три роки майже співпадають, тому результативність знаходиться на постійному рівні.

Ефективність митного контролю оцінена за допомогою таких показників як співвідношення результатів здійснення митного контролю та витрачених на це ресурсів, час проходження прикордонного та митного контролю, кількість документів, вартість експорту та імпорту, а також співвідношення фактичних та планових результатів від здійснення митного контролю.

Не дивлячись на те, що митні процедури в Україні базуються на міжнародних нормах, позиції нашої держави в міжнародних рейтингах щодо міжнародної торгівлі та конкурентоспроможності залишаються невисокими.

Порівняння позицій нашої країни у рейтингах з її територіальними сусідами показало, що в сучасних умовах національна конкурентоспроможність у регіоні знаходиться на низькому рівні. При цьому позитивна динаміка спостерігається за Індексом легкості ведення бізнесу.

3. МОДЕРНІЗАЦІЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

3.1. Забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю

Наразі відбувається покращення умов розвитку міжнародної торгівлі завдяки спрощенню та прискоренню митних процедур. В той же час зростає негативний вплив зовнішніх чинників на митну безпеку країни, а саме зростання кількості митних правопорушень, збільшення обсягів контрабанди і, як результат, недоотримання митних платежів. Тому збереження належного рівня митної безпеки та забезпечення дотримання митного законодавства шляхом проведення ефективного митного контролю є важливою вимогою.

Митний контроль є складовою митної безпеки країни, в той же час митна безпека є складовою економічної безпеки країни (рис. 3.1). та системою ефективних правових, політичних, економічних та інших заходів держави і суспільства із захисту інтересів держави і народу в зовнішньоекономічній сфері [15].

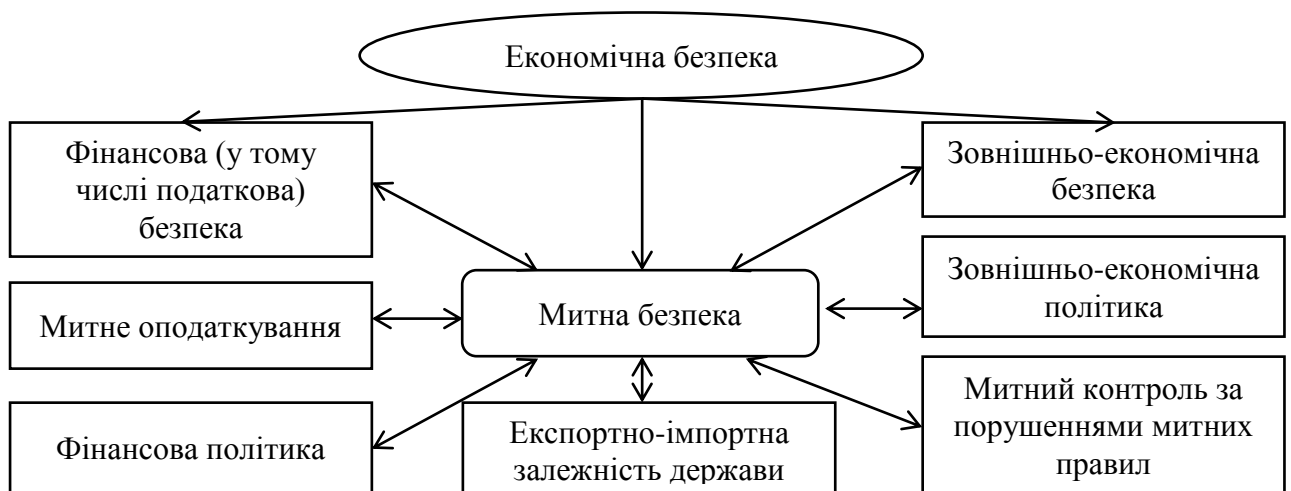

Рис. 3.1. Митний контроль в системі митної безпеки [12]

Важливо зазначити, що однією зі складових економічної безпеки є конкурентоспроможність країни.

Метою митної безпеки є досягнення певного високого рівня ефективності

та надійності митної системи. Забезпечення митної безпеки є основним завданням митних органів. Саме вони повинні забезпечувати дотримання митного законодавства, запобігати ввезенню на територію країни заборонених товарів, забезпечувати надходження митних платежів до державного бюджету тощо.

Спрощення заходів митного контролю для скорочення часу на проходження митного кордону є одним з основних результатів спрощення митних процедур. Таким чином, при зменшенні обсягу митного контролю очікується більша ефективність, а для цього треба забезпечувати захист митної безпеки.

Забезпеченням митної безпеки – це застосування певних засобів, методів та інструментів, які здатні протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам під час здійснення державної митної справи, а також забезпечити баланс між спрощенням митних процедур і високим рівнем захищеності митних інтересів [10].

Баланс між митним контролем і спрощенням процедур митної торгівлі в Україні потрібен для:

- підвищення рівня конкурентоспроможності країни;
- реалізації заходів щодо відновлення економічного потенціалу країни;
- створення сприятливого іміджу в сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- реалізації заходів щодо сприяння міжнародній торгівлі.

Рамковими стандартами безпеки і полегшення світової торгівлі ВМО [83] визначено підхід до забезпечення балансу між полегшенням торгівлі та безпекою, а також визначено принципи і стандарти щодо попереднього повідомлення про вантаж, управління ризиками, використання обладнання для безконтактного огляду та уповноваженого економічного оператора».

Основні цілі та принципи Рамкових стандартів наведені на рис. 3.2.

На забезпечення національних митних інтересів і безпеки України спрямований митний контроль. Для вибору його форм та методів здійснюється процес управління митними ризиками, який включає в себе роботу митних органів щодо аналізу ризиків, їх виявлення та оцінки, розроблення заходів, що мають мінімізувати ризики, а також оцінку ефективності та контролю застосування таких заходів. Система управління ризиками забезпечує вибірковість й достатності митного контролю для дотримання національних

митних інтересів і безпеки держави.

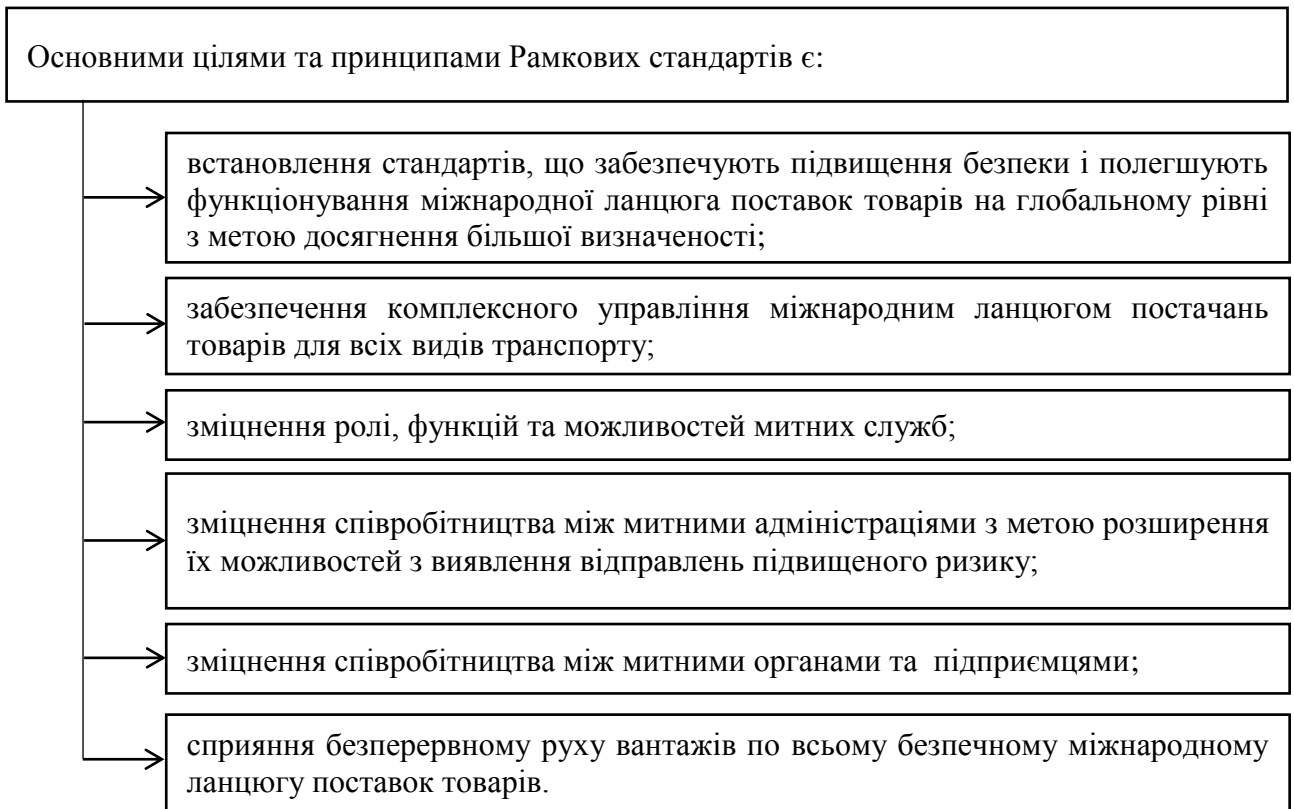

Рис. 3.2. Цілі та принципи Рамкових стандартів [83]

Відповідно до найкращих світових практик і враховуючи те, що митниці мають виконувати мінімум заходів для проведення митного контролю щодо забезпечення додержання митного законодавства, передбачено, що митницями в основному здійснюється аналіз ризиків безпеки [26].

Таким чином, управління ризиками на кордоні зосереджено в першу чергу на ризиках незаконного переміщення товарів, які заборонені або стосовно них діють обмеження, а також ризиках недоставлення товарів до митниці призначення або їх підміни.

Також важливим заходом забезпечення митної безпеки України є спрямованість митних органів на проведення саме митного пост-аудиту, а не поточного митного аудиту, який ускладнює митний контроль, створює часові незручності, значно знижує пропускну спроможність митних постів та, відповідно, негативно впливає на конкурентоспроможність держави. Пост-аудит є однією зі складових системи аналізу ризиків.

Останнім часом митна служба створює умови для забезпечення

ефективності проведення перевірок після факту митного оформлення, метою яких є забезпечення повноти сплати митних платежів до бюджету.

Об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави (табл. 3.1). Узгодження інтересів держави та бізнесу представляє визначення сили їх впливу у взаємодії з іншими факторами на стан безпеки національної економіки.

Таблиця 3.1

Інтереси держави та суб'єктів ЗЕД та їх індикатори [7]

Сторона	Інтереси	Індикатори
Держава	забезпечення національної безпеки за усіма її складовими; повнота адміністрування митних платежів; політична та соціальна стабільність	вартість адміністрування 1 грн. митних платежів до бюджету; своєчасність та повнота надходження митних платежів; показники виявлення контрабанди та порушення митних правил
Бізнес	мінімальне втручання державних контролюючих органів в операційну діяльність суб'єктів ЗЕД; мінімальні витрати часу та коштів на проходження процедур митного контролю; стабільне законодавство	витрати часу на експорт/імпорт; вартість експорту/імпорту; кількість документів, необхідних для оформлення товарів; тривалість митного оформлення
Міжнародні організації	ратифікація міжнародних конвенцій та угод, що регламентують порядок здійснення державного контролю в сфері ЗЕД; відповідність вітчизняного митного законодавства міжнародним стандартам безпеки; запровадження дієвої системи спрощень для вітчизняних суб'єктів ЗЕД на засадах АЕО	кількість ратифікованих міжнародних угод та конвенцій, а також їх практична реалізація; використання сучасних інструментів митного контролю та автоматизація митних процедур; запровадження системи попереднього інформування про перевезення вантажів та пасажирів; розвиток ризикоорієнтованих інструментів митного контролю; кількість суб'єктів ЗЕД, які отримали статус АЕО

Дані інтереси взаємопов'язані, але в той же час можуть і суперечити один одному. На сьогодні в Україні має місце стихійний процес розв'язання суперечностей в співвідношенні різних груп інтересів, який призводить до негативних процесів в суспільному розвитку. Наприклад, надання необґрунтованих спрощень суб'єктам ЗЕД або ввезення автомобілів на митну

територію України без відповідної реєстрації. Тож, для досягнення балансу інтересів без негативних наслідків, держава розробляє певні нормативно-правові акти.

Порівняння статистики зовнішньої торгівлі України та її провідних торговельних партнерів, показує значні розходження між обсягом імпорту із країни-партнеру, який відображається у статистиці України, та обсягом експорту до України згідно зі статистикою країни-партнера. Такі розходження сягають 10-30%. Більшою мірою впливають на це не методологічні відмінності у веденні статистики, а поширення тіньових схем у зовнішньоекономічній сфері (недекларування товарів, заниження митної вартості, невірне визначення країни походження з метою зменшення митних платежів). Таким чином, важливою функцією митних органів щодо забезпечення митної безпеки є контроль за повнотою митних стягнень [16].

Ділову активність у державі відображає динаміка ВВП. Зниження даного показника викликає зменшення виробництва і споживання, в тому числі імпортованих товарів, тому скорочуються і обсяги зовнішньоторговельного обороту країни (рис. 3.3).

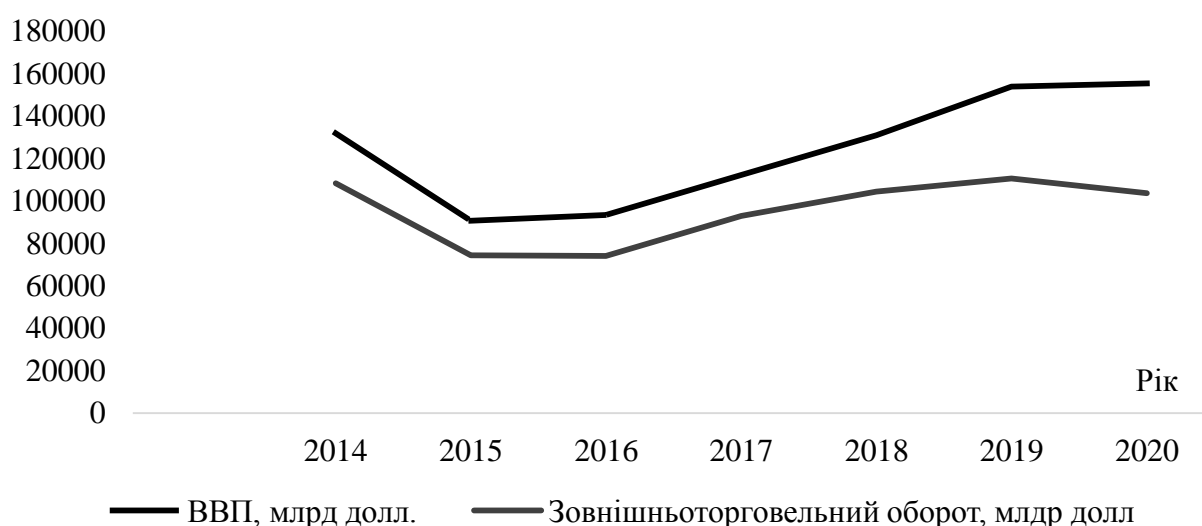

Рис. 3.3. Динаміка ВВП та зовнішньоторговельного обороту України (2014–2020 рр.) [63, 13]

Як бачимо, динаміка зовнішньоторговельного обороту України майже точно повторює динаміку ВВП. Тобто має місце висока залежність зовнішнього

товарообороту від ділової активності, а це призводить до скорочення надходжень митних платежів до державного бюджету України.

І. Бережнюк вважає, що для митної безпеки держави основною загрозою є та частина платежів, яку митна служба недобрала до державного бюджету [8]. Тож, важливою функцією митних органів в процесі забезпечення митної безпеки є контроль саме за повнотою митних стягнень, а не за їх сумою.

Одним із показників митної безпеки є митні ризики. Тому для своєчасного виявлення загроз митній безпеці держави потрібно використовувати індикатори, що відображають активізацію митних ризиків. Тож, для виявлення показників, які більшою мірою впливають на митну безпеку, проведемо регресійний аналіз. При цьому за результуючу частину вияву митних ризиків візьмемо обсяг митних платежів.

За індикатори активізації митних ризиків візьмемо наступні показники: індекс сприяння корупції (X1), індекс міжнародної торгівлі (X2), індекс оподаткування (X3), валютний курс гривні до долара США (X4) та обсяг ВВП (X5).

Вихідні дані для проведення регресійного аналізу наведені у табл. 3.2.

Таблица 3.2.

Вихідні дані для регресійного аналізу

Рік	Обсяг митних платежів, млн долл.	Індекс сприяння корупції	Індекс міжнародної торгівлі	Індекс оподаткування	Валютний курс грн до дол. США	ВВП, млн долл.
	Y	X1	X2	X3	X4	X5
2014	9997,2	142	148	164	11,9	131,805
2015	6260,2	130	154	108	21,8	90,615
2016	7917,2	131	109	107	25,7	93,270
2017	12030	130	115	84	26,6	112,154
2018	13680	120	119	43	27,2	130,832
2019	14550	126	78	54	26,5	153,781
2020	13470	117	74	65	27	155,337

Джерело: складено автором на основі [13], [4], [63], [35], [105]

Результати регресійного аналізу наведено у Додатку Б.

Значення R-квадрат говорить про якість використовуваної моделі, тому

на нього треба орієнтуватись. За результатом аналіз його значення дорівнює 0,97, а це говорить про високу якість.

Коефіцієнти показують залежність обсягу митних платежів від факторів митних ризиків. Таким чином, можна стверджувати, що найбільший вплив за період з 2014 по 2020 рік мали курс гривні до долара США, індекс сприяння корупції та ВВП.

Отже, у ході проведених розрахунків було одержано результати впливу перелічених факторів на динамічні коливання темпів росту митних платежів.

Кореляційно-регресійна модель для взаємозв'язку обсягу митних платежів і факторів митних ризиків має наступний вигляд:

$$Y_{\text{мп}} = 266,2x_1 + 114,3x_2 + 49,6x_3 + 1218,6x_4 + 232,5x_5 + 98232,8 \quad (3.1)$$

Також важливим є аналіз взаємозв'язків між факторами активізації митних ризиків (автокореляція) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Взаємозв'язок факторів активізації митних ризиків у 2014–2020 рр.

	Індекс сприяння корупції	Індекс міжнародної торгівлі	Індекс оподаткування	Валютний курс грн до дол. США	ВВП, млн долл.
Індекс сприяння корупції	1				
Індекс міжнародної торгівлі	0,670358	1			
Індекс оподаткування	0,903429 2	0,68077897	1		
Валютний курс грн до дол. США	-0,830184	-0,678895217	-0,89620759	1	
ВВП, млн долл.	-0,41085	-0,659784619	-0,40525777	0,097832076	1

Джерело: складено автором самостійно

Як бачимо, показники кореляції показують, що найбільший зв'язок між індексом корупції та індексом оподаткування. Одним з основних факторів

активізації митних ризиків із 2014 по 2020 рік є валютний курс гривні, оскільки має місце значний зв'язок цього фактору з індексом оподаткування, індексом сприяння корупції та індексом міжнародної торгівлі.

В умовах залежності від імпорту зниження курсу національної валюти призводить до зниження рентабельності підприємств, а це в свою чергу викликає зростання тіньових операцій, з метою зменшення яких держава посилює контроль. Тож, за таких умов знижуються позиції України у рейтингу легкості ведення бізнесу. Це все негативно впливає на конкурентоспроможність країни.

Від'ємні коефіцієнти кореляції свідчить про обернено пропорційну залежність факторів.

Також слід зазначити про такий фактор активізації митних ризиків, як кількість порушень митних правил. У 2020 році вартісний показник порушень на 15% перевищив показник минулого року [21].

Беручи до уваги аналіз щодо порушення митних правил, проведений у другому розділі, запропоновано заходи для підвищення ефективності боротьби з порушенням митних правил (рис. 3.4).

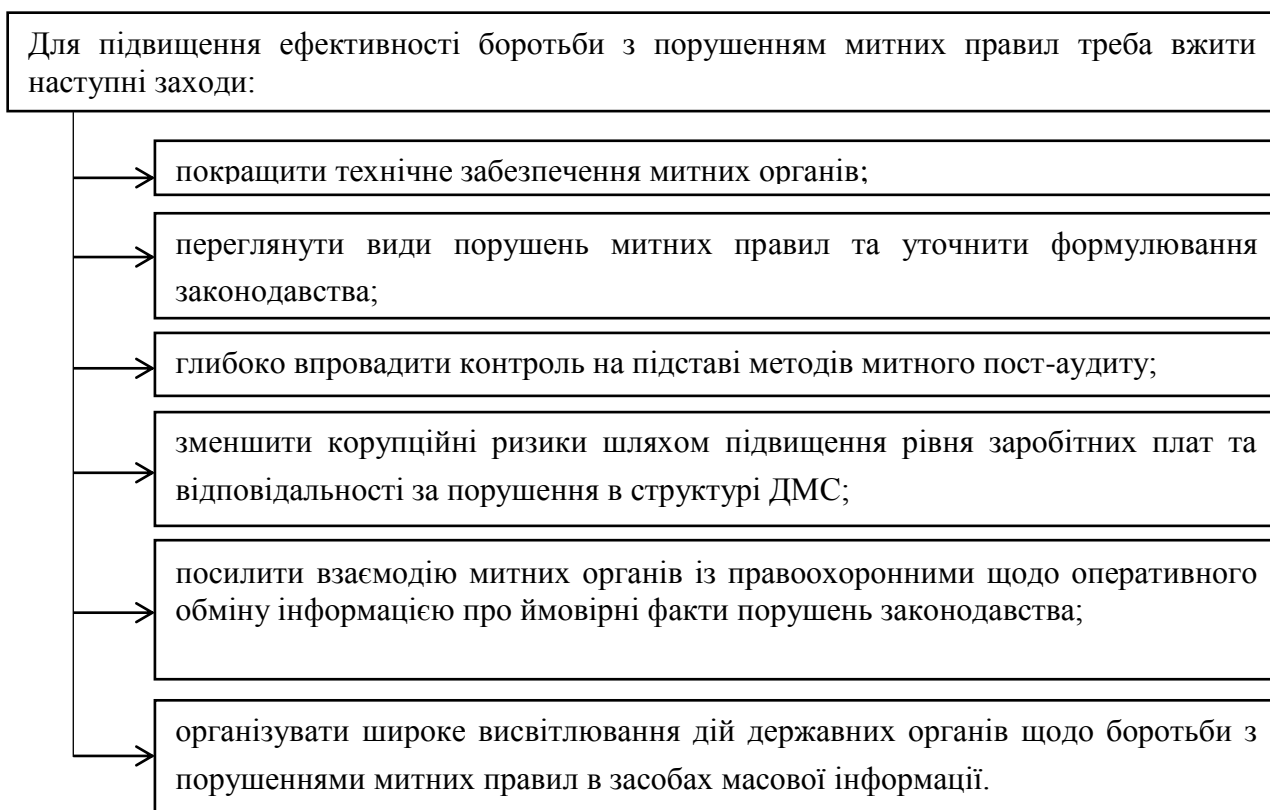

Рис. 3.4. Заходи щодо боротьби з порушенням митних правил

Таким чином, можна виділити наступні основні напрями досягнення митної безпеки:

запобігання контрабанді та порушенню митних правил;

забезпечення ефективного контролю за додержанням митного законодавства;

створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

удосконалення форм та методів здійснення митного контролю;

розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи;

підвищення відповідальності за порушення митного законодавства як суб'єктами ЗЕД, так і працівниками митних органів;

розвиток культури обміну інформацією з митними органами країн – торговельних партнерів, а також із внутрішніми органами.

Отже, здійснення ефективних митних процедур має забезпечувати як спрощення митного контролю та оформлення, так і надійний рівень митної безпеки.

Митна безпека є важливою складовою економічної безпеки завдяки спрямованості на захист національних економічних інтересів та захист національного виробника. В свою чергу, конкурентоспроможність держави є складовою економічної безпеки.

Тож, перед митними органами постають складні задачі щодо формування та функціонування митної безпеки. При цьому на сьогоднішній день в нашій країні пріоритетним завданням для митних органів залишається наповнення державного бюджету.

3.2. Реформування системи управління ризиками у сфері митного контролю

Метою застосування системи управління ризиками (СУР) є прискорення митного оформлення товарів завдяки вибірковості митного контролю, коли увага митних органів концентрується на зовнішньоекономічних операціях з високим ризиком. Завдяки цьому спрощуються митні формальності для добропорядних суб'єктів ЗЕД [58]. Управління митними ризиками

здійснюється з використанням комп'ютеризованих систем обробки зовнішньоекономічних операцій.

В Україні суттєві зрушення у розвитку автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР) розпочалися із затвердженням Порядку роботи з модулем «Конструктор профілів ризику АСМО «Інспектор» лише на початку 2016 року.

Застосування СУР під час митного контролю та її розвиток є зобов'язанням України в частині реалізації Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур [53], Угоди про спрощення процедур торгівлі СОТ [95] та Рамкових стандартів безпеки та спрощення міжнародної торгівлі ВМО [83].

У 2020 році було затверджено наказ МФУ «Про затвердження Змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю» [71]. Зокрема цей Порядок було доповнено новими розділами, а саме: використання в АСУР суб'єктоорієнтованих критеріїв та обов'язки посадових осіб митниць (митних постів) під час застосування СУР.

Відповідно до даного Порядку автоматизована система управління ризиками – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками під час митного контролю та/або митного оформлення товарів і транспортних засобів.

Аналіз ризиків є безперервним процесом збору, узагальнення й аналітичного вивчення інформації. Даний процес спрямований на прогнозування, попередження, виявлення, а також припинення митних правопорушень. Він дає змогу приймати ефективні та результативні рішення.

Здійснення аналізу ризиків у митній сфері передбачає наявність певного інформаційного забезпечення, яке вимагає застосування автоматизованого підходу з метою вчасного та виваженого митного контролю.

До бази даних ризиків посадові особи митних органів вносять інформацію про:

можливі випадки недотримання вимог митного законодавства України (отримують від інших органів державної влади, компетентних органів інших країн або з будь-якого іншого джерела інформації);

обставини, які можуть впливати на результати митного контролю [71].

Використання АСУР забезпечує дотримання балансу між спрощенням митних формальностей та забезпеченням належного контролю за дотриманням вимог чинного митного законодавства. Цілі застосування СУР представлені на рис. 3.5.

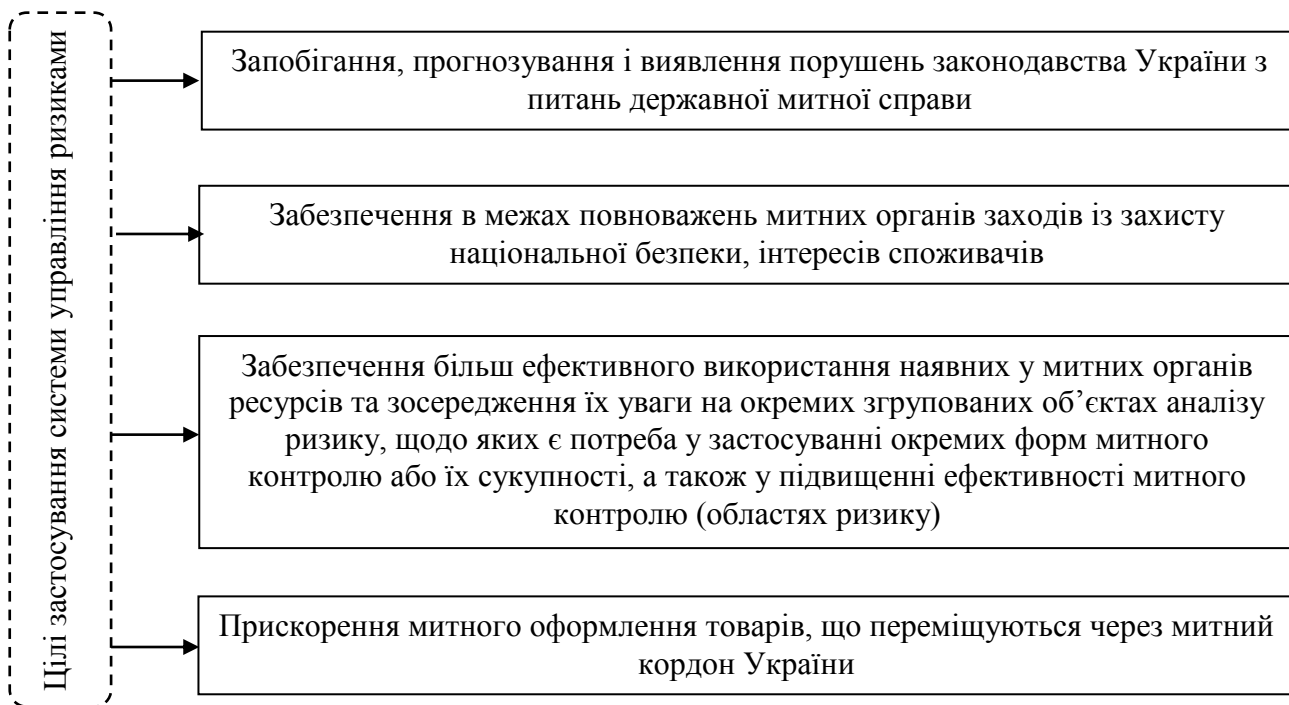

Рис. 3.5. Цілі застосування системи управління ризиками [52]

СУР дає змогу організувати ефективний митний контроль, який здійснюється на основі вибірковості. При цьому митні органи можуть зосередитись на найважливіших і пріоритетних напрямках роботи. Це дозволяє митним органам зосередити увагу на найбільш важливих і пріоритетних напрямках роботи, а також ефективно використовувати ресурси, збільшити можливості з виявлення та прогнозування порушень у митній сфері, а також надавати кращі умови суб'єктам ЗЕД.

Об'єктами аналізу ризику є характер зовнішньоекономічної операції, характеристика суб'єктів, що беруть участь у даній операції та характеристики товарів, що переміщуються через митний кордон.

Вважаю, що в митній сфері уникнути ризикових ситуацій вкрай важко, тому важливою частиною роботи митних органів є визначення ризиків й управління ними.

Найпоширенішими проявами ризиків у митній сфері є перевезення

контрабандного вантажу. При цьому з економічної точки зору, є значні ризики недобору митних платежів та зборів.

Схема діяльності митних органів при управлінні ризиками складається з декількох етапів (рис. 3.6).

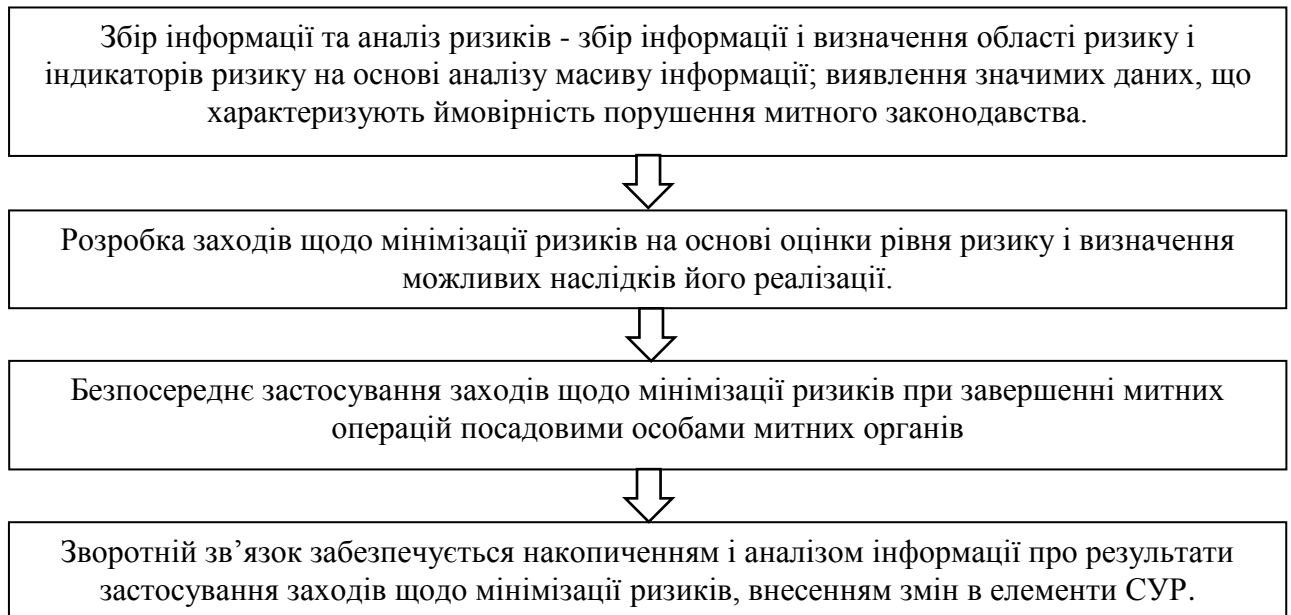

Рис. 3.6. Етапи діяльності митних органів при управлінні ризиками

У листопаді 2020 року було оприлюднено проект наказу щодо внесення змін у Порядок [71], який передбачає:

впровадження інструментарію з управління ризиками для забезпечення роботи АСУР в автоматичному режимі;

визначення засад формування інформаційної бази ризиків із застосуванням інформаційних технологій;

вдосконалення профілювання ризиків із використанням інформаційних технологій;

встановлення порядку та випадків внесення змін та/або скасування форм та обсягів митного контролю, обраних за результатами застосування АСУР [3].

Державній митній службі буде доручено забезпечити до 1 січня 2023 року доопрацювання інформаційних систем єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів, зокрема розроблення програмних рішень для бази даних ризиків та реєстру профілів ризику [3].

Залежно від можливості автоматизації застосування профілі ризику

можуть бути документальними та електронними. При цьому митні органи надають пропозиції щодо розробки даних профілів ризику, зокрема шляхом внесення інформації до бази даних ризиків.

Також важливим моментом щодо АСАУР стало затвердження Кабінетом міністрів України Стратегії розвитку системи управління ризиками у сфері митного контролю та плану їх реалізації на період до 2022 року [80], метою якої є визначення шляхів розвитку та вдосконалення діючої в Україні системи управління митними ризиками з урахуванням МКУ, кращої міжнародної практики та законодавства ЄС щодо управління ризиками.

Основні напрямки реалізації Стратегії наведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Основні напрямки реалізації Стратегії [80]

Напрямок вдосконалення СУР	Складові
1	2
Інституційні зміни	Утворення: у структурі ДМС окремого структурного підрозділу з питань управління митними ризиками; у структурі підрозділу ІТ ДМС підрозділу з питань розроблення і супроводження АСАУР і проведення аудиту; у структурі митниць самостійних підрозділів з питань УР
Попередній аналіз та оцінка ризиків безпеки	запровадження механізму надання перевізниками попередньої інформації про товари, транспортні засоби, заплановані до переміщення; запровадження відповідальності перевізників за неподання, несвочасне подання та недостовірне подання попередньої інформації
Вдосконалення підходів до управління митними ризиками	забезпечення підтримки в актуальному стані АСАУР шляхом наповнення її новими профілями ризику, актуалізації діючих профілів ризику, вдосконалення автоматизованих алгоритмів аналізу та оцінки ризиків; посилення ролі митниць у процесах управління ризиками; розширення джерел інформації для проведення аналізу та оцінки ризиків; застосування таргетингу під час здійснення митного контролю найбільш ризикових зовнішньоекономічних транзакцій; впровадження системи автоматизованого розподілу суб'єктів господарювання залежно від характеристик та історії їх діяльності; запровадження попередніх рішень з питань визначення митної вартості; створення комплексної автоматизованої системи моніторингу СУР; створення бази даних ризиків.
Розвиток інформаційних технологій	впровадження програмного забезпечення для автоматизації процесу проведення аналізу та оцінки ризиків під час переміщення міжнародних поштових відправлень та експрес-відправлень, а також у повітряних пунктах пропуску через державний кордон

Продовження табл. 3.4

1	2
Міжвідомча взаємодія	забезпечення обміну інформацією в режимі реального часу, яка може бути використана, зокрема, для проведення аналізу та оцінки ризиків, а також для виявлення та припинення порушень вимог законодавства; забезпечення передачі Держприкордонслужбою до ДМС інформації про осіб, які переміщуються через державний кордон, з метою проведення аналізу та оцінки ризиків безпеки, а також виявлення, припинення та протидії порушенням митного законодавства
Розвиток людських ресурсів	вдосконалення системи професійної підготовки посадових осіб щодо аналізу та оцінки митних ризиків; забезпечення навчання та підготовки осіб, уперше прийнятих на роботу у митницях, з питань управління митними ризиками

Положення МКУ [52] щодо безпосереднього застосування системи управління ризиками відповідають міжнародним стандартам.

Про ефективне функціонування автоматичної системи управління ризиками може свідчити частка митних декларацій, по яких за результатами виконання митницями згенерованих АСАУР митних формальностей, було фактично виявлено розбіжності (рис. 3.7).

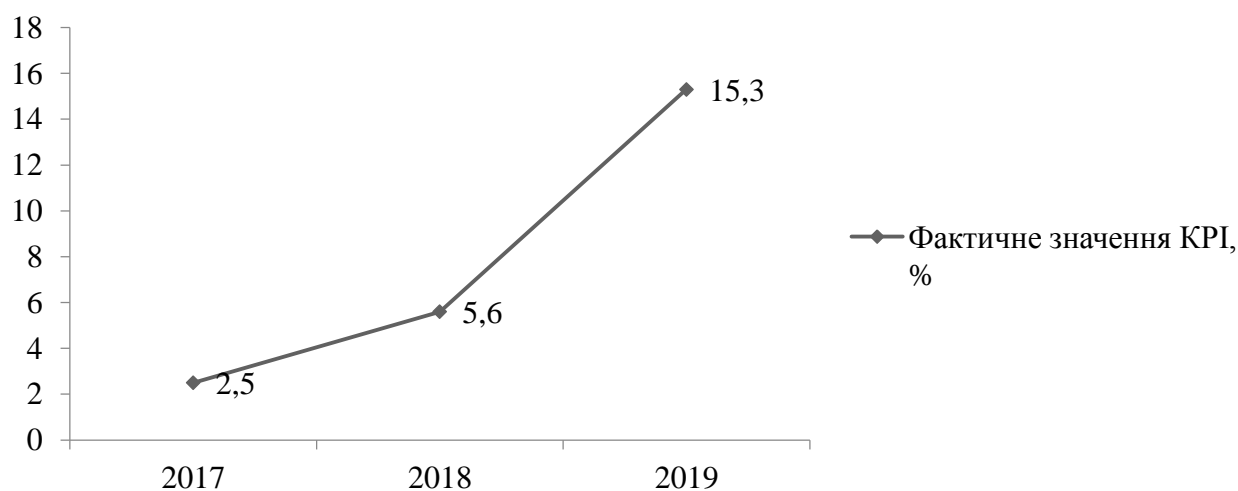

Рис. 3.7. Результативність АСАУР [31-33]

Так, частка таких декларацій у 2017 році становила 2,5%, а у 2018 році збільшилась до 5,6%. При цьому таке збільшення здається незначним у порівнянні з 2019 р., коли значення показника досягло 15,3%. Це може бути пов'язано з доопрацюванням АСАУР, зокрема профілів ризику, спрямованих на перевірку достовірності декларування товарів, класифікації товарів та

правильності визначення їх митної вартості.

При цьому негативним фактом є те, що останнім часом акцентується увага на фіскальному аспекті АСАУР, але, на погляд автора, фіскальна складова застосування АСАУР не є найголовнішою.

Треба зазначити, що у квітні 2021 року профільними департаментами Державної митної служби було розпочато випробування оновленої автоматизованої системи управління ризиками [21]. Вона дозволить перевести дані у цифровий вигляд, а процеси – в онлайн режим.

Наразі для максимізації автоматизації процесів митного контролю вжито низку заходів. Так, розроблено і представлено громадськості проект «Смарт-митниця» [92]. Даний проект поєднує всі інноваційні процеси, які вже існують на митниці і які ще треба впровадити (рис. 3.8).

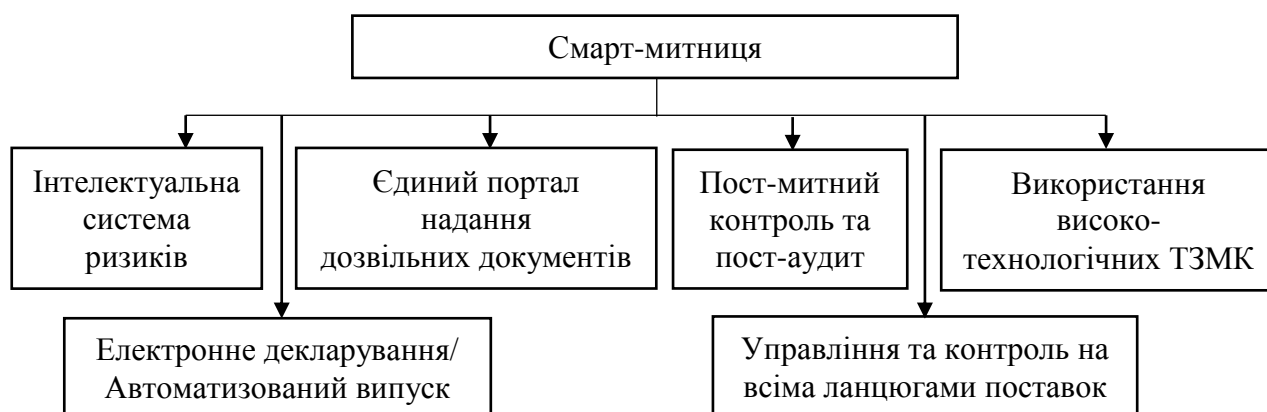

Рис. 3.8. Інноваційні інструменти смарт-митниці

Проект передбачає постійне інноваційне вдосконалення процедур митного оформлення та митного контролю.

Нова митниця використовуватиме інтелектуальну систему ризиків, єдиний портал надання дозвільних документів (надаватиметься 31 дозвільний документ), електронне декларування, здійснюватиме управління та контроль над всіма ланцюгами поставок, пост-митний контроль та пост-аудит, застосовуватиме високотехнологічні технічні засоби митного контролю.

Також даний проект передбачає використання високотехнологічних технічних засобів митного контролю, а саме: електронний талон пункту пропуску, відеоспостереження та відео-контроль, зчитування номерних знаків, ваговий контроль та застосування скануючих систем [92].

Реформа, яка зараз триває на митниці, передбачає запровадження нових ІТ рішень за 6 головними напрямками: «Єдине вікно», «Митний контроль і оформлення», «Публічна звітність і аналітика», «Розумний пункт пропуску», «Кібербезпека», «Гармонізація з ЄС». При цьому за напрямком «Митний контроль та оформлення» заплановано визначення форм і обсягів митного контролю за допомогою нової АСУР, а також впровадження: автоматизованого відбору суб'єктів і операцій в рамках митного аудиту, цифровізації митних процедур в портах, митне оформлення транзиту, експортних та імпортних операцій тощо [21].

Важливо зазначити, що реалізувати весь потенціал системи управління ризиками практично неможливо за відсутності або неефективності системи пост-аудиту, механізмів попереднього інформування тощо.

Відновлення у 2019 році Державної митної служби України дає надію на розвиток системи митного ризик-менеджменту відповідно до міжнародних стандартів, що підтверджується напрямами реформування системи органів, що реалізують державну митну політику [81], зокрема:

- оптимізацію застосування систематичних, комплексних та послідовних процедур митного контролю на основі аналізу ризиків;

- розвиток АСУР та розширення джерел інформації, які в ній використовуються;

- впровадження подання попередньої інформації та обміну інформацією щодо безпеки поставок з метою аналізу ризиків на підставі кращих світових практик;

- розроблення політики, систем, процедур та правових інструментів для ефективного управління ризиками для забезпечення балансу між сприянням торгівлі та безпекою.

Отже, наразі система управління ризиками є одним з основних інструментів митного контролю, за допомогою якого досягається баланс між спрощенням торгівлі та забезпеченням безпеки. Дієвість даної системи залежить від ефективності інтеграції складових реалізації митної справи, міжвідомчої взаємодії та використання передових інформаційних технологій.

Таким чином, система управління ризиками для української митниці повинна стати механізмом, що дозволяє приймати правильні рішення високого рівня, знижуючи адміністративні бар'єри для бізнесу, який не порушує закон.

3.3. Напрями вдосконалення митного контролю в контексті підвищення конкурентоспроможності держави

На сьогоднішній день в нашій країні має місце неефективна митна інфраструктура, яка ускладнює міжнародну торгівлю. При проведенні контрольної-перевірочної роботи в Україні роблять акцент не на контролюючій, а на фіскальній функції. Автоматизація процесів та система управління ризиками знаходиться порівняно на низькому рівні, а велика кількість документів, необхідних при експорті та імпорті, сприяє контрабанді та корупції на кордоні.

Показовими для аналізу ефективності діяльності митних органів щодо здійснення митного контролю є опитування суб'єктів ЗЕД. Так, у 2018 р. Європейська бізнес-асоціація проводила дослідження, в якому взяли участь 58 експертів митної сфери. Результати були наступними:

58,6% митних експертів вважають, що корупція в митних органах є стабільною;

44,8% митних експертів задоволені якістю митних послуг і професіоналізмом посадових осіб митних органів.

Про труднощі під час проходження митного контролю 55% експертів не відповіли, а інші визначили недосконалість системи проходження фітосанітарного, екологічного, радіологічного контролю та недоліки в роботі системи «Єдине вікно». 37,7% митних експертів, які користуються системою «Єдине вікно», здебільшого задоволені її роботою, оскільки у більшості випадків відбувається спрощення та пришвидшення проходження митних формальностей [56].

Основними показниками визначення ефективності митного контролю є час проходження митних процедур, кількість документів, вартість експорту та імпорту. Як зазначалось у другому розділі, середній час документального оформлення експортних операцій в Україні складає 66 годин. При цьому у країнах ЄС 63 відсотки митних декларацій оформлювалися менш ніж за 5 хвилин та 28 відсотків декларацій – від 5 хвилин до 1 години [73].

Таким чином, одним з основних напрямків вдосконалення митного контролю є спрощення митних процедур та скорочення часу митного оформлення з метою формування сприятливих умов для учасників

зовнішньоекономічної діяльності та, як результат, підвищення конкурентоспроможності.

Одним із пріоритетних напрямків вдосконалення процедур митного контролю є повномасштабне впровадження електронного декларування (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Порівняльна характеристика України з країнами ЄС щодо спрощення митного контролю

Країна	Кількість митного персоналу	Автоматизована система	Кількість електронний декларацій, %	
			експорт	Імпорт
Україна	9 935	АСМО «Інспектор»	99	97
Польща	10 863	CELINA (імпорт), ECS (експорт)	100	100
Франція	17 231	DELT@-G	100	100
Ірландія	1 099	Автоматизована система обробки входів (AEP)	100	100
Бельгія	3 838	Безпаперова митниця і акциз (PLDA)	100	100
Італія	9 906	AIDA (інтегрована автоматизація акцизних митниць)	100	100

Джерело: складено автором на основі [108]

Так, дивлячись на країни ЄС, в подальшому Україна теж має повністю перейти на електронні декларації.

Спрощення процедур митного контролю має велике значення у стратегічному розвитку державної митної справи. Митниця повинна відповідати принципам прозорості та об'єктивності, а також сприяти підвищенню держави у рейтингу конкурентоспроможності.

Слід зазначити, що при створенні ДМС у 2019 році також було створено новий підрозділ – Департамент спрощення процедур та сприяння торгівлі. Мета роботи даного підрозділу – це розвиток напряму авторизованих економічних операторів і процедур транзиту, введення автоматизованих систем проведення митного контролю.

Державна митна служба вже розпочала етап національного застосування Нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS). Це є одним з основних

етапів для отримання запрошення до приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту, що дозволить нашій країні інтегруватися до спільної транзитної системи.

Приєднання до спільної транзитної системи дозволить прискорити та удосконалити митні процедури, зменшити витрати на транскордонну торгівлю товарами, а також підвищити ефективність щодо протидії спробам митного шахрайства.

8 квітня 2021 р. в Україні була оформлена перша декларація T1UA у режимі спільного транзиту із застосуванням NCTS [21].

Однією з ефективних міжнародних митних моделей державно-приватного партнерства є концепція уповноваженого економічного оператора (УЕО). В українському законодавстві положення концепції УЕО знайшли своє відображення, але, на жаль, довгий час були відсутні господарюючі суб'єкти, що отримали такий статус. Така ситуація, перш за все, пов'язана з тим, що має місце велика тінізація ведення бізнесу. І лише у березні 2021 р. відбулося вручення першого в Україні сертифікату АЕО компанії ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна» [21].

Даний сертифікат дає право на використання спрощень при проходженні митних процедур. Сертифікат №1 засвідчив, що Україна виконала одне зі своїх зобов'язань згідно з Угодою про асоціацію з ЄС – запровадила програму Авторизованого економічного оператора.

Визнання статусу АЕО українських компаній митними органами інших країн говорить про те, що країни мають довіряти українським АЕО компаніям як своїм.

Мета запровадження інституту УЕО – зниження витрат на обслуговування ланцюга поставок при забезпеченні безпеки зовнішньоекономічної діяльності. Цього можна досягнути при мінімізації витрат та часу здійснення зовнішньоекономічних операцій, а також оптимізації ланцюга поставок.

Важливо зазначити, що ефективність ланцюга поставок є обов'язковою умовою конкурентоспроможності суб'єктів світового ринку.

Щодо автоматизованої системи, то в Україні наразі діє автоматизована система митного оформлення (АСМО) «Інспектор», яка була розроблена вітчизняними фахівцями та існує тільки в нашій країні.

В той же час велика кількість країн використовує систему ASYCUDA, але ІТ фахівцями було визначено, що вона не інтегрується з іншими митними системами та базами даних України (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Порівняльні характеристики інтегрованості автоматизованої системи «ASYCUDA» та «Інспектор» (ЄАІС) з іншими митними системами [36]

Критерії оцінки	ASYCUDA	Інспектор
Інтегрованість нормативно-правового масиву	Часткова відповідність (законодавство ЄС)	Повна інтегрованість нормативно-правової бази
Інтеграція з системами контролю і обліку	Не сумісна, вимагає адаптації	Повна сумісність та інтегрованість
Інтеграція з системами інформаційного обміну з іншими відомствами та контролюючими органами	Не сумісна, вимагає інтеграції та адаптації, підтримка функцій «Єдиного вікна»	Повна сумісність та часткова інтегрованість, підтримка системи «Єдиного вікна»
Сумісність з технічними системами митного контролю	Часткова сумісність, вимагає адаптації	Повна сумісність та часткова інтегрованість
Відповідність формату обміну даними з європейськими системами (NCTS, ICS, ECS та ін.)	Повна відповідність	Часткова відповідність, в процесі впровадження
Підтримка WCO Cargo Targeting System (CTS)	Повна відповідність	Часткова відповідність, в процесі впровадження

Таким чином, бачимо, що розроблена АСМО «Інспектор» за більшістю критеріїв сумісна та інтегрується з митними системами та базами даних. При цьому на останніми критеріями вона вимагає удосконалення.

Митні адміністрації світу ґрунтуються на системі аналізу ризиків й методу контролю, який базується на аудиті.

Пост-митний аудит є новою формою митного контролю, яка у розвинених країнах вже забезпечує більше 30% усіх митних платежів [39]. Він забезпечує баланс між спрощенням торгівлі та регуляторним контролем.

Проблеми, які сповільняють розвиток пост-митного аудиту в Україні, наведено у табл. 3.7.

Пост-митний контроль в ЄС може проводитися в приміщеннях декларанта, тому митні органи також можуть перевірити і товар. В той же час українське законодавство поділяє перевірки на виїзні та невиїзні.

Реалізація митного пост-аудиту в зарубіжних країнах базується на активному використанні СУР, при цьому в Україні, на жаль, відбір об'єктів перевірок часто відбувається на основі інтуїтивних методів, оскільки система управління ризиками в нашій країні характеризується низькими темпами автоматизації. Тож, значна частка аналітичної роботи все ще здійснюється посадовими особами митних органів.

Таблиця 3.7

Фактори впливу на розвиток пост-митного аудиту в Україні [39]

№	Група факторів	Проблеми
1	Правові	наявність прогалів у нормативно-правових актах та двозначність їх трактування
2	Методологічні	недостатність методичних підходів до проведення пост-митного аудиту
3	Людські	низький рівень фаху, відсутність практичного досвіду у митних аудиторів, корупція
4	організаційні	фіскально-орієнтована митна система, недосконала система відбирання суб'єктів ЗЕД для проведення перевірок
5	Інформаційні	недосконала система інформаційної взаємодії суб'єктів, що беруть участь у митному контролі

Отже, беручи до уваги проведений аналіз, виділено пріоритетні підходи, які варто впроваджувати в Україні щодо митного контролю з метою підвищення конкурентоспроможності держави (рис. 3.9).

Також слід реформувати інституційне середовище, оскільки саме якість інституцій є одним із найголовніших чинників низької конкурентоспроможності України.

Так, для підвищення нашої держави у рейтингу за цим критерієм треба організувати прозорі конкурсні відбори на керівні посади митних інституцій, розробити та впровадити показники ефективності при здійсненні митного контролю працівниками митниці, а також залучити навчальні заклади для підвищення кваліфікації та підготовки інспекторів, які здійснюють митний контроль.

Митні органи у більшості країн світу здійснюють проекти, метою яких є автоматизація адміністративних процесів та імплементація електронного документообігу. Такий підхід є надзвичайно актуальним в період пандемії.

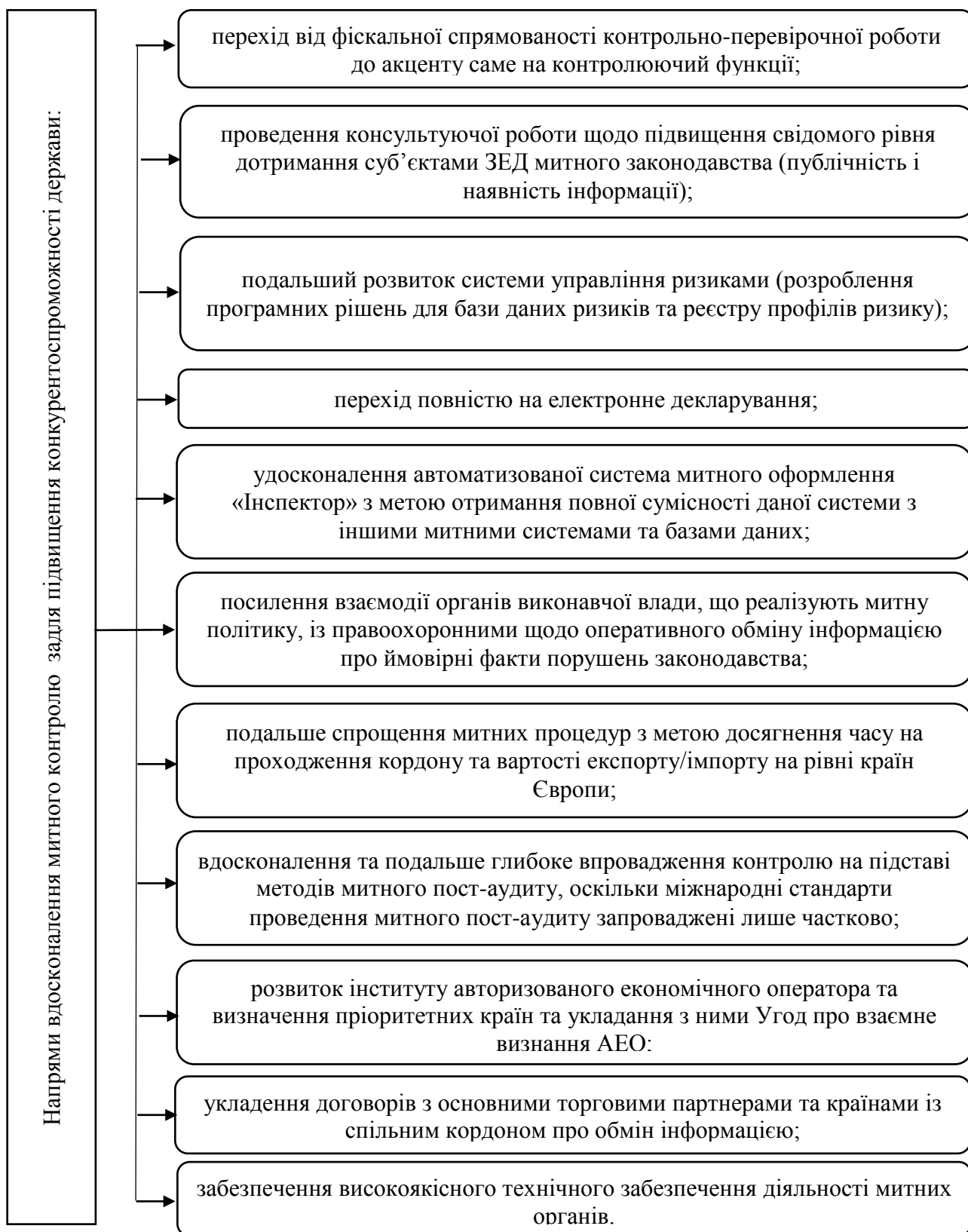

Рис. 3.9. Напрями вдосконалення митного контролю

Тож, автоматизація митних процедур та використання сучасних інформаційних технологій у митних органах України дасть змогу спростити та

пришвидшити контроль під час митного оформлення, зменшити роль «людського фактору», мінімізувати можливості проявів корупції та підвищити конкурентоспроможність держави.

Важливо зазначити, що в умовах пандемії та зростаючого пасажиропотоку навантаження на працівників митних органів значно зросло, що призвело до збільшення тривалості митних процедур.

Через карантин відбувся перехід функціонування Держмитслужби в онлайн. Зокрема відбулося оновлення Особистого кабінету, а саме було додано можливість скачування проміжних відповідей митниці, у т. ч. тих, що містять рішення про коригування митної вартості. У версії «Інспектора» було надано можливість надсилання декларанту класифікаційних рішень [82].

По аналогії з діями ЄС, було звільнено від сплати мита та ПДВ імпортерів, які ввозять в Україну лікарські засоби, медичні вироби та медичне обладнання, необхідні для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню епідемій та пандемій коронавірусної хвороби. Митне оформлення даних товарів здійснюється в першу чергу, а плата за його виконання поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом не справляється [68].

Також постановою КМУ № 214 [69] було введено заборону експорту медичних товарів та лікарських засобів, зокрема респіраторів. Таке обмеження призвело до того, що контрабанда масок у березні цього року стала популярнішою, ніж контрабанда сигарет [82]. На жаль, Держмитслужба не змогла запобігти цьому явищу, тому Кабінетом Міністрів України було схвалено внесення змін до Кримінального кодексу України [41] щодо криміналізації переміщення через митний кордон України товарів протиепідемічного призначення.

Таким чином, на основі здійсненого аналізу було визначено напрями стосовно вдосконалення митного контролю в контексті підвищення конкурентоспроможності держави. При цьому слід застосовувати гармонійне поєднання напрямів, що дасть змогу максимально підвищити ефективність митного контролю, а також підвищити позиції нашої країни у міжнародних рейтингах.

Висновки до 3 розділу

В умовах спрощення митних процедур та збільшення кількості правопорушень збереження належного рівня митної безпеки завдяки проведенню ефективного митного контролю є важливою вимогою.

Для виявлення показників, які найбільш впливають на митну безпеку країни, проведено регресійний аналіз. Він показав, що одним з основних факторів активізації митних ризиків є валютний курс гривні, оскільки у нього значний зв'язок з індексом оподаткування, індексом сприяння корупції та індексом міжнародної торгівлі. Також значний вплив на митну безпеку має такий фактор, як кількість порушень митних правил. Тому запропоновано заходи для підвищення ефективності боротьби з порушенням митних правил, а також виділено основні напрями досягнення митної безпеки.

Зважаючи на те, що в митній сфері уникнути ризикових ситуацій вкрай важко, важливою частиною роботи митних органів є визначення ризиків й управління ними. Тож, визначено цілі застосування системи управління ризиками та етапи діяльності митних органів при управлінні ризиками, а також оцінено результативність АСАУР.

Надано рекомендації щодо вирішення проблем, які перешкоджають проведенню ефективного митного контролю. Їх слід запроваджувати у комплексі, оскільки часткові зміни у системі не призведуть до позитивних результатів.

Визначено, що з метою підвищення конкурентоспроможності одним з основних напрямків вдосконалення митного контролю є спрощення митних процедур та скорочення часу проведення процедур митного контролю, що має велике значення у стратегічному розвитку державної митної справи. При цьому здійснення ефективних митних процедур має забезпечувати як спрощення митного контролю та оформлення, так і надійний рівень митної безпеки. Тож, з метою спрощення процедур митного контролю потрібно продовжувати впровадження норм законодавства відповідно до найкращих світових практик, зокрема щодо роботи УЕО, проведення митного пост-аудиту та вдосконалення інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ

У першому розділі узагальнено етапи розвитку митного контролю, проведено контент-аналіз поняття «митний контроль», що дало змогу виділити ключові характеристики, узагальнити та уточнити зміст даного поняття.

Таким чином, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами щодо товарів, транспортних засобів та осіб, які переміщуються через митний кордон, з метою дотримання митного законодавства та міжнародних договорів України, а також для забезпечення національних митних інтересів і безпеки країни.

Встановлено форми митного контролю, визначено його принципи та функції, акцентовано увагу на особливостях організації та проведення контролю митними органами, а також виділено складові митного контролю відповідно до завдань та правового статусу митних органів та заходи митних органів у пунктах пропуску.

Також у першому розділі узагальнено законодавство з питань здійснення митного контролю, визначено його завдання, здійснено поділ актів щодо нормативно-правового регулювання митного контролю за критеріями діяльності суб'єктів митної справи, з'ясовано наскільки стандартні правила Кіотської конвенції реалізовані у митному законодавстві України. Так, наразі в Україні активно відбуваються процеси адаптації національного законодавства до вимог міжнародних стандартів, але таке вдосконалення відбувається досить повільно.

У другому розділі оцінено сучасний стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. Так, у 2020 році знизилися надходження за всіма митними платежами. Це пояснюється тим, що обсяги контрабандних поставок зростають. Основними чинниками, що призводять до контрабанди, є недосконале нормативно-правове забезпечення та відсутність дієвого контролю за реалізацією імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

За допомогою методу екстраполяції здійснено прогноз експорту та імпорту на 2021-2022 рр., який показав збільшення товарообігу та зменшення сальдо, що говорить про стимулювання власного виробництва.

Оцінено митний контроль з точки зору дієвості, результативності та ефективності. Визначено, що про досконалість, прозорість та якість митного

контролю свідчать такі показники, як: обсяг сплачених митних платежів, динаміка та обсяг товарообігу, наявність контрабандних та контрафактних товарів тощо.

Дієвість митного контролю інтерпретовано як його здатність запобігти порушенням митних правил. Оскільки наразі в Україні процвітає порушення митних правил, ввезення контрабандних товарів, а також збільшується кількість методів та засобів вчинення таких правопорушень, то дієвість митного контролю знаходиться на низькому рівні. При цьому має місце негативний вплив на економічну ситуацію в країні та її конкурентоспроможність. Таким чином, аналіз стану боротьби з митними порушеннями показав, що система протидії є недосконалою, тому держава кожен рік зазнає значних фінансових втрат.

Визначено ефективність проведення митного контролю за допомогою наступних показників: співвідношення результатів здійснення митного контролю та витрачених на це ресурсів, кількість порушень митних правил, обсяги контрабанди, показники зовнішньоекономічної діяльності, співвідношення фактичних та планових результатів від здійснення митного контролю, час, витратами та кількістю документів, необхідних для проведення митного контролю, а також позиції країни у міжнародних рейтингах.

Визначено результативність митного контролю за допомогою методу порівняння темпів зростання товарообігу з темпами зростання митних платежів. Так, дані темпи останні три роки майже співпадають.

Порівняння країн Європи та Центральної Азії з Україною показало, що для митної політики нашої держави спрощення митних процедур повинно бути першочерговим завданням.

Аналіз міжнародних рейтингів в рамках визначення ефективності митного контролю, показав, що найбільшим успіхом України за останні роки є підвищення своїх позицій в рейтингу легкості ведення бізнесу. При цьому за індексом «Міжнародна торгівля», що є одним з показників для складання рейтингу легкості ведення бізнесу, наша країна посідає значно нижчу позицію ніж загалом. Це говорить про складність митних процедур в Україні у порівнянні з іншими країнами.

За рейтингом глобальної конкурентоспроможності має місце тенденція до зниження позицій нашої країни. Даний рейтинг показав, що саме якість

інституцій є одним із найголовніших чинників низької конкурентоспроможності України.

Здійснення ефективних митних процедур має забезпечувати як спрощення митного контролю та оформлення, так і надійний рівень митної безпеки. Тож, у третьому розділі досліджено забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю. Для виявлення показників, які більшою мірою впливають на митну безпеку, проведено регресійний аналіз. При цьому за результуючу частину вияву митних ризиків взято обсяг митних платежів. Аналіз показав, що основним фактором активізації митних ризиків є валютний курс гривні, оскільки має місце значний зв'язок даного показника з індексом оподаткування, індексом сприяння корупції та індексом міжнародної торгівлі. Також значний вплив на митну безпеку має індекс сприяння корупції, ВВП та показник кількості порушень митних правил. Тож, сьогодні перед митними органами постають складні задачі щодо формування та функціонування митної безпеки, в той же час у нашій країні пріоритетним завданням для митних органів залишається наповнення державного бюджету.

Отже, запропоновано заходи для підвищення ефективності боротьби з порушенням митних правил та виділено основні напрями досягнення митної безпеки.

В умовах значних обсягів товарообігу через кордон, митні органи повинні збалансовувати рівень контролю та час й витрати, пов'язані з процесом декларування. Високий рівень втручання митних органів в сьогоденнішніх умовах неможливий і навіть недоречний, тому сучасна система митного контролю має ґрунтуватися на принципах вибіркової та оцінювання ризиків, що є необхідною умовою конкурентоспроможності України у глобальній економічній системі.

Наразі активно розвивається система управління ризиками. Вона є одним з основних інструментів митного контролю, за допомогою якого досягається баланс між спрощенням торгівлі та забезпеченням безпеки. В той же час негативним фактом є те, що акцентується увага на фіскальному аспекті АСАУР. Тож, надано рекомендації щодо реформування системи управління ризиками у сфері митного контролю.

Таким чином, з'ясовано основні проблеми, які перешкоджають проведенню ефективного митного контролю в Україні та розроблені напрями

вдосконалення в контексті підвищення конкурентоспроможності держави.

Важливо зазначити, що реалізувати весь потенціал системи управління ризиками практично неможливо за відсутності або неефективності системи пост-аудиту, механізмів попереднього інформування тощо.

Пост-митний аудит в Україні є відносно новою формою здійснення митного контролю, тому на даний момент він має відносно низьку ефективність, проте покращення спостерігаються. На низьку ефективність впливає і незначна кількість досвідчених фахівців у цій справі і недосконалість законодавчої бази щодо проведення перевірок.

Управління ризиками і митний пост-аудит є випробуваними засобами для пожвавлення торгівлі та підвищення рівня дотримання митного законодавства. При цьому в Україні норми стосовно цих засобів запроваджені лише частково. Тому подальше приведення вітчизняних правових норм до міжнародних стандартів, встановлених Кіотською конвенцією, Рамковими стандартами безпеки та спрощення міжнародної торгівлі ВМО, МК Європейського співтовариства є вкрай важливим, а саме щодо подальшого спрощення митних процедур, роботи УЕО, проведення митного пост-аудиту та вдосконалення інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз обсягів контрабанди в Україні. URL: <http://ua-outlook.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/Аналіз-обсягів-контрабанди--прямі-та-непрямі-втрати-бюджету-та-економіки.pdf>.
2. Аналіз обсягів контрабанди. URL: <http://apitu.org.ua/node/119>
3. Аналіз та оцінка ризиків в митній системі – за новим порядком: проект Мінфіну. URL: <https://news.dtki.ua/state/zed/66329>.
4. Архів курсу долару США за весь період. URL: <https://net.dn.ua/money/stat.php>
5. Базилюк І. О. Поняття переміщення товарів через митний кордон та його правове забезпечення / І. О. Базилюк // Актуальні проблеми держави та права. – 2011. – Вип. 60. – С. 516–522.
6. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
7. Бережнюк І. І. Митне регулювання в системі економічної безпеки національної економіки: дис. ... канд. ек. наук : 08.00.03. Ірпінь, 2019. 254 с.
8. Бережнюк І. Управління економічною ефективністю роботи митних органів. URL: <http://www.awuj.ru/doc/IPO/Tezi/berejnu.doc>
9. Білуха М. Т. Митний контроль: організація і методологія / М. Т. Білуха, Т. В. Микитенко // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 1. – С. 181-187.
10. Брачук А.О. Особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур // Lex Portus. – 2017. – № 1 (3). — С. 156—167.
11. Бугас В.В., Самійленко М.А. Реалії зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних і іноземних підприємств. Ефективна економіка. 2018. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6059>
12. Вакульчик О.М., Єдинак Т.С., Костюченко К.С. Європейський досвід оцінки результатів впровадження системи спрощеного митного контролю та якості митного аудиту. Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка. 2012. № 1 (47). С. 10-17.

13. ВВП України 2021. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>
14. Виконання державного бюджету України (2020). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2020/>
15. Владіміров Д. В. Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки держави / Д. В. Владіміров // Економіка та митно-правові відносини. - 2019. - Вип. 11-12. - С. 82-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eccuslrel_2019_11-12_13
16. Врублевська Л.О. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави/ Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського наук.-практ. гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів, м. Львів, 4 квітня 2017 р. – Львів: ФУФБ, 2017. С. 33-38
17. Гаращук В. Контроль та нагляд у державному управлінні / В. Гаращук. – Харків: Фоліо, 2012. – 176 с.
18. Годованець О. Митний контроль в Україні: сутність і призначення / О. Годованець, Н. Ведашенко. URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_4_2014_11_25/mitnij_kontrol_v_ukrajini_sutnosti_priznachennja/70-1-0-1088.
19. Дегтярьова С. В. Принципи здійснення митного контролю в Україні / С. В. Дегтярьова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 6-2. – С. 20-23. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo06-2/part_3/6.pdf
20. Дергачова В.В. Україна в системі міжнародної конкурентоспроможності: оцінка позицій, причини і шляхи відродження / Дергачова В.В., Шеремет Т.Г. // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2010. – №7. – С. 86-90
21. Державна митна служба: офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua/en/>
22. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
23. Дерманська Л.В. Оптимізація процедур митного контролю щодо забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності / Л.В. Дерманська

// Інноваційна економіка, 2018. – № 73. – С. 5 – 10.

24. Десятнюк О. Новітня парадигма реалізації митного контролю в умовах спрощення митних процедур. Ефективна економіка / О. Десятнюк, М. Харкавий. URL: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=3857>

25. Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2018 № 960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2018-%D0%BF#Text>.

26. Джуган Л. Б. Управління митними ризиками в наземних пунктах пропуску. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського наук.-практ. гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів, м. Львів, 4 квітня 2017 р. – Львів: ФУФБ, 2017. С. 86-90

27. Дорофеєва Л. М. Аналіз сучасного стану та перспектив здійснення постмитного аудиту в Україні / Л. М. Дорофеєва // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – №6. – С. 169 – 173.

28. Дубініна А. А. Митна справа: підручник / А. А. Дубініна, С. В. Сорокіна, О. І. Зельніченко. – К.: Професіонал. – 2010. – 320 с.

29. Дюмулен І. І. Світова організація торгівлі від А до Я: термінологічний довідник / І. І. Дюмулен. - М.: ВАВТ, 2006. - 215 с.

30. Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017-2021 років. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-ekspornoji-strategiji-ukrayinidorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>.

31. Звіт про досягнення Ключових показників ефективності Державної фіскальної служби України у січні-грудні 2017 року. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/291179.html>.

32. Звіт про досягнення цільових значень Ключових показників ефективності роботи Державної фіскальної служби України (КРІ ДФС) у 2018 році. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/365940.html>.

33. Звіт про досягнення цільових значень Ключових показників ефективності роботи Державної фіскальної служби України (КРІ ДФС) у січні-квітні 2019 року. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti->

/365940.html.

34. Зосімова А. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання зовнішньоекономічної діяльності з позицій конкурентоспроможності підприємства : дис. ... канд. ек. наук : 08.00.04 / А. В. Зосімова. – Харків, 2018. – 269 с.

35. Індекс сприйняття корупції (CPI): динаміка останніх 5 років. URL: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/indeks-spriynyattya-korupciyi-sri-dinamika-ostannih-5-rokiv>

36. Комаров О.В. Механізми адміністрування митних ризиків в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Ун-т мит. справи та фін. Дніпро, 2017. 210 с., с. 85-87

37. Конституція України : офіц. текст. – Київ : КМ, 2013. – 96 с.

38. Контроль як функція управління. URL: <https://vseosvita.ua/library/kontrol-ak-funkcia-upravlinna-59450.html>.

39. Корнійчук Н. І. Проблеми та напрями вдосконалення митного контролю і митного аудиту. Економіка та митно-правові відносини. 2019. Вип. 9-10. С. 64-70.

40. Коросташова І. М. Організаційно-правові засади контролю в митній службі України : Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. М. Коросташова; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2006. – 21 с.

41. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

42. Крисовата К. Фінансові ризики в системі митного контролю та митного оформлення товарів / К. Крисовата // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2 (49). – Ч. 2. – С. 47–52.

43. Кудрявський І. В. Поняття "конкуренція" та "конкурентоздатність": політологічний аспект / І. В. Кудрявський // Політологічний вісник. - 2013. - Вип. 70. - С. 243–252.

44. Липень 2021 року продемонстрував стабільну позитивну динаміку показників усіх видів митних платежів. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/lipen-2021-roku-prodemonstruvav-stabilnu-pozitivnu-dinamiku-pokaznikiv-usikh-vidiv-mitnikh-platezhiv-zastupnik-golovi-derzhmitsluzhbi-sergii-zviagintsev-600>

45. Мельник О. Г. Історія розвитку митної системи України: ключові

проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції [Текст] / О. Г. Мельник, М. Є. Адамів, А. В. Тодощук // Економіка та держава. – 2018. – № 10. – С. 4–9 .

46. Менліосманов З. Т. Митний контроль в Україні: сутність, функції, принципи та місце в системі державного фінансового контролю / З. Т. Менліосманов // Науковий погляд: економіка та управління. - 2016. - № 2. - С. 144-154.

47. Митна енциклопедія: у двох томах. Т.2/: Редкол.: І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. – 536 с. – (Митна справа в Україні. Т. 23)

48. Митна справа: державне регулювання. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18619/.

49. Митне законодавство. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/zagalna-informatsiya/>.

50. Митне право. URL: https://arm.naiou.kiev.ua/books/mitne_pravo/parts/part4.html.

51. Митне співробітництво. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/mitne-spivrobotnictvo>.

52. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

53. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text.

54. Найденко, О. Є. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України / О. Є. Найденко, А. О. Єніна, О. В. Костяна // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2018. — № 23. — С. 506-511.

55. Новіков А. Б. Митний контроль в системі адміністративних процедур митного справи / А. Б. Новіков // Вчені записки Санкт-Петербурзького філіалу РОТА. - 2005. - № 2. - С. 18-26.

56. Огляд митної сфери: оцінка поточної ситуації в митній сфері (січень 2018 – серпень 2018) URL: https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2018/08/EBA_Customs_Index_August_2018-UA.pdf

57. Оніщик Ю. В. Митний контроль як вид фінансового контролю / Ю. В. Оніщик // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – № 628. – С. 110-113. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/628/18.pdf>

58. Особливості застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР) при здійсненні митного контролю. URL: <http://km.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/369217.html>.

59. Параниця С. П. Адміністративно-правове регулювання здійснення митного контролю в Україні / С. П. Парадиця, С. М. Ветрова // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – Вип. 1–2 (10–11). – 2018. – С. 95-101.

60. Пашко П. В. Митний аудиторський контроль як пріоритет у справі реформування митного адміністрування. Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Ірпінь, 22 грудня 2015 р. Ірпінь, 2015. С. 231-248.

61. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 451. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2012-%D0%BF#n2>.

62. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

63. Показники зовнішньої торгівлі України. URL: <https://bi.customs.gov.ua/trade/#/imex>.

64. Портер М. Міжнародна конкуренція / М. Портер. - М.: Міжнар. відносини, 1993. - 764 с.

65. Портер Майкл Є. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. — К.: Основа, 1997. -390 с.

66. Порядок справляння митних платежів при переміщенні товарів через митний кордон України на умовах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/news/100010526-poryadok-spravlyannya-mitnikh-platezhiv-pri-peremischenni-tovariv-cherez-mitniy-kordon-ukrayini-na-umovakh-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.

67. Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму : Наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р. № 657. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-12#Text>

68. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) [Електронний ресурс] : Закон України № 530-IX від 17.03.2020. –

Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-IX#Text>.

69. Про внесення змін у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1109 : Постанова КМУ від 11 березня 2020 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2020-%D0%BF>.

70. Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій : Наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р. № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1011201-12#Text>

71. Про затвердження Змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю : Наказ Міністерства фінансів України від 08.04.2019 № 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-19#Text>.

72. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України : Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 22.04.2002 № 258. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62579.html>.

73. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

74. Про затвердження описів алгоритмів системи форматно-логічного контролю правильності заповнення граф вантажної митної декларації та документів контролю за переміщенням товарів : Наказ Державної митної служби України від 25.11.2010 р. № 1424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1424342-10#Text>

75. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>

76. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень : Наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2120-12#Text>

77. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та

обсягів митного контролю : Наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text>.

78. Про затвердження Порядку проведення перевірок закупівель Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 1 серпня 2013 р. № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631-2013-%D0%BF#Text>

79. Про затвердження форми Акта про проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу : Наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1004-12#Text>

80. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 978-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-%D1%80#Text>.

81. Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: розпорядження КМУ від від 27 грудня 2018 р. № 1101-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

82. Прус Л.Р. особливості здійснення державної митної справи в умовах пандемії Covid-19 : збірник тез IV науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь – м. Хмельницький, 25-31 травня 2020 року / Л. Р. Прус. – Хмельницький: Науково-дослідний центр митної справи, 2020. – С. 49-54.

83. Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації від 01.06.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976_003#Text.

84. Регіональна конвенція про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/vilna-torgivlya/regionalna-konventsiya-pro-pan-evro-se/>

85. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про встановлення Митного кодексу Союзу від 9 жовтня 2013 року № 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/984_009-13#Text

86. Севрук І. М. Конкуренентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації. Бізнес Інформ / І. М. Севрук, А. С. Тропиніна. – 2019. – №5. – С. 20–28.

87. Сертифікати з перевезення товарів з України за формою «EUR.1». URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/vilna-torgivlya/sertifikati-z-per/>.
88. Система відповідальності за митні правопорушення. URL: <http://kmp.ua/uk/blog/the-system-of-irresponsibility-for-customs-offenses-what-is-wrong-and-what-to-do/>
89. Сміт А. Дослідження природи і причина багатства народу / А. Сміт. - М.: Ексмо, 2007. - 960 с.
90. Тищенко В. Ф. Зовнішньоекономічна діяльність України: проблеми та перспективи. Зовнішньоекономічна діяльність: податки, митне регулювання та інституційні зміни: збірник матеріалів конференції, м. Харків, 30 листопада 2018 року / В. Ф. Тищенко, Ф.А. Щиголь, А. О. Красная. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, «Фінарт», 2018. – С. 44 – 48.
91. Товт В. Особливості митного контролю в сучасних євроінтеграційних умовах. Державно-управлінські аспекти формування національної ідентичності України : збірник матеріалів конференції, м. Львів, 26 грудня 2019 року / В. Товт. – Львів: ЛРІДУ НАДУ при ПУ, 2019. – С. 54-55.
92. У ДФС презентували громадськості «Смарт»-митницю. Державна фіскальна служба України : офіційний сайт. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/352064.html>.
93. Угода про асоціацію. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasyu>.
94. Угода про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль від 21.01.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_001-19#Text
95. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text.
96. Україна в міжнародних рейтингах – де покращилися позиції: Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/08/20/infografika/ekonomika/yakux-mizhnarodnyh-rejtynhax-ukrayina-demonstruye-stabilne-zrostannya>
97. Уніят А. В. Критерії та оцінка конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні / Алла Уніят // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 7 – 13.
98. Черкашина В. Г. Аналіз ефективності митного контролю та його

вплив на конкурентоспроможність держави. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: зб. матеріалів II Міжнародної наук.-практ. конф. 7 грудня 2021 р. Харків, 2021.

99. Черкашина В. Г. Аналіз міжнародних рейтингів, які оцінюють конкурентоспроможність держави. Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Харків, грудень 2021. Вип. 12. С. 271–274.

100. Черкашина В. Г. Забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю. Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Харків, липень 2021. Вип. 7. С. 199-202.

101. Черкашина В. Г. Світовий досвід здійснення митного контролю в межах підвищення конкурентоспроможності держави. Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Харків, грудень 2021. Вип. 12. С. 275–277.

102. Черкашина В. Г. Стан боротьби з порушенням митних правил. Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління: зб. матеріалів XX Міжнародної наук.-практ. конф. 8-9 квітня 2021 р. Київ, 2021. С. 121-122.

103. Що вимірюють глобальні індекси. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/06/3/648397/>

104. Brandenburger A. Co-opetition / A. Brandenburger, B. Nalebuff. — N.Y. : Doubleday, 1996. — P. 103.

105. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/>.

106. Kanter R. Evolve! Succeeding in. Digital Culture of Tomorrow / R. Kanter. — Harvard Business School Press. — Boston, 2001. — P. 257.

107. The Global Competitiveness Report. URL: <http://reports.weforum.org>.

108. WCO Annual Report 2019-2020. URL: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/media/annual-reports/annual_report_2019_2020_en.pdf.

ДОДАТКИ

Види порушень митних правил (глава 68 МКУ)

Посилання на МКУ	Вид порушення	Відповідальність
1	2	3
Ст. 468	Порушення режиму зони митного контролю	попередження / накладення штрафу в розмірі 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Ст. 469	Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, або з транспортними засобами особистого користування, тимчасово ввезеними на митну територію України чи поміщеними у митний режим транзиту	попередження або накладення штрафу в розмірі 20/500/1000/2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян залежно від виду порушення
Ст. 470	Недоставлення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата	попередження / накладення штрафу в розмірі 10/200/500/1000/5000/10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян залежно від виду порушення
Ст. 471	Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю	накладення штрафу в розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено, - також конфіскацію цих товарів
Ст. 472	Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення	накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів
Ст. 473	Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання	конфіскація цих товарів
Ст. 474	Перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів	накладення штрафу в розмірі 100/500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян залежно від виду порушення

Продовження табл. А.1

1	2	3
Ст. 475	Неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем	накладення штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Ст. 476	Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності	накладення штрафу в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності
Ст. 477	Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони	накладення штрафу в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Ст. 478	Порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами	накладення штрафу в розмірі 20/500/1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян залежно від виду порушення
Ст. 479	Порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі	накладення штрафу в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Ст. 480	Порушення порядку здійснення операцій з переробки товарів	накладення штрафу в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Ст. 481	Перевищення строку тимчасового ввезення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення або строку тимчасового вивезення товарів чи втрата транспортних засобів	попередження або накладення штрафу в розмірі 50/300/1000/2000/10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскація транспортних засобів залежно від виду порушення
Ст. 482	Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем	накладення штрафу в розмірі 100/200 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів

Закінчення табл. А.1

1	2	3
Ст. 483	Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю	накладення штрафу в розмірі 100/200 відсотків вартості товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів
Ст. 484	Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю	накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів або їх конфіскацію
Ст. 485	Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів	накладення штрафу в розмірі 300 відсотків несплаченої суми митних платежів

Регресійний аналіз

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	ВЫВОД ИТОГОВ								
2									
3	<i>Регрессионная статистика</i>								
4	Множественный R	0,987718							
5	R-квадрат	0,975588							
6	Нормированный R-квадрат	0,853527							
7	Стандартная ошибка	1208,291							
8	Наблюдения	7							
9									
10	Дисперсионный анализ								
11		<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>			
12	Регрессия	5	58344801	11668960	7,992622	0,262022414			
13	Остаток	1	1459967	1459967					
14	Итого	6	59804768						
15									
16		<i>Кoeffициенты</i>	<i>Стандартная</i>	<i>t-статис</i>	<i>P-Значени</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
17	Y-пересечение	-98232,8	59923,41	-1,63931	0,348709	-859631,9299	663166,3	-859632	663166,3
18	Переменная X 1	266,1777	152,9833	1,739914	0,332086	-1677,659115	2210,014	-1677,66	2210,014
19	Переменная X 2	114,3446	86,9767	1,314658	0,413984	-990,7991723	1219,488	-990,799	1219,488
20	Переменная X 3	49,63105	86,2939	0,57514	0,667723	-1046,836893	1146,099	-1046,84	1146,099
21	Переменная X 4	1218,663	879,5672	1,385525	0,397998	-9957,298802	12394,62	-9957,3	12394,62
22	Переменная X 5	232,47	107,2198	2,168163	0,275112	-1129,887026	1594,827	-1129,89	1594,827

Публікації за темою дипломного дослідження

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ, ЯКІ ОЦІНЮЮТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ

УДК 339.5

Черкашина В. Г.

Анотація: В даній статті проаналізовано міжнародні рейтинги, які оцінюють конкурентоспроможність держави, визначені позиції України в даних рейтингах та запропоновано шляхи підвищення позицій нашої країни.

Аннотация: В данной статье проанализированы международные рейтинги, которые оценивают конкурентоспособность государства, определены позиции Украины в данных рейтингах и предложены пути повышения позиций нашей страны.

Annotation: This article analyzes the international ratings that assess the competitiveness of the state, identifies Ukraine's position in these rankings and suggests ways to improve the position of our country.

Ключові слова: конкурентоспроможність, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс легкості ведення бізнесу, міжнародна торгівля, інституції, митний контроль.

Ключевые слова: конкурентоспособность, индекс глобальной конкурентоспособности, индекс легкости ведения бизнеса, международная торговля, институты, таможенный контроль.

Key words: competitiveness, global competitiveness index, ease of doing business index, international trade, institutions, customs control.

В останні роки поняття «конкурентоспроможність країни» стало часто вживаним. Одним з основних завдань практично кожної країни є саме підвищення своєї конкурентоспроможності (далі – КСП). Для цього розвинені країни створюють спеціальні комісії. При цьому концепція КСП нашої країни до сьогоднішнього дня є досить невизначеною, тому дана тема є актуальною.

Теоретичні основи конкурентоспроможності, міжнародне конкурентне середовище та забезпечення високої конкурентоспроможності країн досліджувати такі іноземні та вітчизняні

вчені, як: А. Сміт, М. Потер, Р. Кантер, В. Марцинкевич, Дж. Міль, Д. Рікардо, Л. Антонюк, Я. Жаліло, А. Мельник, В. Базилевич та ін. Майклом Потером, засновником систематизованого вивчення КСП, у «Стратегії конкуренції» [2] закладено наукове підґрунтя для сучасних досліджень конкурентоспроможності країни.

Метою статті є аналіз міжнародних рейтингів, які оцінюють конкурентоспроможність держави, а також визначення позицій України в цих рейтингах.

Конкурентоспроможність держави – це здатність її державних інститутів забезпечити своїм громадянам і підприємствам більші переваги, ніж інші країни [1].

На практиці надається перевага використанню індексного методу, на основі якого складаються відповідні рейтинги, оскільки даний спосіб дає змогу комплексно підійти до вирішення питання та охопити всі сфери, які впливають на КСП країни [3].

Серед найбільш відомих вимірників конкурентоспроможності країн заслуговують на увагу наступні:

Global Competitiveness Index – індекс глобальної конкурентоспроможності [4];

Ease of Doing Business Index – індекс легкості ведення бізнесу [3].

Індекс глобальної КСП оцінює спроможність економіки досягти стабільного розвитку за 12 контрольними показниками та перспективи економічного зростання на 5-8 рр.

Розглянемо рейтинг країн за показником глобальної конкурентоспроможності 2018-2019 рр. за даними Світового економічного форуму (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за показником глобальної конкурентоспроможності (2019 рік) [5]

Місце	Країна	Кількість балів (0-100)	Місце відносно 2018 р.	Кількість балів відносно 2018 р.
1	Сінгапур	84,8	+1	+1,3
2	США	83,7	-1	-2

3	Гонконг	83,1	+4	+0,9
4	Нідерланди	82,4	+2	-
5	Швейцарія	82,3	-1	-0,3
85	Україна	57	-2	-

Як бачимо, Україна в 2019 році втратила дві позиції в рейтингу країн за показником глобальної конкурентоспроможності, опустившись на 85-те місце з 141 країни. Перші місця в 2019 р. посіли Сінгапур, США і Гонконг.

Таким чином, статус України як вигідного партнера або конкурента є незадовільним. Ще одним доказом цього є порівняння зміни позицій України та країн-сусідів (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка індексу глобальної конкурентоспроможності України та країн-сусідів (2017-2020 рр.) [5]

Країна	2017-2018 рр.		2018-2019 рр.		2019-2020 рр.	
	місце	бал	місце	бал	Місце	бал
Україна	81	4,1	83	57	85	57
Польща	39	4,6	37	68,2	37	68,9
Румунія	68	4,3	52	63,5	51	64,4
Словаччина	59	4,3	41	66,9	42	66,8
Угорщина	60	4,3	48	64,3	47	65,1

Отже, позиції України за останні три роки погіршилися, у той час як більшість країн Європи підвищили свої позиції у даному рейтингу.

До індикаторів, які оцінюються саме митний контроль можна віднести наступні: якість інститутів (тягар державного регулювання), товарний ринок (відкритість торгівлі, переважання нетарифних бар'єрів) та розмір ринку (імпорт товарів і послуг).

У 2019 році за першим індикатором Україна посіла 104 місце, що є майже найгіршим показником серед всіх індикаторів. Тому, можна стверджувати, що саме якість інституцій є одним із найголовніших чинників низької конкурентоспроможності України.

Другим важливим рейтингом є щорічний рейтинг інвестиційної

привабливості, який враховує діяльність економік 190 країн. Так, країни, які знаходяться на високих позиціях у даному рейтингу за 10 показниками, що аналізуються, є більш конкурентоспроможними.

У 2020 році Україна посіла 64 місце в рейтингу Світового банку Doing Business (табл. 3). Результат країни – плюс 7 позицій і поліпшення по шести ключовим показникам рейтингу з десяти.

Таблиця 3

Україна у рейтингу Doing Business (2018-2020) [4]

	2018	2019	2020
1	Нова Зеландія	Нова Зеландія	Нова Зеландія
2	Сінгапур	Сінгапур	Сінгапур
3	Данія	Данія	Гонконг
4	Південна Корея	Гонконг	Данія
5	Гонконг	Південна Корея	Південна Корея
	74. Україна (+6)	71. Україна (+3)	64. Україна (+7)

Отже, найбільшим успіхом України за останні роки є підвищення своїх позицій саме в рейтингу легкості ведення бізнесу. Таке підвищення простежується ще з 2014 року.

Слід звернути особливу увагу на індикатор «Міжнародна торгівля», оскільки саме за ним оцінюється митний контроль в країні.

За 2016-2018 рр. Україна за даним індикатором втратила 10 позицій, що свідчить про неефективність проведення заходів державою щодо стимулювання міжнародної торгівлі. Згідно зі звітом Doing Business-2020 позиція за цим показником поліпшилася, але незначно, і зараз за індикатором «Міжнародна торгівля» Україна посідає 74 місце.

Для розрахунку даного індикатора застосовують такі показники, як час, необхідний для експорту та імпорту, і вартість експорту та імпорту.

Порівнюючи країни Європи та Центральної Азії з Україною (рис. 1), можна стверджувати, що для митної політики нашої держави спрощення митних процедур повинно бути першочерговим завданням.

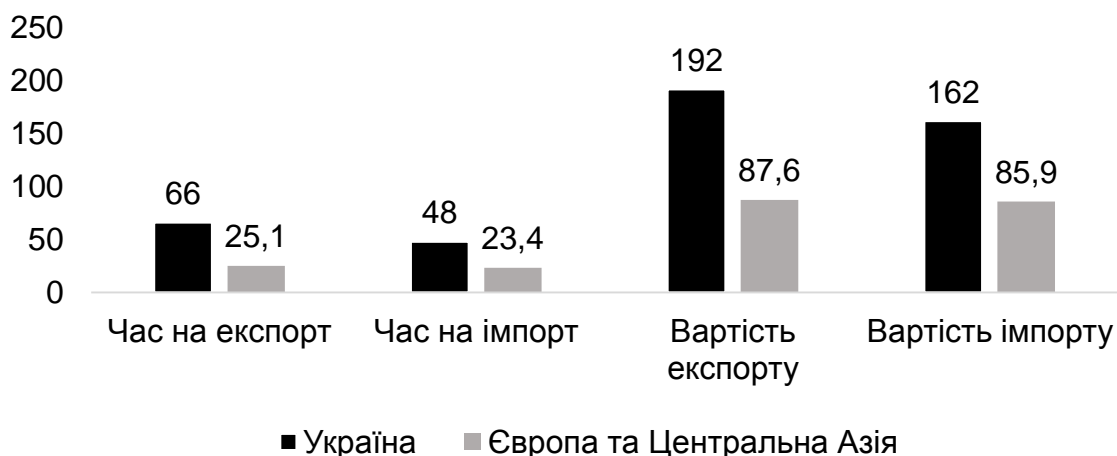

Рис. 1. Витрати на проведення митних процедур (оформлення документів) в Україні та Європі, Центральній Азії (2019 р.) [4]

Так, в Україні час на оформлення документів при експорті та імпорті становить 66 год. та 48 год., що у 2.6 та 2 рази відповідно перевищує тривалість таких процедур в Європі та Центральній Азії. Що стосується вартості оформлення документів при експортно-імпорتنних операціях, то ситуація залишається такою ж самою.

Таким чином, найбільш позитивна динаміка спостерігається за індексом легкості ведення бізнесу. При цьому за показником «Міжнародна торгівля» наша країна посідає значно нижчу позицію ніж загалом. Це говорить про складність митних процедур в Україні, що впливає на ефективність проведення митного контролю.

За рейтингом глобальної конкурентоспроможності динаміка негативна. Впродовж останніх років Україна займає позиції поряд з африканськими країнами, особливістю яких є ресурсозалежність.

Отже, результати проведеного аналізу свідчать про необхідність реформування саме митної системи, яка була б здатна ефективно виконувати свої функції, захищати економічні інтереси країни у сфері зовнішньоекономічної діяльності та підвищувати позиції країни у рейтингах, які оцінюють конкурентоспроможність. Тобто потрібно забезпечувати спрощення міжнародної торгівлі та підвищувати ефективність проведення митного контролю через оптимізацію часу на проведення митних процедур, а також стимулювати міжнародну співпрацю завдяки реформуванню інституційного середовища,

оскільки саме воно закладає базу для майбутнього розвитку і є об'єктивною вимогою підвищення конкурентоспроможності України.

Література:

1. Кудрявський І. В. Поняття "конкуренція" та "конкурентоздатність": політологічний аспект / І. В. Кудрявський // Політологічний вісник. - 2013. - Вип. 70. - С. 243–252.
2. Портер Майкл Є. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. — К.: Основа, 1997. -390 с.
3. Севрук І. М. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації / І. М. Севрук // Бізнес Інформ. – 2019. – №5. – С. 20-28.
4. Doing Business : веб-сайт. URL: <https://www.doingbusiness.org/> (дата звернення: 04.12.2020).
5. The Global Competitiveness Report : веб-сайт. URL: <http://reports.weforum.org> (дата звернення: 04.12.2020).

Автор:

студентка 1 курсу магістерського
рівня вищої освіти
фінансового факультету
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

В. Г. Черкашина

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Н. О. Москаленко

Завідувач кафедри

митної справи та оподаткування,
д.е.н., доц.

В. Ф. Тищенко

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В МЕЖАХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

УДК 339.543

Черкашина В. Г.

Анотація. Проаналізовано зарубіжний досвід здійснення процедур митного контролю. Визначено пріоритетні напрямків вдосконалення процедур митного контролю. Проаналізовано стан митного контролю в Україні порівняно з країнами ЄС.

Аннотация. Проанализирован зарубежный опыт осуществления процедур таможенного контроля. Определены приоритетные направления совершенствования процедур таможенного контроля. Проанализировано состояние таможенного контроля в Украине по сравнению со странами ЕС.

Annotation. Foreign experience in customs control procedures is analyzed. Priority areas for improving customs control procedures have been identified. The state of customs control in Ukraine in comparison with EU countries is analyzed.

Ключові слова: митний контроль, автоматизована система, управління ризиками, пост-аудит, уповноважений економічний оператор.

Ключевые слова: таможенный контроль, автоматизированная система, управление рисками, пост-аудит, уполномоченный экономический оператор.

Keywords: customs control, automated system, risk management, post-audit, authorized economic operator.

У сучасних умовах, коли мають місце постійні зміни методів і швидкості переміщення товарів через кордони та розвиток нових форм взаємодії між державами, надзвичайної актуальності набуває питання прискорення впровадження міжнародних стандартів в діяльність митних органів нашої країни.

Спрощення процедур митного контролю має велике значення у стратегічному розвитку державної митної справи. Митниця повинна

відповідати принципам прозорості та об'єктивності, впроваджувати передовий досвід країн та сприяти підвищенню держави у рейтингу конкурентоспроможності.

Питання щодо проблематики здійснення митного контролю та шляхів його вдосконалення розглядали в своїх працях багато вітчизняних науковців, а саме: М. Білуха, Т. Микитенко, О. Годованець, Н. Ведашенко, К. Крисовата О. Десятнюк, І. Базилюк та ін.

Метою статті є аналіз світового досвіду автоматизації процедур митного контролю та розроблення напрямів удосконалення митного контролю з метою підвищення конкурентоспроможності держави.

На сьогоднішній день одним з основних напрямків вдосконалення митного контролю у зарубіжних країнах є спрощення митних процедур та скорочення часу митного оформлення з метою формування сприятливих умов для учасників зовнішньоекономічної діяльності та, як результат, підвищення конкурентоспроможності.

Зважаючи увагу на те, що Україна обрала європейський шлях розвитку, вважаю за доцільне розглянути досвід саме країн – членів Європейського Союзу щодо спрощення процедур здійснення митного контролю. Одним із пріоритетних напрямів вдосконалення процедур митного контролю є повномасштабне впровадження електронного декларування (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика України з країнами ЄС щодо
спрощення митного контролю

Країна	Кількість митного персоналу	Автоматизована система	Кількість електронний декларацій, %	
			експорт	імпорт
Україна	9 935	АСМО «Інспектор»	99	97
Польща	10 863	CELINA (імпорт), ECS (експорт)	100	100
Франція	17 231	DELT@-G	100	100
Ірландія	1 099	Автоматизована система обробки входів (AEP)	100	100
Бельгія	3 838	Безпаперова митниця і акциз (PLDA)	100	100
Італія	9 906	AIDA (інтегрована автоматизація акцизних митниць)	100	100

Джерело: складено автором на основі [6]

Так, згідно досвіду країн ЄС, в подальшому Україна теж має повністю перейти на електронні декларації. Щодо автоматизованої системи, то в Україні наразі діє автоматизована система митного оформлення «Інспектор», яка була розроблена вітчизняними фахівцями та існує тільки в нашій країні. Така ж ситуація простежується і у згаданих вище країнах.

Порівнюючи країни Європи та Центральної Азії з Україною (рис. 1) [5], можна стверджувати, що для митної політики нашої держави спрощення митних процедур повинно бути першочерговим завданням.

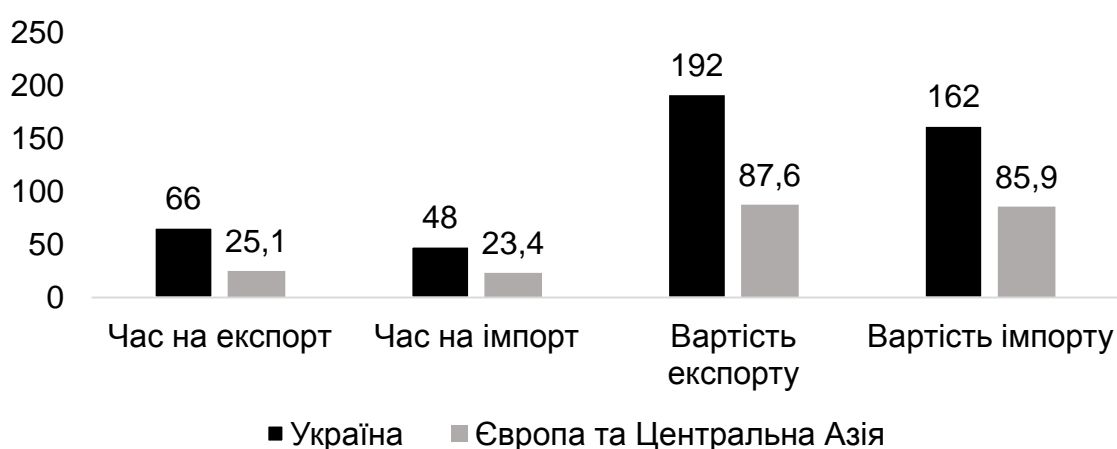

Рис. 1. Витрати на проведення митних процедур (оформлення документів) в Україні та Європі, Центральній Азії (2019 р.)

Так, в Україні час на оформлення документів при експорті та імпорті становить 66 год. та 48 год., що у 2.6 та 2 рази відповідно перевищує тривалість таких процедур в Європі та Центральній Азії. Що стосується вартості оформлення документів при експортно-імпортних операціях, то ситуація залишається такою ж самою – перевищення приблизно у 2 рази, як при експорті, так і при імпорту.

Слід зазначити, що митні адміністрації світу ґрунтуються на системі аналізу ризиків й методу контролю, який базується на аудиті. Управління митними ризиками здійснюється з використанням комп'ютеризованих систем обробки зовнішньоекономічних операцій. Такі системи різняться залежно від країни, а саме: ACS – у США; ASYCUDA, NCTC – у країнах Європейського Союзу; AIDA – в Італії [4].

В Україні суттєві зрушення у розвитку автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР) розпочалися із затвердженням Порядку роботи з модулем «Конструктор профілів ризику АСМО «Інспектор» лише на початку 2016 року.

Пост-аудит, як засіб митного контролю, започаткований Кіотською конвенцією та Рамковими стандартами і забезпечує баланс між спрощенням торгівлі та регуляторним контролем. Пост-аудит – форма митного контролю, яку здійснюють митні органи для перевірки правильності та достовірності даних, зазначених у митних деклараціях, через вивчення бухгалтерських документів, рахунків, систем управління бізнесом після завершення митного оформлення [3]. Особливості здійснення митного пост-аудиту в різних зарубіжних країнах наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Особливості здійснення митного аудиту в країнах ЄС

Країна	Характеристика
Німеччина	Проводиться митний аудит (перевірка коду класифікації товарів, повноти поданої інформації, розрахунку митної вартості, наявності документів про пільги тощо), аудит преференцій та зовнішній аудит (перевірка експорту, імпорту, заявлених коштів на банківських рахунках)
Болгарія	У структурі Центрального митного управління створено Дирекцію контролю. Посадові особи митних органів з метою отримання доказів уповноважені здійснювати обшук і вилучення документів, інших носіїв інформації, товарів, опечатувати офіси, каси, склади, торговельні та інші приміщення
Франція	По відношенню до суб'єктів ЗЕД митними органами здійснюється аудит за двома напрямками: формальний (вибіркова перевірка); фундаментальний (суцільна перевірка)
Ірландія	Митний аудит платників податків здійснюється у формі документальних перевірок. Окремим видом аудиту є електронний аудит, який полягає у перевірці достовірності даних декларацій за допомогою баз даних інформаційних комп'ютерних програм

Джерело: складено автором на основі [2]

Слід зазначити, що особливістю при проведенні контрольно-перевірочної роботи у Ірландії, в тому числі при здійсненні митного аудиту, роблять акцент не на фіскальній, а саме на контролюючій

функції. При цьому, в нашій країні, на жаль, акцент робиться на фіскальній функції.

Аналіз європейського законодавства з митного аудиту, а також визначення сфер його регулювання, поданих у праці Дорофеевої Л. М. [1], показали, що положення, які закріплені в Митному кодексі України, в основному відповідають вимогам Кіотської конвенції [3]. Однак, постмитний контроль в ЄС може проводитися в приміщеннях декларанта, тому митні органи також можуть перевірити і товар. В той же час українське законодавство поділяє перевірки на виїзні та невиїзні.

Слід зазначити, що однією з ефективних міжнародних митних моделей державно-приватного партнерства є концепція уповноваженого економічного оператора (УЕО).

Серед країн ЄС надання статусу УЕО здійснюється пропорційно до економічного розвитку держави. В той же час в українському законодавстві відповідні положення концепції УЕО теж знайшли своє відображення, але, на жаль, на сьогоднішній в практиці державної митної справи відсутні господарюючі суб'єкти, що отримали такий статус. Така ситуація, перш за все, пов'язана з тим, що має місце велика тінізація ведення бізнесу.

Отже, зараз в Україні активно відбуваються процеси адаптації національного законодавства до вимог міжнародних стандартів.

Митні процедури в Україні базуються на міжнародних нормах, але позиції нашої держави в міжнародних рейтингах щодо міжнародної торгівлі та конкурентоспроможності залишаються невисокими. Тож потрібно продовжувати впровадження норм законодавства відповідно до найкращих світових практик, зокрема щодо роботи УЕО, проведення митного пост-аудиту, вдосконалення інформаційних технологій, технічного переоснащення митниць тощо.

Література:

1. Дорофеева Л. М. Аналіз сучасного стану та перспектив здійснення постмитного аудиту в Україні / Л. М. Дорофеева // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – №6. – С. 169 – 173.
2. Кекіш І. П. Зарубіжний досвід використання митного контролю у протидії контрабанді товарів. Економіка та митно-правові

відносин. Серія : митна політика та зовнішньоекономічна діяльність. 2019. Вип. 11-12. С. 48-57.

3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text (дата звернення 11.12.2020).

4. Система управління ризиками в державній митній справі України: монографія / за заг. ред. О. А. Фрадинського. Хмельницький: Науководослідний центр митної справи НДІ ФП УДФСУ. - 2019. - 228 с.

5. Ease of Doing Business rankings. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings> (дата звернення 09.12.2020).

6. WCO Annual Report 2019-2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/media/annual-reports/annual_report_2019_2020_en.pdf (дата звернення: 10.12.2020).

Автор:

студентка 1 курсу магістерського
рівня вищої освіти
фінансового факультету
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

В. Г. Черкашина

Науковий керівник:

к.е.н., доц.

В. М. Остапенко

Завідувач кафедри

митної справи та оподаткування,
д.е.н., доц.

В. Ф. Тищенко

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СПРОЩЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

УДК 351.713

Черкашина В. Г.

Анотація: В даній статті досліджено особливості забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю. Визначені основні індикатори, що відображають активізацію митних ризиків та запропоновано основні напрями досягнення митної безпеки.

Аннотация: В данной статье исследованы особенности обеспечения таможенной безопасности в условиях упрощения таможенного контроля. Определены основные индикаторы, отражающие активизацию таможенных рисков и предложены основные направления достижения таможенной безопасности.

Annotation: This article examines the features of customs security in terms of simplification of customs control. The main indicators that reflect the intensification of customs risks are identified and the main directions of achieving customs security are proposed.

Ключові слова: спрощення митних процедур, митна безпека, митні інтереси, митні ризики, зовнішньоекономічна сфера, митний контроль.

Ключевые слова: упрощение таможенных процедур, таможенная безопасность, таможенные интересы, таможенные риски, внешнеэкономическая сфера, таможенный контроль.

Key words: simplification of customs procedures, customs security, customs interests, customs risks, foreign economic sphere, customs control.

Наразі відбувається покращення умов розвитку міжнародної торгівлі завдяки спрощенню митних процедур. В той же час зростає негативний вплив зовнішніх чинників на митну безпеку країни, а саме зростання кількості митних правопорушень, збільшення обсягів контрабанди і, як результат, недоотримання митних платежів. Тому збереження належного рівня митної безпеки та забезпечення дотримання митного законодавства шляхом проведення ефективного митного контролю є важливою вимогою.

Поняття, забезпечення та реалізацію митної безпеки та митних інтересів досліджувати такі науковці, як: Бережнюк І., Брачук А., Новікова К., Осадча Н., Пашко П., Стельмашук А. та інші.

Метою статті є дослідження забезпечення митної безпеки в умовах спрощення митного контролю.

Митна безпека є складовою економічної безпеки (рис. 1) та системою ефективних правових, політичних, економічних та інших заходів держави і суспільства із захисту інтересів держави і народу в зовнішньоекономічній сфері [11].

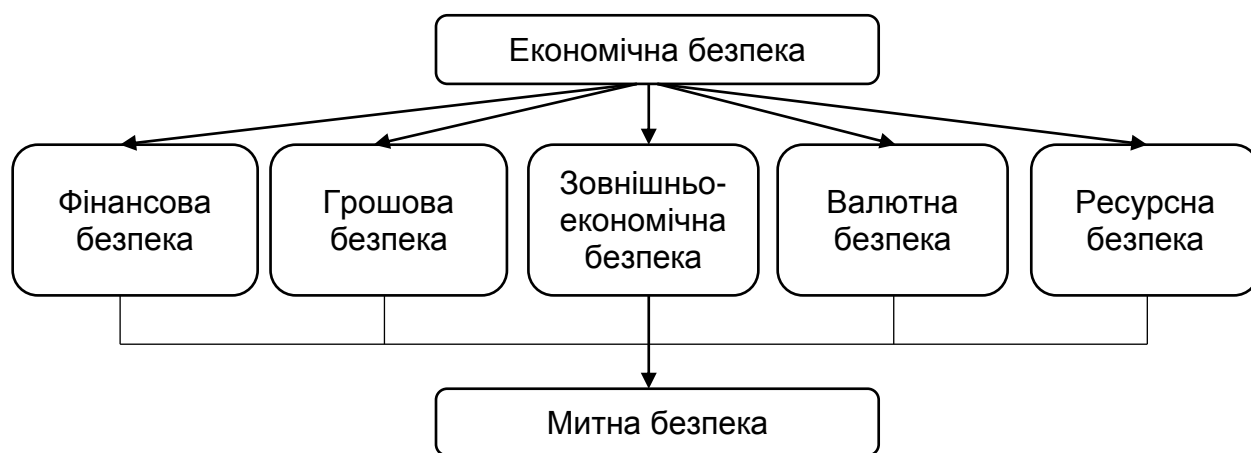

Рис. 1. Складові системи економічної безпеки держави [9]

Метою митної безпеки є досягнення певного високого рівня ефективності та надійності митної системи. Забезпечення митної безпеки є основним завданням митних органів. Саме вони повинні забезпечувати дотримання митного законодавства, запобігати ввезенню на територію країни заборонених товарів, забезпечувати надходження митних платежів до державного бюджету тощо.

Спрощення заходів митного контролю для скорочення часу на проходження митного кордону є одним з основних результатів спрощення митних процедур. Тож, при зменшенні обсягу митного контролю очікується більша ефективність, а для цього треба забезпечувати захист митної безпеки.

Забезпеченням митної безпеки – це застосування певних засобів, методів та інструментів, які здатні протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам під час здійснення державної митної справи, а також

забезпечити баланс між спрощенням митних процедур і високим рівнем захищеності митних інтересів [8].

Рамковими стандартами безпеки і полегшення світової торгівлі ВМО визначено підхід до забезпечення балансу між полегшенням торгівлі та безпекою, а також визначено принципи і стандарти щодо попереднього повідомлення про вантаж, управління ризиками, використання обладнання для безконтактного огляду та уповноваженого економічного оператора.

На забезпечення національних митних інтересів і безпеки України спрямований митний контроль. Для вибору його форм та методів здійснюється процес управління митними ризиками, який включає в себе роботу митних органів щодо аналізу ризиків, їх виявлення та оцінки, розроблення заходів, що мають мінімізувати ризики, а також оцінку ефективності та контролю застосування таких заходів. СУР забезпечує вибірковість й достатності митного контролю для дотримання національних митних інтересів і безпеки держави.

Другим важливим заходом забезпечення митної безпеки України є спрямованість митних органів на проведення саме митного пост-аудиту, а не поточного митного аудиту, який ускладнює митний контроль, створює часові незручності, значно знижує пропускну спроможність митних постів.

Останнім часом митна служба створює умови для забезпечення ефективності проведення перевірок після факту митного оформлення, метою яких є забезпечення повноти сплати митних платежів до бюджету.

Об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави. Узгодження інтересів держави та бізнесу представляє визначення сили їх впливу у взаємодії з іншими факторами на стан безпеки національної економіки.

Дані інтереси взаємопов'язані, але в той же час можуть і суперечити один одному. На сьогодні в Україні має місце стихійний процес розв'язання суперечностей в співвідношенні різних груп інтересів. Тож, для досягнення балансу інтересів без негативних наслідків, держава розробляє певні нормативно-правові акти.

Порівняння статистики зовнішньої торгівлі України та її провідних торговельних партнерів, показує значні розходження між обсягом

імпорту із країни-партнера, який відображається у статистиці України, та обсягом експорту до України згідно зі статистикою країни-партнера. Це відбувається більшою мірою через поширення тіньових схем у зовнішньоекономічній сфері. Таким чином, важливою функцією митних органів щодо забезпечення митної безпеки є контроль за повнотою митних стягнень.

І. Бережнюк вважає, що для митної безпеки держави основною загрозою є та частина платежів, яку митна служба недобрала до державного бюджету [7]. Тож, важливою функцією митних органів в процесі забезпечення митної безпеки є контроль саме за повнотою митних стягнень, а не за їх сумою.

Одним із показників митної безпеки є митні ризики. Тож, для своєчасного виявлення загроз митній безпеці потрібно аналізувати індикатори, що відображають активізацію митних ризиків (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори активізації митних ризиків [6], [10], [12-14]

Рік	Обсяг митних платежів, млн долл.	Індекс сприяння корупції	Індекс міжнародної торгівлі	Індекс оподаткування	Валютний курс грн до дол. США	ВВП, млн долл.	Зовнішньоторговельний оборот, млрд долл
2014	9997,2	142	148	164	11,9	131,805	140,34
2015	6260,2	130	154	108	21,8	90,615	108,23
2016	7917,2	131	109	107	25,7	93,270	74,29
2017	12030	130	115	84	26,6	112,154	92,89
2018	13680	120	119	43	27,2	130,832	104,31
2019	14550	126	78	54	26,5	153,781	110,58
2020	13470	117	74	65	27	155,337	103,57

Одним з основних факторів активізації митних ризиків з 2014 по 2020 рік є валютний курс гривні, оскільки має місце значний зв'язок цього фактору з індексом оподаткування, індексом сприяння корупції та індексом міжнародної торгівлі.

В умовах залежності від імпорту зниження курсу національної валюти призводить до зниження рентабельності підприємств, а це в свою чергу викликає зростання тіньових операцій, з метою зменшення

яких держава посилює контроль. Тож, за таких умов знижуються позиції України у рейтингу легкості ведення бізнесу.

Таким чином, можна виділити наступні основні напрями досягнення митної безпеки:

запобігання контрабанді та порушенню митних правил;

забезпечення ефективного контролю за додержанням митного законодавства;

створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

удосконалення форм та методів здійснення митного контролю;

розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи;

підвищення відповідальності за порушення митного законодавства як суб'єктами ЗЕД, так і працівниками митних органів;

розвиток культури обміну інформацією з митними органами країн – торговельних партнерів, а також із внутрішніми органами.

Отже, здійснення ефективних митних процедур має забезпечувати як спрощення митного контролю та оформлення, так і надійний рівень митної безпеки, яка є важливою складовою економічної безпеки завдяки спрямованості на захист національних економічних інтересів та захист національного виробника.

Важливими заходами забезпечення митної безпеки України є система управління ризиками та проведення митного пост-аудиту

Перед митними органами постають складні задачі щодо формування та функціонування митної безпеки. При цьому на сьогоднішній день в нашій країні пріоритетним завданням для митних органів залишається наповнення державного бюджету.

Література:

6. Архів курсу долару США за весь період. URL: <https://net.dn.ua/money/stat.php> (дата звернення: 5.05.2021).
7. Бережнюк І. Управління економічною ефективністю роботи митних органів. URL: <http://www.awuj.ru/doc/IPO/Tezi/berejnuk.doc> (дата звернення: 3.05.2021).
8. Брачук А.О. Особливості забезпечення митної безпеки та митних

- інтересів в умовах спрощення митних процедур // Lex Portus. — 2017. — № 1 (3). — С. 156—167.
9. Вакульчик О.М., Єдинак Т.С., Костюченко К.С. Європейський досвід оцінки результатів впровадження системи спрощеного митного контролю та якості митного аудиту. Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка. 2012. № 1 (47). С. 10-17.
10. ВВП України 2021. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/> (дата звернення: 5.05.2021).
11. Владіміров Д. В. Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки держави / Д. В. Владіміров // Економіка та митно-правові відносини. - 2019. - Вип. 11-12. - С. 82-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eccuslerel_2019_11-12_13 (дата звернення: 10.05.2021).
12. Індекс сприйняття корупції (CPI): динаміка останніх 5 років. URL: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/indeks-spriynyattya-korupciyi-sri-dinamika-ostannih-5-rokiv> (дата звернення: 10.05.2021).
13. Показники зовнішньої торгівлі України. URL: <https://bi.customs.gov.ua/trade/#/imex> (дата звернення: 5.05.2021).
14. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/> (дата звернення: 5.05.2021).

Автор:

студентка 1 курсу магістерського
рівня вищої освіти
фінансового факультету
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

В. Г. Черкашина

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Н. О. Москаленко

Завідувач кафедри

митної справи та оподаткування,

д.е.н., доц.

В. Ф. Тищенко

Стан боротьби з порушенням митних правил

Черкашина Вікторія Геннадіївна

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

cherkash.vik.99@gmail.com

Станом на сьогоднішній день в Україні процвітає порушення митних правил та ввезення контрабандних товарів, що, звичайно, негативно впливає на економічну ситуацію, суспільне життя та конкурентоспроможність країни. З кожним роком методів та засобів вчинення таких правопорушень стає більше. З огляду на це актуалізується питання розробки ефективних заходів з протидії митним порушенням.

Поняття «порушення митних правил» розкривається у Митному кодексі України [3]. Тож, під цим поняттям розуміють адміністративне правопорушення у вигляді протиправних, винних дій чи бездіяльності, що посягають на порядок переміщення через митний кордон та пред'явлення митним органам товарів та транспортних засобів комерційного призначення.

Одним із завдань митного законодавства є створення умов для ефективної боротьби з порушенням митних правил, а також для контролю за валютними операціями. Так, розділ 18 МКУ [3] регулює питання щодо порушення митних правил та відповідальності за них. До адміністративної відповідальності за порушення митних правил відносяться адміністративні стягнення у вигляді попередження, штрафу або конфіскації товарів та транспортних засобів комерційного призначення.

Контроль є обов'язковим елементом у митній галузі. Тому важливо не лише запровадити справедливі закони, а й створити дієву систему контролю за їх виконанням. Митний контроль займає провідне місце в системі інструментів здійснення митної справи, а від ефективності його застосування залежить повнота виконання завдань, покладених на митні органи, у тому числі виявлення порушень митних правил та контрабанди.

Забезпечення митної безпеки є основним завданням митних органів. Тож, саме митні органи мають забезпечувати дотримання митного законодавства, запобігати ввезенню на територію країни заборонених товарів, забезпечувати надходження до державного бюджету митних платежів та вживати заходи щодо захисту вітчизняного товаровиробника.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 [4] одним із завдань Держмитслужби є організація та здійснення провадження у справах про порушення митних правил, контроль дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил. Митні порушення можуть бути пов'язані з доходами, коли дії платників позбавляють країну доходів від сплати митних платежів, або ж з товарами у вигляді спроб платників збувати оптом і у роздріб заборонений товар або товар, торгівля яким піддається обмеженням.

Для протидії митним правопорушенням митниці постійно здійснюють моніторинг митних оформлень за допомогою АСМО «Інспектор», а також проводять постійний аналіз попередньої інформації стосовно вантажів, які надходять до зони діяльності митниці, з метою визначення ризикованих зовнішньоекономічних операцій та оперативного реагування на них. У 2020 році було виявлено 14 тисяч митних порушень на суму 2,6 млрд грн. Вартісний показник на 15% перевищив показник 2019 року. З них 4 тисячі справ розглянуто безпосередньо митницями та накладено штрафів на суму 178,4 млн грн. При цьому за справами про митні порушення, переданими на розгляд до суду, сума стягнень (конфіскація та штрафи) досягла майже 1,2 млрд грн і цей показник на 34% більший за показник 2019 року. Кількість переданих справ порівняно з 2019 роком збільшилась майже на 30% [2].

Варто зазначити, що, на жаль, фактично сплачені до бюджету санкції здебільшого не перевищують 10% від загальної суми застосованих штрафів [2]. Тож, санкції скасовуються судом або не можуть бути стягнуті через недостатність майна.

Найчастішими випадками порушень митних правил і контрабанди в 2020 р. стали спроби ввезення психотропних речовин, наркотиків, цигарок, мобільних телефонів та планшетів [2].

Найбільша частка зловживань на митниці належить недостовірному декларуванню під час імпорту та експорту [1]. Наприклад, приховування фактичної вартості товарів, заниження ваги, декларування товарів в товарних підкатегоріях з меншою ставкою ввізного мита, неправильне зазначення країни походження тощо. Тож, держава має заключати договори з основними торговими партнерами та країнами із спільним кордоном про обмін інформацією.

На даний час про необхідність реформування системи відповідальності за порушення митних правил майже не говорять. При цьому проблеми існуючої системи відповідальності є наступні: базується на правових нормах, які з точки зору юридичної техніки є неякісними, передбачає надмірні санкції та є неефективною [5].

Аналіз Митного кодексу говорить про те, що норми є нечіткими, у деяких випадках норми, які встановлюють різні види відповідальності за порушення митних правил, співпадають між собою, тобто дають можливість посадовим особам митниць обирати вид відповідальності самостійно, а це створює корупційні ризики. Також слід зазначити, що митним законодавством не передбачено обов'язкове пломбування транспортних засобів під час переміщення товарів митною територією України, що створює ризики підміни вантажу у митному режимі транзиту.

Слід зазначити, що одним із глобальних митних порушень є ввезення автомобілів на іноземній реєстрації в митних режимах транзиту та тимчасового ввезення. Такі автомобілі часто несвоєчасно вивозяться або не вивозяться зовсім. За даними Держмитслужби у 2020 році в митній базі знаходилось близько 420 тис. таких автомобілів [2]. Таким чином, є підстави для сумнівів, що дані автомобілі взагалі ще існують, а не розібрані на деталі. Тож, в цій сфері контроль знаходиться на дуже низькому рівні.

Таким чином, причинами росту митних порушень є: існуючі прогалини в законодавстві, корупція на митниці, непомірно високі ставки ввізного мита, недостатній контроль з боку митних органів, широкі можливості для здійснення транзитних операцій та посилення державних обмежень підприємницької діяльності.

Для підвищення ефективності боротьби з порушенням митних правил треба вжити наступні заходи:

- покращити технічне забезпечення митних органів;
- переглянути види порушень митних правил та уточнити формулювання законодавства;
- глибоко впровадити контроль на підставі методів митного пост-аудиту;
- зменшити корупційні ризики шляхом підвищення рівня заробітних плат та відповідальності за порушення в структурі ДМС;
- посилити взаємодію митних органів із правоохоронними щодо оперативного обміну інформацією про ймовірні факти порушень законодавства;
- організувати широке висвітлювання дій державних органів щодо боротьби з порушеннями митних правил в засобах масової інформації.

Отже, було проаналізовано стан боротьби з митними порушеннями та визначено, що система протидії є недосконалою, тому держава як суб'єкт економічних відносин кожен рік зазнає значних фінансових втрат. Також були надані рекомендації, які слід запроваджувати у комплексі, оскільки часткові зміни у системі не призведуть до позитивних результатів.

Література:

1. Аналіз обсягів контрабанди. URL: <http://apitu.org.ua/node/119>
2. Державна митна служба. URL: <https://customs.gov.ua/en/>
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
4. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>
5. Система відповідальності за митні правопорушення. URL: <http://kmp.ua/uk/blog/the-system-of-irresponsibility-for-customs-offenses-what-is-wrong-and-what-to-do/>

ЕФЕКТИВНІСТЬ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Остапенко В.М.,

к.е.н, доцент кафедри митної справи

Харківський національний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Черкашина В.Г.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Харківський національний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

В умовах посилення зовнішньоекономічного співробітництва, забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку, впровадження міжнародних стандартів надзвичайної актуальності набуває оптимізація митних процедур для забезпечення ефективності проведення митного контролю.

Митний контроль є однією зі складовою державного контролю. Він забезпечує дотримання норм митного законодавства, якими затверджено обов'язок та порядок сплати митних платежів, а фактично їх адміністрування відбувається під час проведення митного контролю.

Від ефективності митного контролю залежить повнота виконання завдань, покладених на митні органи, у тому числі виявлення порушень митних правил, забезпечення надходження митних платежів до державного бюджету.

Основними показниками визначення ефективності митного контролю є час проходження митних процедур, кількість необхідних документів, вартість експорту та імпорту (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння України з країнами Європи та Центральної Азії стосовно часу та вартості проходження митного контролю (Doing Business Report, 2016-2020)

Індикатор	Україна				Європа та Центральна Азія
	2017	2018	2019	2020	2020
Час на експорт, год.	26	26	6	6	16.1
Вартість експорту, дол. США	75	75	75	75	150.0
Час на імпорт, год.	72	72	32	32	20.4
Вартість імпорту, дол. США	100	100	100	100	158.8

Таким чином, час на експорт в Україні майже в 3 рази менше ніж в Європі та Центральній Азії, а вартість експорту – в 2 рази менше. Показники часу та вартості щодо імпорту гірші, при цьому за вартістю в Україні показник теж менший ніж у країнах Європи та Центральної Азії.

Показовими для аналізу ефективності діяльності митних органів щодо здійснення митного контролю є опитування суб'єктів ЗЕД. Так, у 2018 р. Європейська бізнес-асоціація проводила дослідження, в якому взяли участь 58 експертів митної сфери. Тож, 45% опитаних визначили недосконалість системи проходження фітосанітарного, екологічного, радіологічного контролю та недоліки в роботі системи «Єдине вікно» (Європейська Бізнес Асоціація, 2020).

Ефективність митного контролю також можна оцінити за допомогою

порівняння результатів його здійснення та витрачених на це ресурсів (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка товарообігу, митних платежів та обсягів державних видатків у 2016-2020 рр. (Мінфін, 2020), (Державна митна служба, 2021)

Рік	Видатки ДБУ, млн грн	Обсяг митних платежів млн дол	Зовнішньо-торговельний оборот, млн грн	Співвідношення товарообороту та видатків ДБУ	Співвідношення товарообігу та митних платежів
2016	6256,2	203472	1909253	305,18	9,38
2017	8439,7	319998	2470874	292,77	7,72
2018	11797,04	372096	2837232	240,50	7,63
2019	11432,48	385575	2930370	256,32	7,60
2020	3679,02	363690	2796390	760,09	7,69

Тож, протягом 2016-2020 рр. для отримання до ДБУ 1 грн митних платежів необхідно було забезпечити перетин товарами кордону на суму від 7,69 грн у 2020 р. до 9,38 грн у 2016 р. Це може свідчити про вдосконалення законодавства або про підвищення ефективності митного контролю. При цьому на 1 грн видатків ДБУ можна було забезпечити здійснення митного контролю товарів вартістю від 305,18 грн у 2016 р. до 256,32 грн у 2019 р. Це свідчить про зниження пропускної спроможності кордону.

Наразі в Україні процвітає порушення митних правил, а також ввезення контрабандних товарів, що призводить до значних втрат Державного бюджету. Так, у 2020 році було виявлено 14 тисяч митних порушень на суму 2,6 млрд грн. Вартісний показник на 15% перевищив показник 2019 року. В той же час втрати бюджету через існування контрабандних схем у 2019 році становили близько 8 млрд дол (Державна митна служба, 2021). Це, звичайно, негативно впливає на економічну ситуацію в країні, її конкурентоспроможність, а також свідчить про низьку ефективність митного контролю.

Варто зазначити, що у рейтингу глобальної конкурентоспроможності Україна з 2017 року втрачає свої позиції. У 2019 році наша країна посіла 85-те місце з 141 країни (Global Competitiveness Report, 2019). При цьому надто низькі позиції саме за якістю інституцій, до складу яких входить митниця.

Митні адміністрації країн, які посідають перші позиції у рейтингу глобальної конкурентоспроможності, ґрунтуються на системі аналізу ризиків й методу контролю, який базується на аудиті.

Пост-митний аудит є новою формою митного контролю, яка у розвинених країнах вже забезпечує більше 30% усіх митних платежів (Корнійчук, 2019). При цьому в Україні він є відносно новою формою здійснення митного контролю, тому на даний момент він має низьку ефективність через незначну кількість досвідчених фахівців у цій справі і недосконалість законодавчої бази.

Реалізація митного пост-аудиту в зарубіжних країнах базується на активному використанні системи управління ризиками, що дає змогу організувати ефективний митний контроль, який здійснюється на основі

вибірковості. В той же час в Україні, відбір об'єктів перевірок часто відбувається на основі інтуїтивних методів, оскільки система управління ризиками в нашій країні характеризується низькими темпами автоматизації.

Отже, можна запропонувати наступні напрями вдосконалення митного контролю з метою підвищення його ефективності:

перехід від фіскальної спрямованості контрольно-перевірочної роботи до акценту на контролюючий функції;

оптимізація застосування процедур митного контролю на основі аналізу ризиків;

посилення взаємодії митних органів із правоохоронними щодо оперативного обміну інформацією про ймовірні факти порушень законодавства;

імплементация електронного документообігу.

глибоке впровадження контролю на підставі методів митного пост-аудиту;

укладення договорів з основними торговими партнерами та країнами із спільним кордоном про обмін інформацією;

організування прозорих конкурсних відборів на керівні посади митних інституцій;

розробка та впровадити показників ефективності при здійсненні митного контролю працівниками митниці.

Таким чином, для того, щоб митний контроль був ефективним, митні процедури мають бути максимально простими і створювати менше незручностей для міжнародної торгівлі. Спрощення процедур митного контролю має велике значення у стратегічному розвитку державної митної справи. Митниця повинна відповідати принципам прозорості та об'єктивності, а також сприяти підвищенню держави у рейтингу конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Бізнес не бачить зрушень у реформуванні митниці. (2020). *Європейська Бізнес Асоціація: офіційний веб-сайт*. URL: <https://eba.com.ua/biznes-ne-bachyt-zrushen-ureformuvanni-mytnytsi/>.

2. Виконання державного бюджету України. (2021). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2020/>

3. Державна митна служба: *офіційний сайт*. URL: <https://customs.gov.ua/en/>

4. Корнійчук Н. І. Проблеми та напрями вдосконалення митного контролю і митного аудиту. *Економіка та митно-правові відносини*. 2019. №9-10. С. 64-70.

5. Management Review of Data Irregularities in the Doing Business Reports from 2016 to 2020 : *Verification Report (English)*. Washington, D.C. : *World Bank Group*. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/569901608154479291/Management-Review-of-Data-Irregularities-in-the-Doing-Business-Reports-from-2016-to-2020-Verification-Report>

6. Schwab, K. (2019). The Global Competitiveness Report 2019 (p. 666). World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

Демонстраційний матеріал до дипломної роботи

ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ І ОБЛІКУ

КАФЕДРА МИТНОЇ СПРАВИ

ДЕМОНСТРАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ
ДО ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

МАГІСТР

(освітній ступінь)

**ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ**

Керівник:

к.е.н., доцент

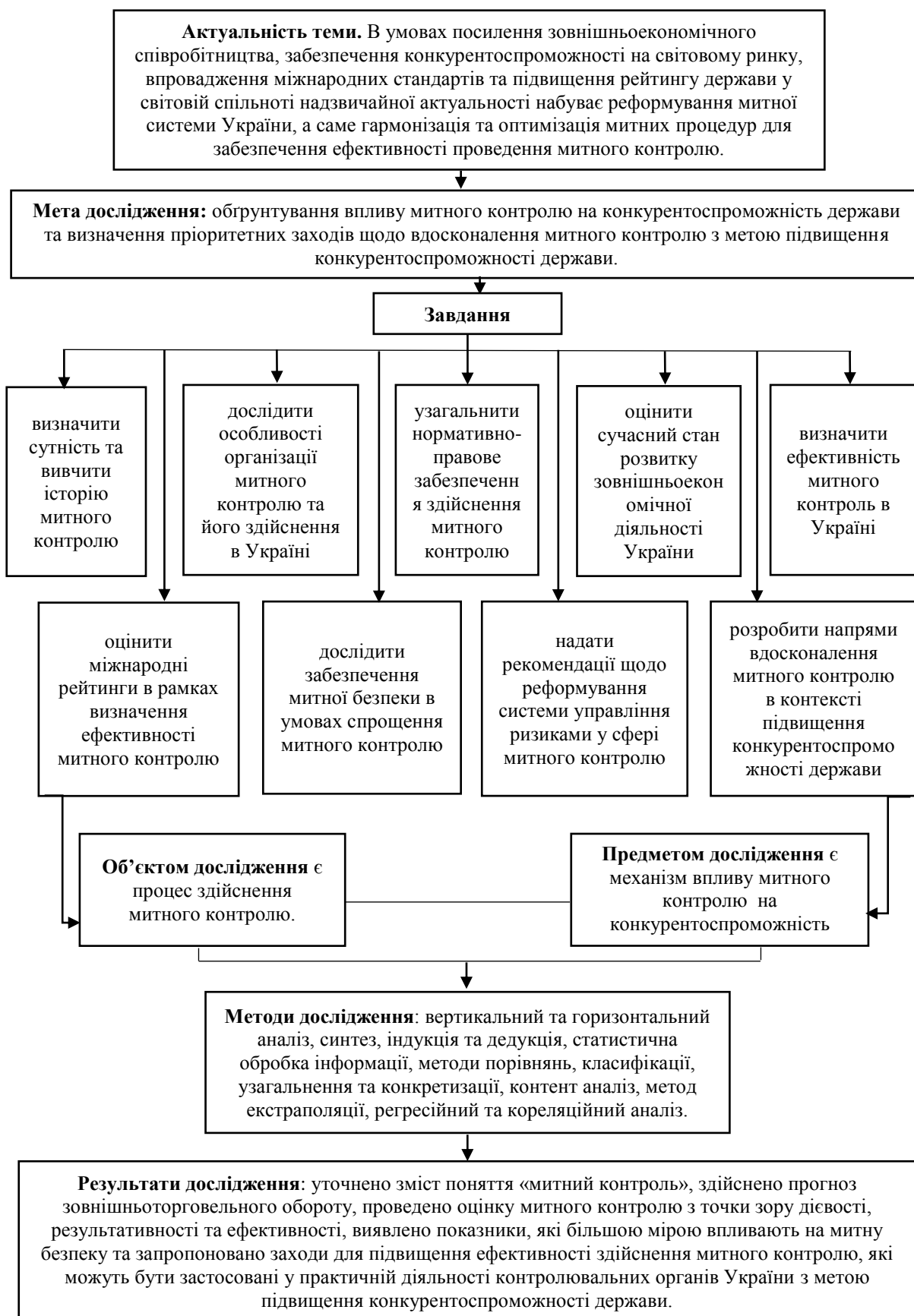
В. М. ОСТАПЕНКО

Студент:

другого року навчання магістратури
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування» (освітня програма «Митний
контроль»)

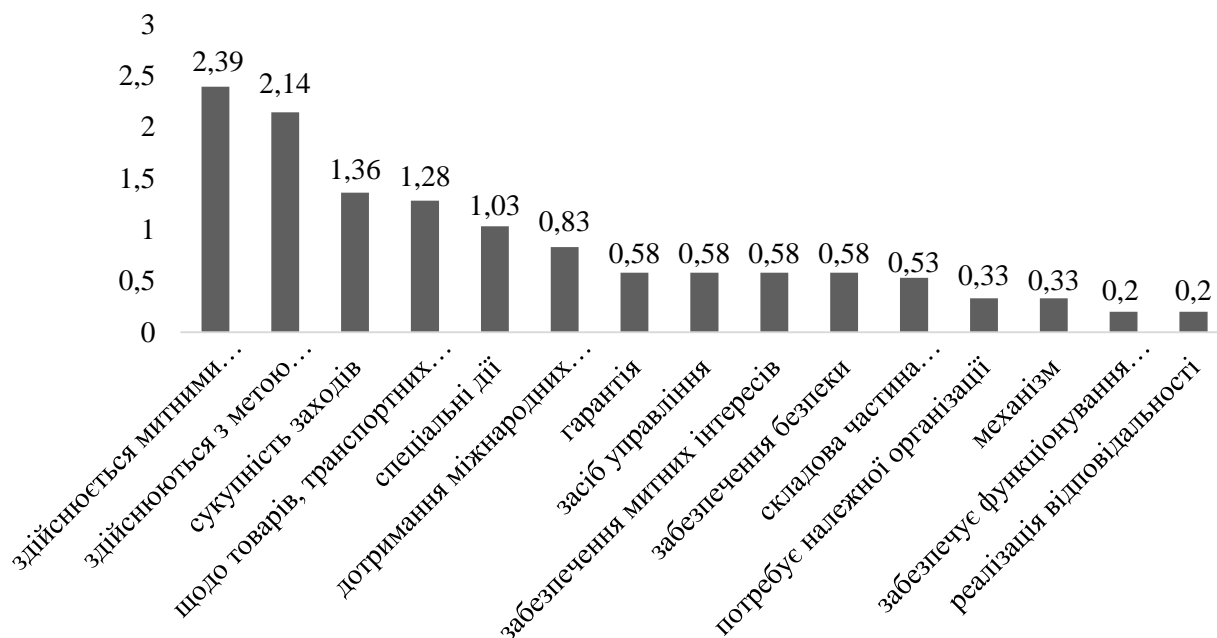
В. Г. ЧЕРКАШИНА

Харків – 2021 рік

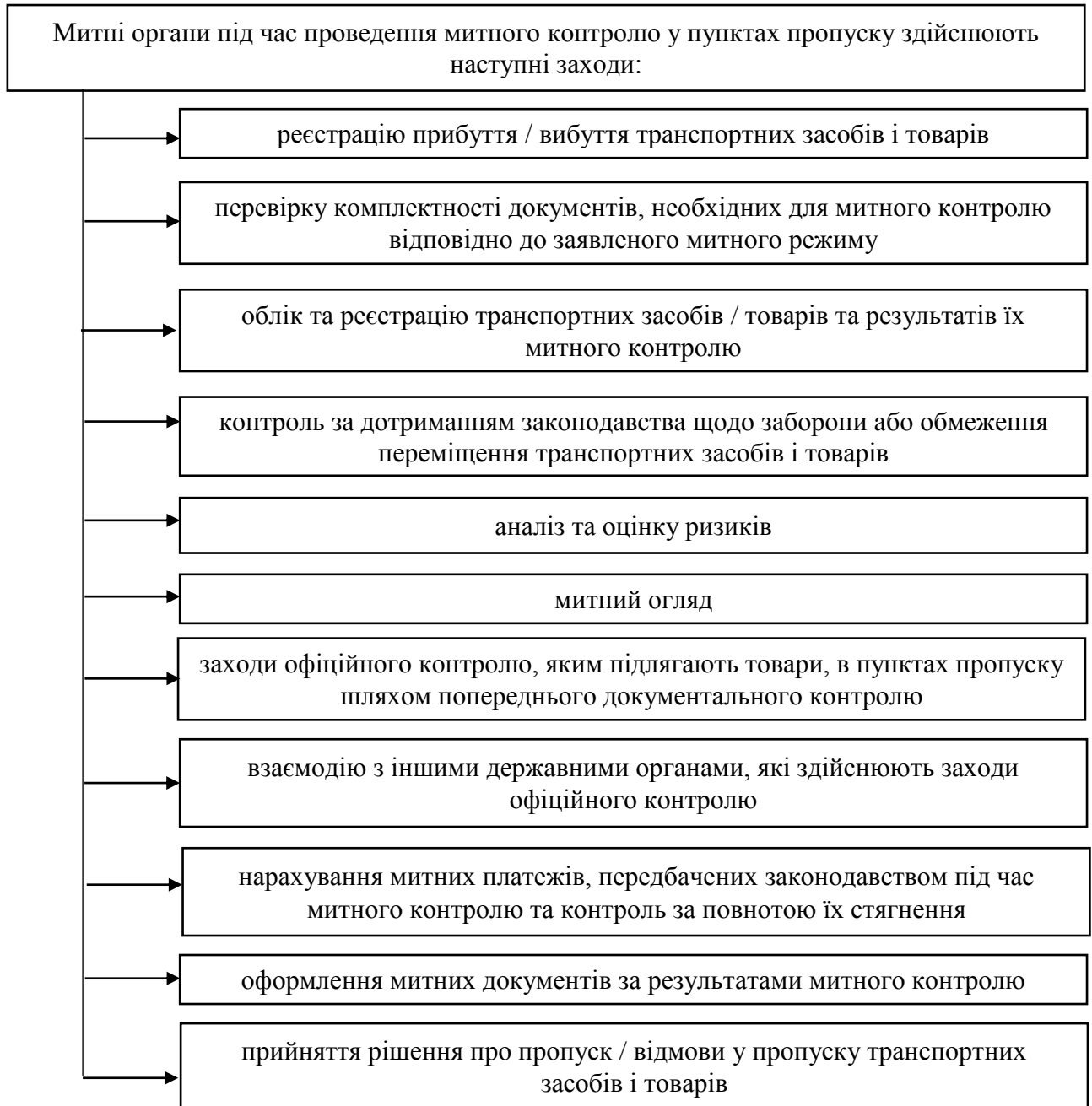
Загальне навантаження на значимі слова (словосполучення)

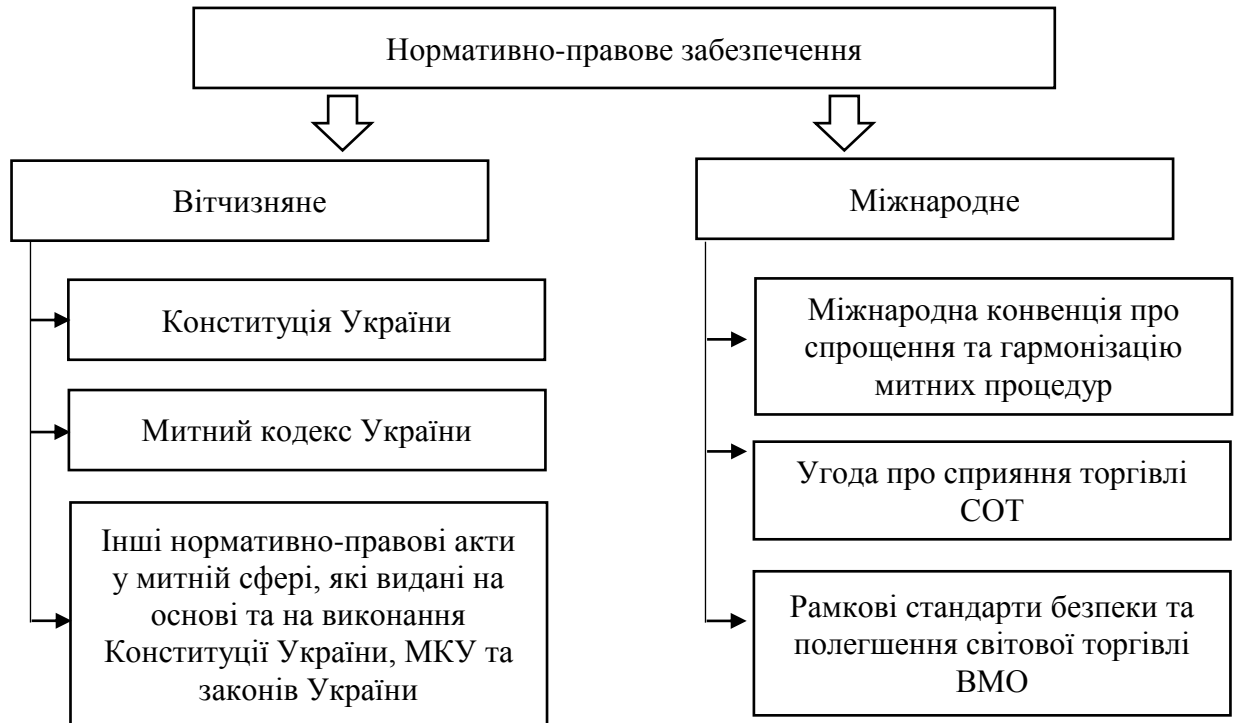
№ з/п	Значимі слова (словосполучення)	Загальне навантаження
1	здійснюється митними органами	$0,33+0,33+0,25+0,33+0,2+0,25+0,2+0,25+0,25=2,39$
2	здійснюються з метою забезпечення додержання норм законодавства України	$0,33+0,33+0,33+0,25+0,2+0,25+0,2+0,25=2,14$
3	сукупність заходів	$0,33+0,33+0,25+0,2+0,25=1,36$
4	щодо товарів, транспортних засобів та осіб, які переміщуються через митний кордон	$0,25+0,2+0,25+0,33+0,25=1,28$
5	спеціальні дії	$0,33+0,33+0,25+0,2=1,03$
6	дотримання міжнародних договорів	$0,33+0,33+0,25=0,83$
7	Гарантія	$0,33+0,25=0,58$
8	засіб управління	$0,33+0,25=0,58$
9	забезпечення митних інтересів	$0,33+0,25=0,58$
10	забезпечення безпеки	$0,33+0,25=0,58$
11	складова частина державного контролю	$0,33+0,2=0,53$
12	потребує належної організації	0,33
13	Механізм	0,33
14	забезпечує функціонування митної системи	0,2
15	реалізація відповідальності	0,2

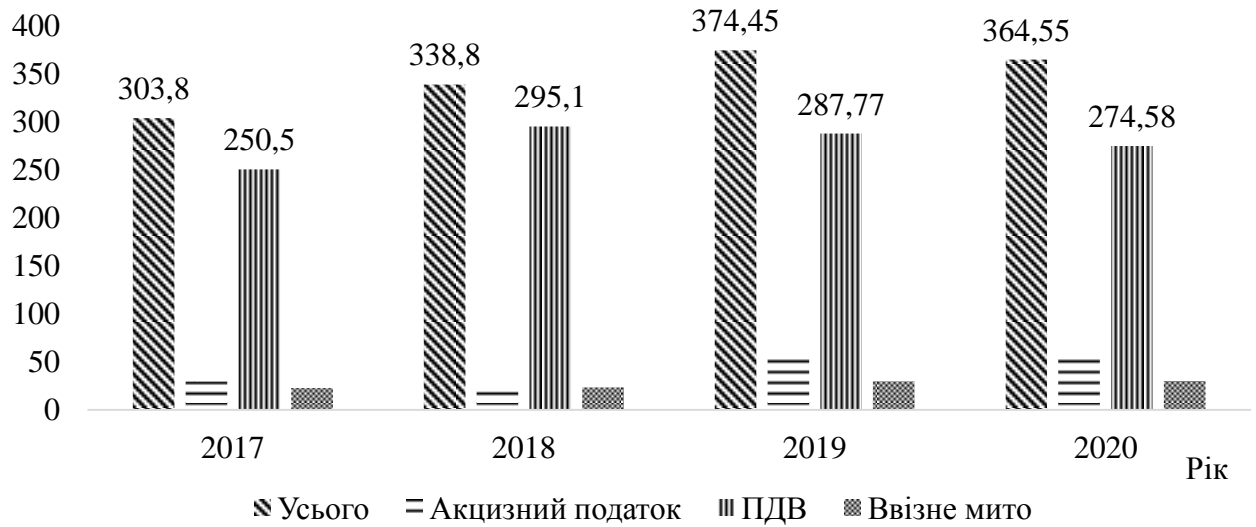

Результати контент-аналізу

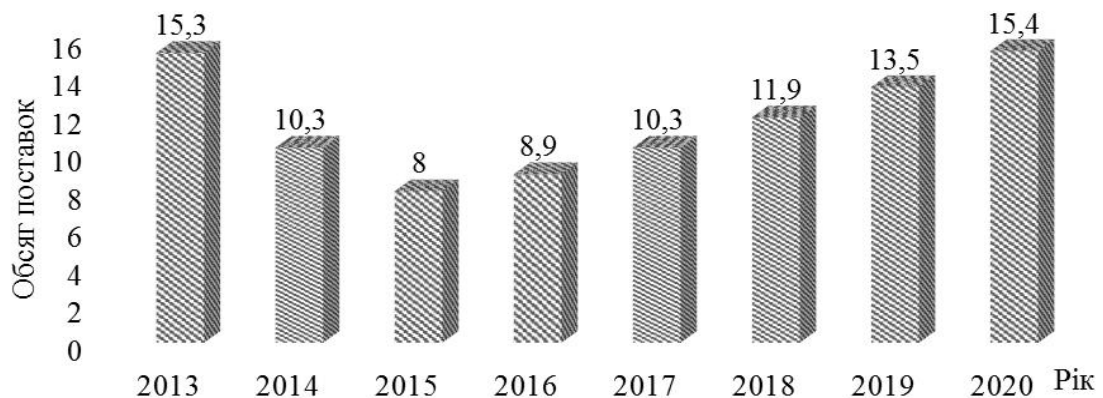

Динаміка податкових показників, млрд грн

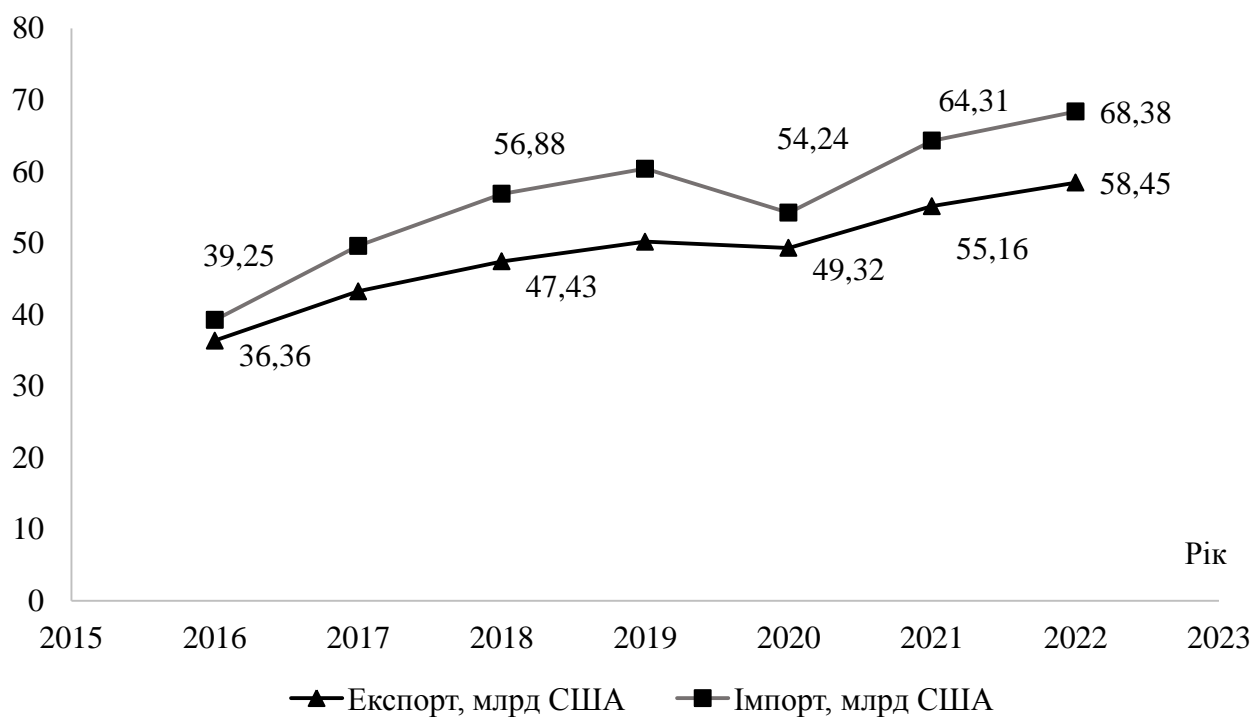
Основні показники зовнішньоекономічної діяльності

Рік	2018	2019	2020	2021 (3 квартали)
Товарообіг, млрд USD	104,31	110,57	103,57	98,99
Експорт, млрд USD	47,43	50,18	49,32	48,49
Імпорт, млрд USD	56,88	60,40	54,24	50,50
Сальдо, млрд USD	-9,45	-10,22	-4,92	-2

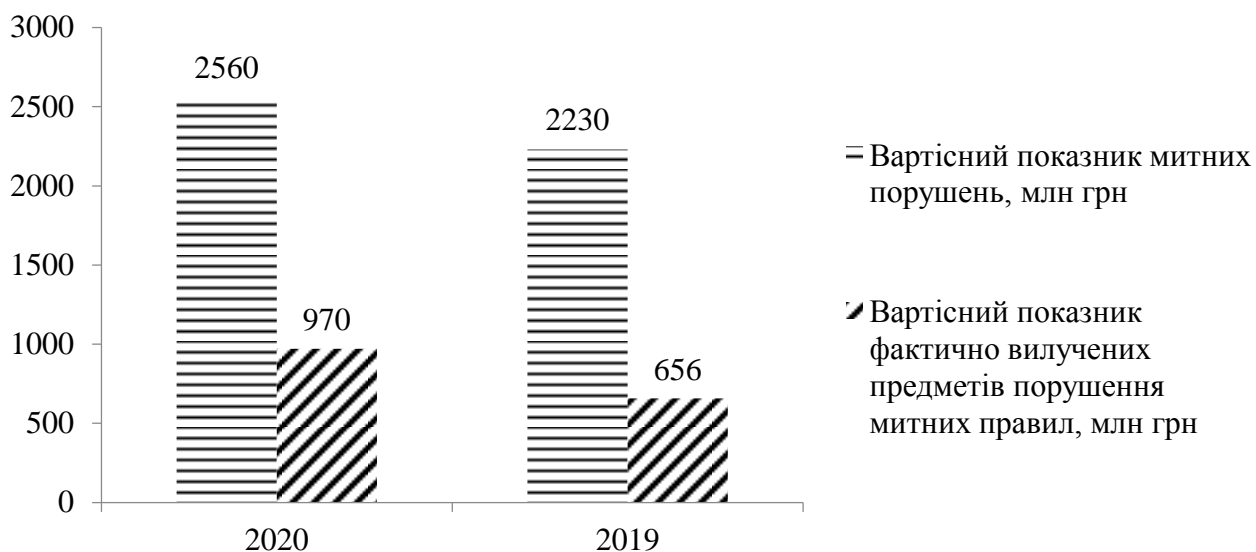

Примітка. У 2018-2020 рр. наведені прогнозні показники.

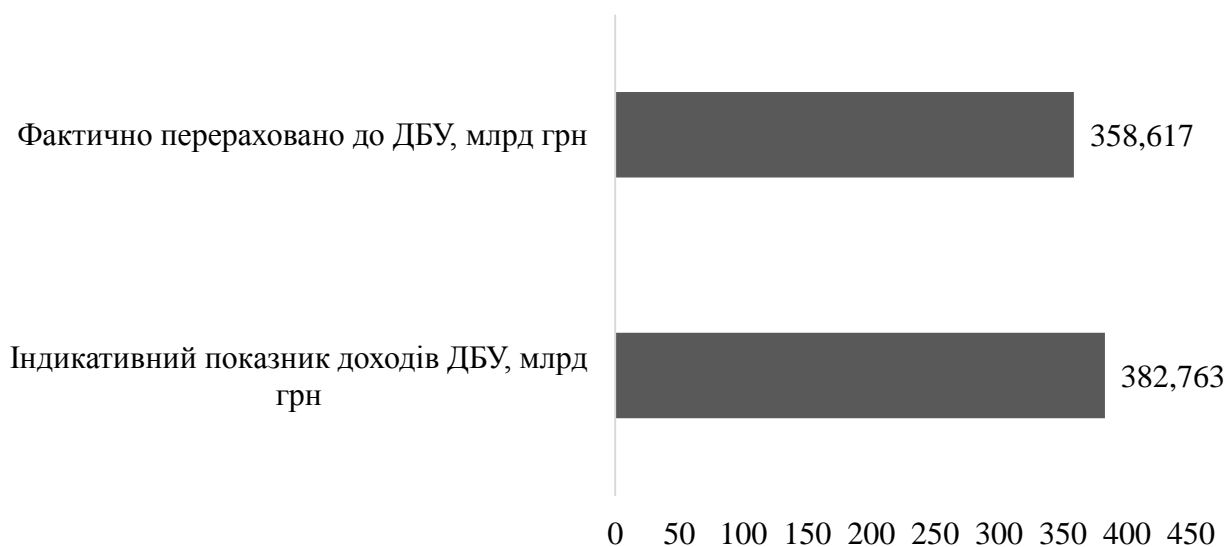
Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд доларів

ПЛАКАТ 7 ВИЗНАЧЕННЯ ДІЄВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Показники порушення митних правил (2019-2020 рр.)

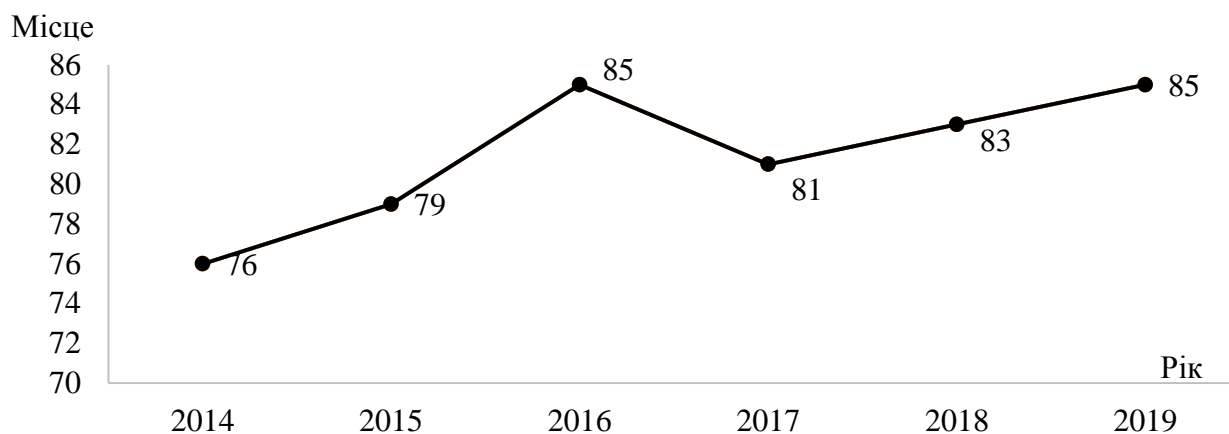

Порівняння індикативного та фактичного показника доходів ДБУ від сплати митних платежів (2020 рік)

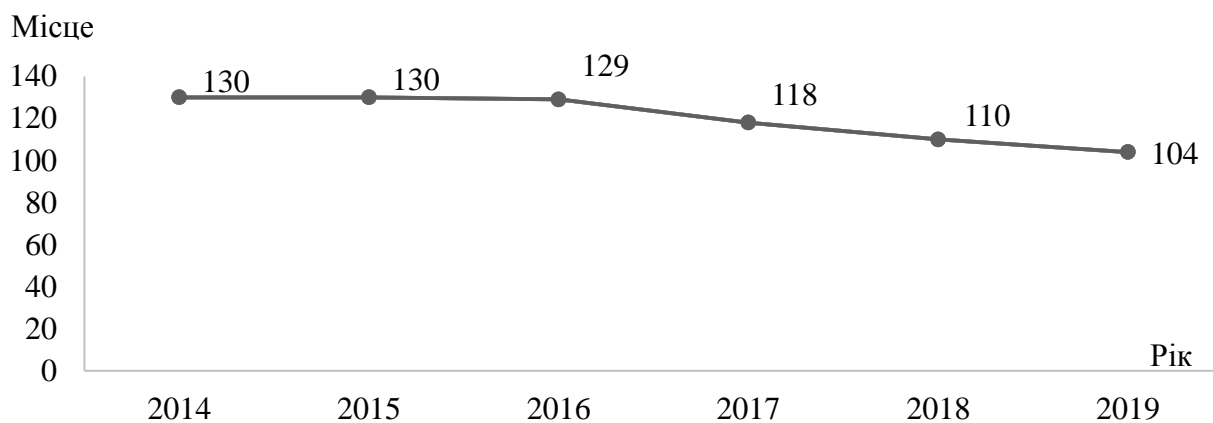
ПЛАКАТ 8 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Порівняння України з країнами Європи та Центральної Азії щодо часу та вартості проходження прикордонного та митного контролю

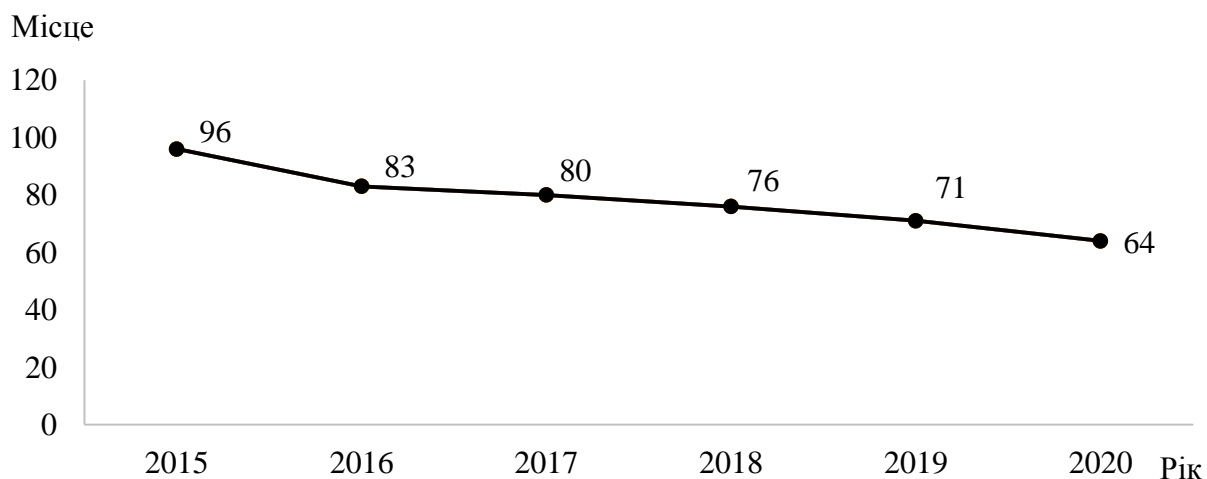
Індикатор	Україна				Європа та Центральна Азія
	2017	2018	2019	2020	2020
Час на експорт: прикордонний і митний контроль (в годинах)	26	26	6	6	16.1
Вартість експорту: прикордонний і митний контроль (дол. США)	75	75	75	75	150.0
Час на експорт: оформлення документів (годин)	96	96	66	66	25.1
Вартість експорту: оформлення документів (дол. США)	292	292	192	192	87.6
Час на імпорт: прикордонний і митний контроль (в годинах)	72	72	32	32	20.4
Вартість імпорту: прикордонний і митний контроль (дол. США)	100	100	100	100	158.8
Час на імпорт: оформлення документів (годин)	168	168	96	48	23.4
Вартість імпорту: оформлення документів (дол. США)	212	212	162	162	85.9

Місце України у рейтингу глобальної КСП

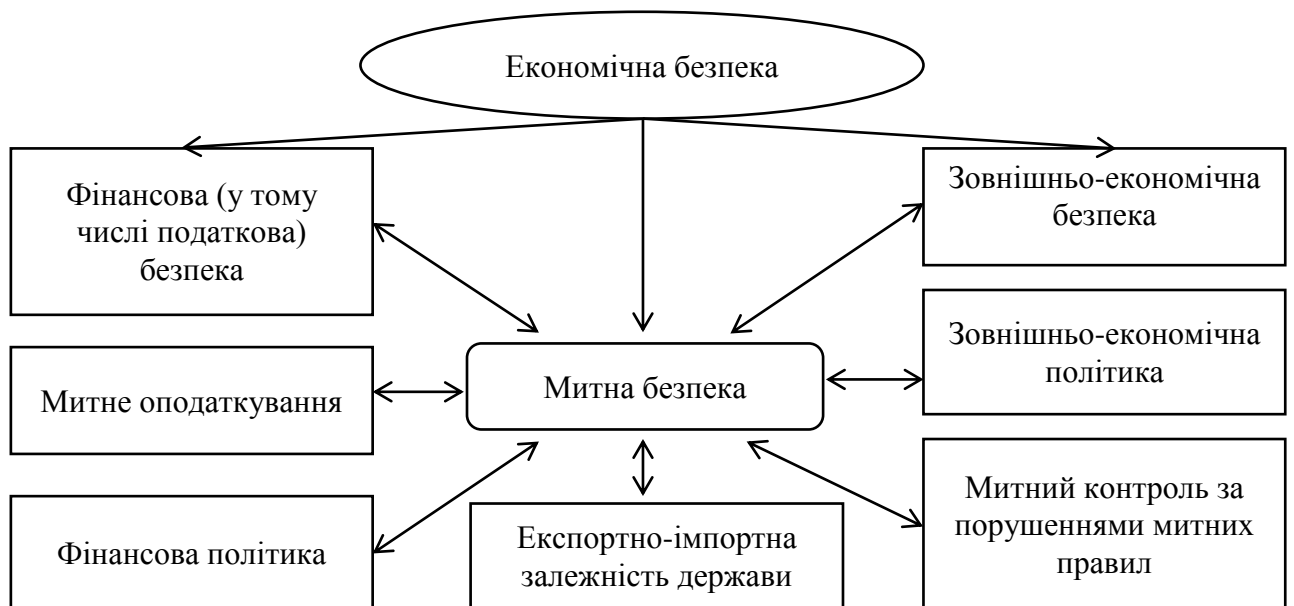

Місце України у рейтингу державних інституцій

Динаміка позицій України в рейтингу Doing Business

ПЛАКАТ 10 МИТНИЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

Вихідні дані для проведення регресійного аналізу

Рік	Обсяг митних платежів, млн долл.	Індекс сприяння корупції	Індекс міжнародної торгівлі	Індекс оподаткування	Валютний курс грн до дол. США	ВВП, млн долл.
	Y	X1	X2	X3	X4	X5
2014	9997,2	142	148	164	11,9	131,805
2015	6260,2	130	154	108	21,8	90,615
2016	7917,2	131	109	107	25,7	93,270
2017	12030	130	115	84	26,6	112,154
2018	13680	120	119	43	27,2	130,832
2019	14550	126	78	54	26,5	153,781
2020	13470	117	74	65	27	155,337

Кореляційно-регресійна модель для взаємозв'язку обсягу митних платежів і факторів митних ризиків:

$$Y_{\text{мп}} = 266,2x_1 + 114,3x_2 + 49,6x_3 + 1218,6x_4 + 232,5x_5 + 98232,8$$

Взаємозв'язок факторів активізації митних ризиків у 2014–2020 рр.

	Індекс сприяння корупції	Індекс міжнародної торгівлі	Індекс оподаткування	Валютний курс грн до дол. США	ВВП, млн долл.
Індекс сприяння корупції	1				
Індекс міжнародної торгівлі	0,670358	1			
Індекс оподаткування	0,903429 2	0,68077897	1		
Валютний курс грн до дол. США	-0,830184	-0,678895217	-0,89620759	1	
ВВП, млн долл.	-0,41085	-0,659784619	-0,40525777	0,097832076	1

Основними напрямками досягнення митної безпеки є наступні:

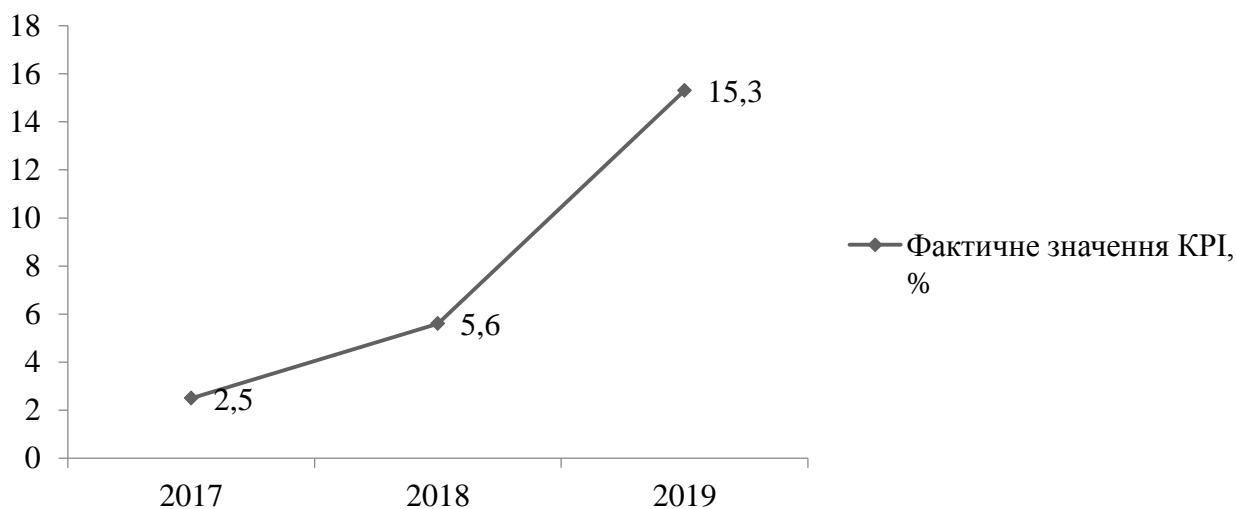
→ запобігання контрабанді та порушенню митних правил;

→ забезпечення ефективного контролю за дотриманням митного законодавства;

→ удосконалення форм та методів здійснення митного контролю;

→ підвищення відповідальності за порушення митного законодавства як суб'єктами ЗЕД, так і працівниками митних органів;

→ розвиток культури обміну інформацією з митними органами країн – торговельних партнерів, а також із внутрішніми органами.

Результативність АСАУР

Основні напрямки реалізації Стратегії розвитку СУР

Напрямок вдосконалення	Складові
Інституційні зміни	утворення у структурі ДМС окремого структурного підрозділу з питань управління митними ризиками, у структурі підрозділу ІТ ДМС – підрозділу з питань розроблення і супроводження АСАУР і проведення аудиту, у структурі митниць – самостійних підрозділів з питань УР
Попередній аналіз та оцінка ризиків безпеки	запровадження механізму надання перевізниками попередньої інформації про товари, транспортні засоби, заплановані до переміщення; запровадження відповідальності перевізників за неподання, несвоєчасне подання та недостовірне подання попередньої інформації
Міжвідомча взаємодія	забезпечення обміну інформацією в режимі реального часу, яка може бути використана, зокрема, для проведення аналізу та оцінки ризиків, а також для виявлення та припинення порушень вимог законодавства
Вдосконалення підходів до управління митними ризиками	забезпечення підтримки в актуальному стані АСАУР шляхом наповнення її новими профілями ризику, актуалізації діючих профілів ризику, вдосконалення автоматизованих алгоритмів аналізу та оцінки ризиків; розширення джерел інформації для проведення аналізу та оцінки ризиків; запровадження попередніх рішень з питань визначення митної вартості; створення бази даних ризиків
Розвиток інформаційних технологій	впровадження програмного забезпечення для автоматизації процесу проведення аналізу та оцінки ризиків під час переміщення міжнародних поштових відправлень та експрес-відправлень
Розвиток людських ресурсів	вдосконалення системи професійної підготовки посадових осіб; забезпечення навчання та підготовки осіб, уперше прийнятих на роботу у митницях, з питань управління митними ризиками

